Sächsische Landesbibliothek –
Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/1
gefördert von der
Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Sächsische Landesbibliothek –
Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/2
gefördert von der
Deutschen Forschungsgemeinschaft

GODOFREDI DANIELIS
HOFFMANNI
IVRIS VTRIVSQVE DOCTORIS SERENISSIMI
WVRTEMBERGIAE DVCIS CONSILIARII ET IN
ALMA TVBINGENSIVM EBERHARDINA PRO
FESSORIS IVRIS PVBLICI ORDINARII
ORDINIS SVI H. T. DECANI

COMMENTATIO
IVRIS PVBLICI ECCLESIASTICI
DE
DIE
DECRETORIO
KALENDIS IANVARII
ANNI MDCXXIIII
OMNIQVE
EX PACE WESTPHALICA
RESTITVTIONE

VLMAE
APVD DAN. BARTHOLOMAEI ET FILIVM
ANNO EXSEQVVTIONIS PACIS ISTIVS SAECVLARI
MDCCL

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/3
gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

IVLIVS PAVLLVS
in L. LXXXI. de V. S.

Cum Praetor dicat, ut opus factum RESTITVATVR, etiam *damnum* datum actor consequi debet. Nam *verbo* RESTITVTIONIS *omnis utilitas* actoris continetur.

COMMENTATIO
IVRIS PVBLICI ECCLESIASTICI
DE
DIE DECRETORIO
KAL. IAN. ANNI clɔ Iɔ c xxIIII.
OMNIQVE
EX PACE WESTPHALICA
RESTITVTIONE.

§. I.

QVEM, ante hunc proxime elapſum, abſolvimus ANNVM, praeſentis ſaeculi, ſupra *quadrageſimum*, *octavum*, is non ſolum *auguſtis* NOVAE PACIS *auſpiciis*, ſed praeterea *ſaeculari* quoque PACIS WESTPHALICAE *memoria*, illuſtris,

omniumque ſaeculorum poſteritati, vel ſolis hiſce nominibus, ut alia omnia nunc praetereamus, commemorabilis, jure meritoque ſuo, viſus fuit.

§. II.

QVO certior enim, quoque exploratior erat, quam laetabundi tum ingrediebamur, SPES, priſtinae ſecuritatis & tranquillitatis, PACE, cujus conditiones opinione multo celerius feliciusque convenerunt, ipſis AQVIS GRANENSIBVS longe ſalubriores, propediem recuperandae; eo quoque multo jucundior gratiorque bonis omnibus fuit *ſaecularis* & *centeſimus*, univerſalis illius, ſuperiori memoria, in WESTPHALIS *conditae* & hucusque, quantum quidem temporum injuria licuit, *ſervatae* PACIS, quem hilares tum celebravimus, NATALIS.

§. III.

SICVT namque tam EVROPA omnis, quam noſtra inprimis GERMANIA, gravi & periculoſo iſto, quod inde ab obitu CAROLI VI. Auguſtiſſimi quondam Imperii Moderatoris, quam latiſſime ſaeviit, bello, ſeſe jam nunc, ſat *cito*, ſi ſat *bene* perfunctam putat, optat, ſperat: ita etiamnum *utraque*, hoc praeſertim, in omnium *hiſtoriarum* annalibus, nonniſi albis candidiſſimisque lapillis ſignando PACIS *tempore*, exoptatiſſimum, duriſſimi illius, quod ab annorum, queis duravit, numero, *tricennalis* nomen meruit, *belli* finem, deſideratiſſimam utriusque rei publicae, ſacrae & civilis, reſtaurationem, imo formatum rurſus, magisque ordinatum, publicum *totius* Imperii ſtatum, in VNA quidem, ſed omnia haec & complura alia bona, miro atque fortiſſimo faſce complectente, PACE WESTPHALICA, tripudians ſibi gratulatur.

§. IV.

§. IV.

QVAM *pacem*, divinum *illud* & coeleſte donum, ſanctiſſimum *iſtud*, ſacrorum, quae ſalutis aeternae cauſa colimus, palladium, ſacroſanctum *hoc* ararum noſtrarum monimentum, 1) cum pro eo, ac par eſt, veneremur, atque ceu proram & puppim felicitatis noſtrae pie exoſculemur:

1) Dici vix poteſt, *quot & quantis*, ſuo jure meritoque, non a ſolis modo juris publici doctoribus, ſuisve commentatoribus, ſed in ipſis quoque legibus, actis & ſcriptis publicis, ad invidiam usque, *Pax* iſta ornetur & cumuletur *elogiis*. Potiora quaedam recenſuit *illuſtris* CAROLVS OTTO REICHENBERGIVS, *in diſp. de pacis Oſnabrugenſis obligatione univerſali, ſect. I. Lipſiæ anno* 1720. *edita*, §. *VIII. pag.* 12. 13. ubi inter alia hoc quoque occurrit, quod eam non nemo apud FR. IRENICVM, ſive potius IO. PHIL. OLDENBVRGERVM, *in Collegio juris publici*, ad proprios ſuos, ſub ficto PH. A. BVRGOLDENSIS nomine ſcriptos, *Diſcurſus in I. P. W. p. III. Diſc. I. pag.* 2. gemeiner Reichs-Stände BIBEL dixerit. Recte ſcilicet, qui raro alias recte circa hanc pacem ſentit, inſignis ille, illuſtri AVGVSTINO a LEYSER, in *vol. Medit. ad Pand. VIII. pag.* 376. judice, praevaricator, GODOFREDVS FERDINANDVS de BVCKISCH, in *dedicat. Obſervat. ad I. P. O. W. pacem hanc veram & propriam legem Imperii fundamentalem vocans, qua S. R. G. Imperii, tum in eccleſiaſticis, tum in politicis, moderna facies in brevi quaſi tabella repraeſentetur. Cum enim haec ipſa pacis conſtitutio primaria tranquillitatis publicae ſit baſis, cum in ea jura principum & ſtatuum in ſacris & profanis confirmata, formam Imperii noſtri temperatam, judiciis vim & auctoritatem redditam, religionis libertatem vindicatam & in tuto poſitam, pacemque publicam contra audaciorum infractiones munitam conſpiciamus*, cum CHRISTIANO GODOFREDO HOFFMANNO, *in praef. ad analyſin P. W.* quaerere nobis licebit, *quodnam ſuperſit juris publici caput, quod non in celeberrima hac lege praeſidium*

lemur: ejus quoque *memoriam*, istumque PRIMVM illius NATALEM SAECVLAREM, colere, quovis honorum genere prosequi, & non tam festiva atque solemni, inani plerumque, pompa 2), quam potius devotissima, in coelestem

& certissimum decidendi principium inveniat. Est nempe *transactio* illa PERPETVA LEX & PRAGMATICA IMPERII SANCTIO, novissimo Imperii *Recessui* (§. 4. 6.) inserta, inque omnibus interea conditis *capitulationibus* (*art.* 2.) & *pacificationibus*, ipsamet quoque novissima AQVIS GRANENSI, confirmata. *Instrum. P. W. Osnabr. artic. XVII.* §. 2. 4. 5. & *Monast.* §. 112. vid. B. IO. GODOFR. de MEIERN, *in praef. Tom. I. Actor. Pac. Westph.* B. I. H. BOEHMERVS, *in disp. de indole & auctoritate Sanctionum pragmaticarum, Halae anno* 1737. *ed. cap. II.* §. 9. *pag.* 74. *seq.* & *Historiarum Prof. Publ. Helmestadiensis* (FRANCISCI DOMINICI HAEBERLIN) zufällige Gedancken und Erläuterungen über die Aachische Friedens-*praeliminarien*, 1748. *ad artic. I. pag.* 156. Scilicet *depuis plusieurs siecles il ne s' est point fait de negociation, ou tant de Monarques, Potentats & Princes soient intervenus & ou on ait employé un si grand nombre d' habiles Ministres, qu' au Congres de Westphalie*, scribit ABRAHAM WICQVEFORT, *l' Ambassadeur, Liv. II. sect. XIII. pag.* 177.

2) Id quod eo tamen usque extendi nollemus, ac si *sollemnes* illas, vario adparatu, variis in locis, praesertim vero in *urbibus imperialibus* & *academiis*, *memoriae* & *natalis* illius causa pie institutas *panegyres* non adprobaremus, quas potius, ceu pietatis zelique exempla, omni laude posterorumque imitatione perquam dignas censemus. Nec enim nostra penitus siluit EBERHARDINA, quae sola in *Instr. P. art. V.* §. 24. diserte nominatur, eique *reditus* sui, pie fundati, confirmantur, *Reverendissimo* ejus CANCELLARIO, in actu magisterii anni illius, de hac ipsa Academiae nostrae felicitate, verba, ea, qua solet, facundia faciente, eisque insignem illum in *discursu* GVNDLINGIANO, *pag.* 175. admissum errorem, ac si *reditus* isti *e civitate & territorio Goeppingensi atque pago* Pflummern provenirent, refellente.

leſtem illius *auctorem*, aeque ac terreſtres ejus conſervatores 3), pietate, eoque ardentiore *relligionis*, cujus libertatem illa tantopere tuetur, *exercitio*, concelebrare decet. Idque *hoc* inprimis, quem DEO AVSPICE nuper ingreſſi ſumus, ANNO, ſaeculi ſui *medio*, 4) puta *quinquageſimo*, quo nempe ante hos C. annos, Germaniae noſtrae, ea demum bona deguſtare, imo vero plenis potius cyathis haurire licuit, ampliſſima, quae ei, ſuperiore jam anno MDCCXLVIII. condita & die Octobris 14. (24) paciſcentium *ſubſcriptione* corroborata PAX WESTPHALICA eminus ſaltem oſtenderat. Cum enim non minoris molis opus fue-

 rit,

3) Imo in ipſam quoque *pacem.* Argumento eorum, quae tum in ipſo inſtrumento, *artic. V.* §. 50. & *artic. XVII.* tum & apud B. GOTTLIEB SAMVELEM TREVERVM, in libellis, von der Pflicht eines geiſtlichen Lehrers und Schrifftgelehrten bey Religions-Sachen in dem teutſchen Reich nach denen Reichs-Geſetzen, *Lipſ.* 1721. 4. & *de officio academiarum Germaniae in Caeſarem & Imperium*, *Goettingae anno* 1735. editis, nec non apud IO. IAC. MOSERVM, *in praecognitis Juris publici generaliſſimis*, *cap. III.* §. 2. 3. *ſq.* leguntur.

4) Noſtram ideo tamen haud facimus, ſub initium hujus ſaeculi acriter & vehementer agitatam, logomachiam, num annus 1700. ſuperioris ſaeculi ultimus, num vero hujus primus vel ſecundus plane fuerit? De qua praeter diſſertationem IO. GE. ABICHTI, *Lipſiae* eodem anno editam, videre ſunt ſcripta eriſtica, tum quae exſtant in ANT. FABRI **Europäiſcher Staats-Cantzley**/ *Part. IV. pag.* 803. & *ſqq.* tum quae recenſentur in denen Hamburgiſchen hiſtoriſchen *Remarquen*/ vom Jahr 1699. *p.* 200. 375. *ſqq.* 400. und vom Jahr 1700. *pag.* 38. *ſqq.* Confer quoque, ſi nummos quosdam hanc in rem cuſos, videre volupe tibi ſit, ſatyricos, *Theſaurum numiſmatum modernorum hujus ſaeculi* vom Jahr 1700. *pag.* 8. *ſqq.* & *pag.* 74. nec non LOCHNERI *Medaillen-Sammlung*/ *part. I. pag.* 425.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/9 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

rit, pacis illius EXSEQVVTIONEM, quam ejus SANCTIONEM condere, fieri haud potuit, ut patria noſtra *eodem* mox, quo pacis inſtrumenta ſubſcripta fuerunt, jam tunc inclinato, vel *proximo* ſtatim, multis impedimentis adhuc removendis impenſo, *anno*, priſtinae tranquillitati & ſecuritati RESTITVERETVR, externo milite omni liberaretur, omnesque pacis illius conditiones ad effectum deducerentur. Hoc enim omne, haud quaquam ſufficientibus illis, quae ipſa *pacificatio*, circa executionem 5) decreverat, demum poſt conventum belli Ducum *Pragenſem*, poſt conferentiam illorum *Mindenſem*, poſt edictum Imperatoris *reſtitutorium*, *arctiorem* illum, quem vocant, *modum exequendi*, poſt diuturnum illum, at longe ſaluberrimum, conventum *Norimbergenſem*, pacis executivum, poſt ſubſcriptum *Receſſum* executionis *praeliminarem*, poſt tot projecta *Receſſus principalis*, illisque adjecta *monita*, poſt varias deſignationes reſtituendorum in tribus terminis, poſt ipſos denique *Receſſus* executionis illius principales, *Norimbergae* conditos & ſubſcriptos, ſicque demum ante hos C. annos, anno nempe M DC L. contigit. Hic nempe *annus* QVINQVAGESIMVS, uti & in prioribus *ſaeculis* 6) Germaniae auſpicatus evenit atque pacificus,

5) *Articulis* praeſertim, *penultimo*, ſive XVI. & *ultimo*, XVII.

6) Sic, *anno* 1550. CAROLVS V. *armata* quidem, at, teſte ipſorum RECESSV *de anno* 1551. tranquilla tamen, *Auguſtae Vindelicorum* celebravit comitia, liberum & generale concilium, diſſidiorum in ſacris cauſa, inſtaurandum decernentia. IO. SLEIDANVS, *L. XXI.* & *XXII.* Vnde eodem quoque anno Papa IVLIVS III. *Concilium Tridentinum* reſtaurari juſſit. Annus 1450. tum FRIDERICI III. A. C. nuptiis Luſitanicis, AENEAS SYLVIVS, *in hiſtoria Friderici III. Imp. pag.* 38. *ſeq.* tum & pacificatione Sueviae & Fran-

cus, veram demum pacem attulit, *ecclesiam* & *rempublicam* RESTITVIT, Germaniam externo milite omni liberavit, pleraque pacis capita executioni dedit, omnibusque bonis vel tandem metum illum, acrioris adhuc belli, subinde justissimum, excussit; dignus profecto, qui *hodie* aeque colatur, celebretur, publicisque gaudiis & celebritatibus exornetur, ac quidem alter ille, qui proximum anteceſſit, M DC XLVIII. qui spe tantummodo futurae pacis & felicitatis blandiebatur, nihilque dulcedinis ipsius adferebat. Prouti olim quoque in tribus istis annis, M DC XLVIII. M DC XLIX. & M DCL. *pacis Westphalicae* causa hinc inde institutas fuisse novimus festivitates 7). Vnde nec illi errarunt,

Franconiae, acri antea bello implicitarum, celebris est & inlustер. NAVCLERO & TRITHEMIO ad hunc annum testibus. Anno 1350. tandem CAROLVS IV. omnibus aemulis suis semotis, uti insignia, ita quoque regnum solus obtinuit, hocque restituere & ordinare coepit. IO. PET. de LVDEWIG, *in Norimb. insign. Imp. tutelari, cap. VII pag.* 155. Anno 1250. Germania nostra haud caruit Rege, WILHELMO *Batavo*, istam licet haud potenter regnante. Anno 1150. amisit ista Regem Rom. HENRICVM, Imp. CONRADI III. filium, cujus mors FRIDERICO *Barbarossae* solium adperuit. Anno 1050. HENRICVS III. Imp. tam *Belgis*, quam *Polonis*, pacem dedit. vid. B. G. STRVVIVS, *in Corp. hist. Germ. per. VI. sect.* 2. §. 7. 8. *pag.* 500. & 501. Anno 950. OTTO M. LVDOVICVM *Vltramarinum* Gallorum Regem e manibus HVGONIS, *Comitis Parisiensis*, liberavit. IDEM, *pag.* 242. Iam vero neque *altius* adscendere, neque *specialius* digredi, vacat.

7) Testantibus id descriptionibus *panegyricis*, in quibus recensendis praeter THEATRVM, quod fere allegare taedet, EVROPAEVM, copiosus est celebris ille Poli- & Polygraphus Lipsiensis IO. CHR. LVNIGIVS, *in Theatro ceremoniali*, *Tom. I. pag.* 812. Confer VOGELII *Annales Lipsienses*

rarunt, vel errare facile potuerunt, qui jam dictum 14. (24) *Octobris* diem peragendis publicis gaudiis impenderunt. 8) Faxit modo DEVS, ne idem hic, quem vivimus, *annus*, *novae* aliquando *paci* causam praebeat, vel sacrae, vel civili, istamque potius, sedatis quoque motibus, tam *septendrionalibus*, quam *Italicis*, conservet, quam ante hoc *biennium* nobis donavit, pacem.

§. V.

CVM vero *nihil* hodie, sive *accepti*, sive *funesti*, contingere videas, quod non illico in usus suos converterent, indeque scribendi materiam, non tam solliciti quaererent, quam potius avidi arriperent, quibus commentandi necessitatem officii ratio imposuit, taliaque ab ipso tempore sponte veluti oblata themata plerisque grata esse soleant & accepta: nemo sane nobis jure vitio vertere poterit, quod, nostram quoque *symbolam* ad condigne celebrandum *saecularem* istum *pacis* NATALEM, pro virium modulo, collaturi, *commentationis* hujus *academicae* argumentum, ex intimis *Westphalicae* illius *pacificationis*, ejusque ante hos C. annos

ses ad annum 1648. & *quinque* illos panegyricos, quos collegit TOB. OELHAFEN VON SCHOELLENBACH, *in Templo Pacis in Imperio Romano Germanico extructo*, *Francofurti* 1657. 8. *ed.*

8) Conf. insignis Vitembergensium Orator & JCtus ERNESTVS MARTINVS CHLADENIVS, in oratione saeculari, qua ipso pacis Westphalicae centesimo natali d. XXIV. OCT. A. P. S. ↄIc ↄI c XLIIx. in panegyri academica demonstravit pacem Westphalicam plane inter exempla haberi; juncta *progr. de Abusu Bullae Brabantinae ad I. P. W. art. IX. §. 1, Vitembergae* 1748. edito.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/12 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

nos peractae EXSEQVVTIONIS, viſceribus depromere nobis placuerit, ad colendam porro & celebrandam ejus memoriam perquam aptum, ſi modo, aeterno honore digna, chartaceis & vix ullam aetatem laturis, proſequi fas eſt monimentis. Hanc enim PACEM VESTPHALICAM ſuo jure non decet monimentum, *niſi*

aere perennius,
Regalique ſitu Pyramidum altius,
Quod non imber edax, non Aquilo imporens
Poſſit diruere, aut innumerabilis
Annorum ſeries, & fuga temporum. 9)

§. VI.

CVR vero iſthunc praecipue DIEM DECRETORIVM, quem libelli frons inſcriptum habet, quemque PACIS WESTPHALICAE *inſtrumenta*, OSNABRVGENSE praeſertim, ceu *normam* & *regulam*, ſive κρίσιν & *judicium*, ſancte obſervandum ſtatuunt, KALENDAS puta IANVARIAS *anni* cIↃ IↃ c xxIIII. huic ſcopo deſtinaverimus, ejus rei ratio haec potiſſimum fuit, quod ille nondum ſatis illuſtratus, vel interpretum opera pertractatus, ſed potius obiter ſaltem ab illis, qui de ANNO DECRETORIO, ſive quacunque anni iſtius cIↃ IↃ c xxIIII. parte, egerunt laudatus, nec vero ab *hoc* ſatis adhuc diſtinctus fuerit. Quod DIEM & ANNVM, CRITICVM utrumque & DECRETORIVM, intercedens DISCRIMEN, uberiore & curatiore determinatione perquam omnino

 dignum,

9) Quale olim exegit monimentum Q. HORATIVS FLACCVS *L. Carminum III. od.* 30.

dignum, *nos*, ad eandem, quam *alii* 10) ANNO impenderunt, DIEI quoque navandam operam, potiſſimum permovit.

§. VII.

HIC autem DIES *noſter* DECRETORIVS, cum aeque ac univerſus ille ANNVS, *terminus* ſit *reſtitutionis* 11) ex capite *gravaminum*, a quo, pro dignitate ſua feliciter *pertractari* haud poterit, donec ante omnia, de omni hac RESTITVTIONE ex pace *Weſtphalica*, ejusque tum *indole*, tum *differentiis*, actum fuerit ſatis. Hanc enim, *praeliminarem* veluti *tractationem*, intima, quae RESTITVTIONEM ipſam, ejusque TERMINVM, intercedit, *connexio*, imperare nobis videtur.

§. VIII.

10) Sunt autem illi, tum HENRICVS HILDEBRANDVS, in *diſp. de anno decretorio* 1624. *inſtrumenti pacis Caeſareo-Suecici, inter Romano-Catholicos ex una, & Auguſtanae Confeſſioni addictos ex altera parte, quoad reſtitutionem in cauſa religionis ejusdemque annexorum jurium & bonorum eccleſiaſticorum faciendam, memorando*, ſive dem Entſcheid-Jahr zwiſchen denen Catholiſchen und Evangeliſchen in ſtrittigen Religions- und darzu gehörigen Gerechtigkeits-Ubungen, *Altorfii anno* 1705. edita, ſaepiusque interim recuſa, tum IVSTVS CHRISTOPHORVS DITHMARVS, *in diſp. de anno decretorio exercitii religionis in Germania, Francofurti anno* 1709. habita, & in *Syllogen exercitationum* illius *academicarum, anno* 1737. editam, *P. I. num. VII. pag.* 160. recepta. Magis etiam de *anno*, quam *die* ſollicitus fuit 10. SCHILTERVS, *in diſſ. de termino, a quo reſtitutio bonorum eccleſiae petenda, Argentorati anno* 1678. ed. atque tam libello auctoris *de pace religioſa pag.* 271. quam *ſpecimini X. & ult. meditationum ad Inſtr. Pacis pag.* 1977. inſerta.

11) *Inſtrum. P. W. O. Art. V.* §. 2.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/14 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. VIII.

OMNIS *certatio per vim*, definiente M. T. CICERONE, *bellum* eſt. Inquit enim ille: 12) *In republica maxime conſervanda ſunt jura belli. Nam cum ſint duo genera* DECERTANDI, *unum per diſceptationem*, *alterum* PER VIM; *cumque illud ſit proprium hominis, hoc beluarum: confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiore.* Plane, uti VLYSSES apud DICTYN 13) CRETENSEM, *imperfecta igitur re conſequens fuit arma capere, jusque* PER VIM *extorquere, quod amice impetrare nequitum eſt.* Quum vero, ut non unus tantum *actus*, ſed omnis ille *ſtatus*, belli nomine veniat, uſu obtinuerit, HVGO GROTIVS 14) *bellum* vocat *ſtatum*, ſive conditionem, *per vim certantium, qua tales ſunt.* Quem omnes plerique juris naturae & gentium doctores, ut ſolent, ceu anteſignanum, in deſcribendo bello ſequuntur. Niſi quod ALBERICVS GENTILIS 15) monuerit, cadere hanc definitionem aeque in tumultum & vim publicam, quam bellum, *hoc*que ideo *juſtam publicorum armorum contentionem* dixerit, & CORNELIVS van BYNCKERSHOEK 16) *bellum* definire maluerit, *eorum, qui ſuae poteſtatis ſunt, juris ſui perſequendi ergo, concertationem per vim vel dolum*, tandemque *perillustris* L. B. de ICKSTATT, 17) *τω certare per vim*, niſi

12) *L. de Officiis I. cap.* 11. *pag. editionis* GRVTERO SCHREVELIO ELZEVERIANAE 1214.

13) *De bello Trojano, L. II. pag. edit. Janſon.* 46.

14) *De jure belli & pacis, L. I. cap. I. §.* 1. *num.* 1.

15) *De jure belli, L. I. §.* 2.

16) *In quæſt. Juris publ. L. I. cap.* 1.

17) *In Elementis juris Gentium*, exaſciatis ſane, *Wirceburgi anno* 1740. editis, *libro IV. cap. III. §.* 2. & ſchol. *pag.* 299.

Hiſce

probe determinetur, obſcuritatis vitio laborare crediderit. Quomodocunque autem *definiatur* bellum, ſane nihil aliud erit, quam *iſte hominum, vel liberarum* potius *gentium, in ſtatu naturali invicem viventium, juris ſui perſequendi cauſa, vi dolove concertantium, propoſitumve concertandi retinentium, ſtatus atque conditio.* Sunt verba incomparabilis quondam IO. GOTTLIEB HEINECCII. 18) Quod ſcilicet in ſtatu *civili* eſt ACTIO, qua mediante proſequimur in judicio jus noſtrum, idem illud in ſtatu *naturali* eſt BELLVM. 19) Sicut igitur *actione* adverſario noſtro intentata, non ſolum jus, quod nobis debetur, nudum & in ſe ſpectatum, verum inſimul quoque omnem *cauſam* atque indemnitatem, ratione expenſarum & damnorum, ceu *conſequens*, perſequimur: ita quoque *bello* non id ſolum, quod nobis debetur, jus, nudum atque in ſe ſpectatum, verum inſimul quoque omnem *cauſam* & indemnitatem ratione impenſarum & damnorum, ipſomet quoque bello nobis illatorum, *acceſſorii* inſtar, vindicamus. 20)

§. IX.

BELLO *opponitur* PAX. *Inter bellum* enim *& pacem*, probe obſervante M. T. CICERONE, 21) *nihil eſt medium. Omnis*

Hiſce vero omnibus jungi omnino meretur, GROTIVM, defendens, CHR. LVDOV. SCHEIDIVS, *in diſp. de ratione belli, Hafniae anno* 1747. *ed.* §. *X. pag.* 10. 11.

18) *In Elementis juris N. & G. L. II.* §. 191. *pag.* 532.

19) Confer. CPH. FRID. MELHORN, *in comparatione inter actus bellicoſos & litigioſos, Regiomonti anno* 1739. edita.

20) Vid. omnino perilluſtris L. B. de ICKSTADT, *all. l. L. IV. cap. XII.* §. 2. 3. & *L. V. cap. II.* §. 2. 3. 5. *pag.* 430. 431. & 458.

21) *In Philippica VIII. cap. I. pag.* 606.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/16 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Omnis namque *vita civilis*, recte ab ARISTOTELE, 22) in *duo* illa *tempora*, penes quae omnis salutis humanae arbitrium est, *negotii* puta & *otii*, *belli* & *pacis*, dividitur. BELLVM est status extraordinarius. PAX contra ordinarius. Est enim *haec* naturae humanae quam maxime conveniens, & ad eam conservandam perficiendamque apprime idonea. Imo ei *propria*, potissimumque legis naturae objectum. PACEM quippe *homo* prae *brutis* habet praecipuam. Ast BELLVM *ei* cum *brutis* commune.

Pax decet alma hominem, gaudet fera bellua bello. 23)

Nam & *belluae* 24) *per vim* quidem, non vero etiam *per disceptationem* possunt *decertare*. Illis arma sunt adnata, hominibus non nisi armis parandis tractandisque aptae manus. Inde & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsitat.

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo, quam frontibus exstant.
Illis iratus petit atque infensus inurget.

22) *L. Polit. I. cap.* 3. & *L. VII. cap.* 14. 15. Memineris heic sine dubio & jure quidem *principii* Institutionum Sacratissimi Imp. IVSTINIANI.

23) Secundum MARCELLVM PALINGENIVM STELLATVM, *in capricorno, pag.* 288. *vers.* 9.

24) A quibus etiam, si FESTO credimus, *bellum* nomen accepit suum. Compara, quae huc congessit, insignis ille *Goettingensium* Philologus, IO. MATTHIAS GESNERVS, *in novo L. Lat. Thesauro, tom. I. col.* 538.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/17 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Vti T. LVCRETIVS CARVS, 25) vel uti Q. HORATIVS FLACCVS 26) canit:

Vt, quo quisque valet, ſuſpectos terreat: utque
Imperet hoc natura potens, ſic collige mecum.
Dente lupus, cornu taurus petit. Vnde, niſi intus
Monſtratum?

Bello pax quaeritur & obtinetur. *Bellum gerimus, ut in pace vivamus*, inquit idem ille PHILOSOPHVS. 27) Nemo *enim eſt*, pergens, *qui bellum expetat, vel apparatum bellicum faciat, bellandi cauſa. Sanguinarius is prorſus eſſe videretur, qui amicos ea cauſa ſibi hoſtes redderet, ut pugnae & caedes orirentur. Nemo* ſane *bonus*, C. C. TACITO 28) judice, *adeo in arma promtus, ut non idem pretium quietis, quam periculi malit. E Bello* ad *pacem* itur *pacificatione.* PACIFICATIO ſcilicet eſt propoſitum illud, omnis illa pactio & conventio, de redeundo a ſtatu belli ad ſtatum pacis. Ipſa autem PAX, quae una triumphis innumeris potior & optima rerum, quas homini noviſſe datum eſt, 29) eſt illa liberarum gentium, naturali inter ſeſe ſtatu gaudentium conditio, qua ſibi mutuo & ſponte jus ſuum tribuunt, vel, ſi mavis, perpetuo deſtinata civitatum quies & ceſſatio ab armis actibusque hoſtilibus. Qui igitur bellum pacificatione componunt *pacis*que *foedus* pangunt, illi ut penitus ab armis recedant, omneque proporro per vim certandi *propoſitum* deponant, neceſſe eſt. Cum *pax* &

bellum

25) *De rerum natura, L. I. verſ.* 1032. *ſq.*
26) *L. Sermonum II. Sat. I. verſ.* 50. *ſq.*
27) *L. Ethicorum X. cap.* 6.
28) *L. Hiſtoriarum IV. cap.* 14.
29) Sic *pacem* laudat SILIVS ITALICVS *L. II.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/18 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

bellum earundem partium intuitu ſimul ſtare nequeant. Hoc eſt, non ſolum ipſam belli *cauſam*, idve, propter quod illud primario & principaliter geſtum fuit, *tollere*, ſed & inſimul de ipſis belli *effectibus* & neceſſario inde conſequentibus malis, utrinque illatis & acceptis, tranſigere debent. Quid enim iſta pax juvaret, qua non obſtante, compoſita quidem lite principali, propter iſta tamen mala & incommoda, *bellum* eo usque continuaretur, donec de eisdem quoque, nova pace, inter partes convenerit. Ni autem hoc vel tandem fieret, nova ſemper *belli cauſa* adforet, ſicque omnis *pacis ſpes*, abſurdiſſimo hocce *proceſſu in infinitum*, decollaret.

§. X.

FACILI negotio hinc perſpicitur, bellum *pacificatione* componentibus, vel partibus *belligerantibus* ipſis, vel, qui ſe in eam interponunt, 30) conciliatoribus & *mediatoribus*, ad *duo* potiſſimum *objecta* reſpiciendum eſſe. *Primo* ad ipſam belli *cauſam*, & *deinde* ad *effectus* ejus. *Illa* nihil aliud eſt, quam id ipſum jus, quod inter partes controverſum. *Hi* vero ſunt calamitates, mala & damna, jure belli & victoriae ultro citroque data & accepta. Ante omnia quidem, ſi *paci* cedere debeat *bellum*, primario & principaliter circa *prius* illud objectum, ipſam nempe *belli cauſam* verſandum, deque illo judicandum, ſive potius dato aliquo & retento, amice tranſigendum eſt. Varias nam-

30) Praeter PHIL. MVLLERI, *de mediatore*, & GOTTLOB FRID. SELIGMANNI, *de iis, qui in pacificationem ſe interponunt*, Diſſſ. Jenae & Lipſ. jam anno 1678. edd. ſuo jure huc conferri meretur B. GOTTL. SAM. TREVERI diſp. *de prudentia circa officium pacificatorum inter Gentes, Helmeſtadii anno 1727. habita, cap. II.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/19 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

namque, pro re nata & circumſtantiarum varietate, induit formas, vel *pacti*, vel *transactionis*, vel *foederis*, 31) reapſe haud diverſas. Deinde vero *poſterius* quoque haud negligendum erit. *Illud* bello prius eſt, ſive eo praeexiſtit, & ad pacem usque perdurat, belli *cauſa* & pacis *objectum*. *Hoc* autem bello poſterius eſt, bellum jam coeptum demum ſubſequitur, belli *effectus* & pacis *acceſſio*. Illud *publicum* ſaltem eſt, hoc vero etiam ad *privatos* pertinet. In illo maximum plerumque pacis opus, graviſſimus illius componendae labor conſiſtit. Ibi ſcilicet rhodus, ibi ſaltandum, ubi partes belligerantes ſuperiore deſtitutae, proprio ſuo, hucusque in propria cauſa exercito, judicio renunciare, ubi conventam cauſae belli deciſionem facere debent. Reliqua deinceps ſua velut ſponte, prono alveo fluunt. Poſtquam nempe circa ipſum jam ante bellum & in bello controverſum jus ſemel conventum, poſtquam ipſa belli cauſa ſemel ſublata, poſtquam primarius adeo belli fomes ſemel extinctus, de effectibus, calamitatibus, malis & damnis hujus facile tranſigitur. Nam, ut jureconſulti loquuntur, damna & expenſae vel refunduntur victori, vel compenſantur utrinque, velut neceſſarii belli, ejusdemque cauſae, effectus. Sicut vero *prius* illud pacis objectum principale eſt, ita in *hoc* non niſi ſecundarium & acceſſorium veluti pacis argumentum latet, eo majoris tamen momenti, quo longius triſtiusque *pacem* anteceſſit *bellum*.

§. XI.

HAEC *poſterior*, quae non ipſam & primariam quidem belli cauſam ferit, neque adeo, illam decidendo & compo-

31) Vid. B. IO. WILH. de GOEBEL, in *tract. de pactis, foederibus & ſponſionibus, cap. II. §. 1. 2. pag. 69.*

componendo in arcem cauſae invehitur, ſed potius de effectibus duntaxat & neceſſariis belli conſequentiis, calamitatibus, malis & damnis, belli jure utrinque illatis, vel reſarciendis, vel nullo modo vindicandis, eodemque plane loco, ac ſi nunquam illata fuiſſent, habendis, inſtituitur, pactio, conventio vel transactio, AMNESTIA 32) ſive *lex oblivionis* dicitur, veraque & potens omnium bellorum eorundemque incommodorum eſt *panacea*, quicquid e bello reliquum, ulceris ſanans, omnemque ejus ſenſum & memoriam oblivioni tradens.

§. XII.

HAEC *publice ſancita eorum omnium, quae durante diſcordia hoſtiliter ultro citroque facta fuerunt*, OBLIVIO, proprie quidem a PACE differt, hujusque veluti pars eſt, *corollarium* atque acceſſio. PACE de bello ipſo ejusque *cauſis*,

32) Iam anno 1571. Jenae libellum *de amneſtia* in 8. edidit IO. WIGANDVS. Hunc excepit CYRIACVS HERDESIANVS; qui Francofurti anno 1643. 4. *de amneſtia publica* ſcripſit. Eodem hoc anno Stralſundae libellum *de amneſtia*, Oldenburgi poſtea anno 1678. 8. recuſum, edidiſſe dicitur DAV. MEVIVS. Notior autem eſt MARCI ZVERII BOXHORNII *de amneſtia* labor, Helmſtadii non ſolum anno 1673. 4 editus, ſed etiam P. GVDELINI *comm. de jure pacis*, Lugd. Bat. anno 1688. 12. ſubjunctus. Similis huic eſt H. BOECLERI *diſſ. de amneſtia*, diſpp. acadd. *pag.* 430. *ſq.* inſerta. His vero omnibus palmam facile praeripit H. COCCEIVS, in diſp. *de poſtliminio in pace & amneſtia*, Francofurti anno 1691. edita, & *in Tomo Diſſſſ. I. num.* 78 *pag.* 1113. conſpicua. Noviſſimi ſunt WOLF EHRENREICH a KLVX, in diſp. *de amneſtia ſive lege oblivionis*, *Lipſ.* 1736. ed. & VAL. IAC. ASSMANNVS, in epiſtola *de uſu amneſtiae apud Germanos* eidem inſcripta.

cauſis, AMNESTIA autem de injuriis ſaltem damnisque hoſtilibus, invicem illatis, adeoque belli *effectibus*, tranſigitur. *Illa* publicis utriusque partis *gravaminibus*, quae bello gerendo cauſam dederunt: *haec* vero injuriis ſaltem *damnis*que, belli tempore illatis, medelam adfert. 33) *Illa* negotium, de quo per vim certatum fuit, definit: *haec* vero ea ſaltem, quae in progreſſu belli acta geſtaque fuerunt, ordinat. Nihilominus tamen a PACE nullo umquam modo abeſſe poteſt AMNESTIA. Fac enim, ſi poteris, nihil quidquam, de *ea*, inter paciſcentes, vel *expreſſe*, vel *tacite*, conventum fuiſſe, & novam ſemper, eandemque priori multo pejorem, belli cauſam habebis. Quis enim iſta bellum neceſſario comitantia mala & incommoda aequo ferat animo? vel nullam plane eorundem ab inferente deſideret reſarcitionem? Recte igitur, noſtro quidem

33) Vti generatim, abſtracto fere, a pacis noſtrae exemplo, argumento generali, inter ea, quae bello anſam dedere, & ea, quae in ipſo bello atque armorum decurſu per occupationes damnaque hinc inde data de novo ſuccreverunt, ſcite diſtinguit laudatus jam IO. AD. de ICKSTATT, *in Elem. jur. gent. L. V. c. II. §. 5. pag.* 462. *& ſq.* ubi ſic pergit: *Vtraque pacis ineundae objectum conſtituere dubio caret. Enimvero, ſopitis per transactionem utrinque conventam controverſiis, quae bellum anteceſſerant, quaeque gravamina inſpecie dicuntur, injuriae, laeſionesque inter ipſa arma emergentes a paciſcentibus ita ſaepe tolluntur, ac ſi nunquam extitiſſent aut datae fuiſſent, id eſt, perpetua oblivione atque amneſtia ſepeliuntur, atque inde reſtitutionum poſt pacem faciendarum duos veluti fontes ſeu potius terminos nanciſcimur: ex capite ſcil. gravaminum ſeu controverſiarum bellum praegreſſarum; dein ex capite amneſtiae ſeu annullatione omnium eorum, quae durante bello hoſtiliter acta occupataque fuere, & conventioni gravaminum in ſpecie repugnare deprehenduntur.*

quidem judicio, *Philoſophi* 34) & *Iureconſulti* 35) omnes, qui amneſtiam, legem pacis naturalem eique tacite nihilominus, quamvis nominatim dicta haud fuerit, ineſſe ſtatuunt. Operoſe heic, ſed fruſtra, diſſentiente HENRICO COCCEIO. 36) Contra quem tamen diſputantes ſibi a *logomachia* ſatis temperare nequeunt. Pacem, cum eo, 37) ſtricte, *transactionem de cauſa inter ſummas poteſtates controverſa*, definiens, ea ſimpliciter & nativo ſaltem ambitu facta, transactionem de damnis atque injuriis, fervente bello factis, non expreſſam, haud contineri, negare profecto haud poterit. Sicuti verò conceptum pacis, nulla quippe urgente neceſſitate, nemo facile adeo coanguſtabit: 38) ita quoque omni pacificationi, vel *tacite* & virtualiter hanc ante actorum oblivionem ineſſe nemo facile inficias ibit. Accedit, amneſtiam vel ſimpliciter in *oblivione* praeteritorum conſiſtere, vel conventam inſimul *reſtitutionem* 39) continere. Qua poſteriore nominatim haud

34) Quorum fax & tuba eſt H. GROTIVS, *L. III. cap.* 20. §. 11. 12.

35) E quibus nonniſi *trigam* hancce laudabimus, PETRVM nempe GVDELINVM, *de jure pacis, cap. III.* §. 5. *pag.* 12. CHR. BESOLDVM, in *diſſert. hiſt. polit. de pace, cap. III.* §. 6. & DAV. MEVIVM, in *Deciſs. P. II. dec.* 24. *n.* 1.

36) *In all. diſp. ſect. II.* §. 8. 9. *pag.* 1117. *ſq.*

37) Ibidem, *ſect. II.* §. 7. *pag.* 1117.

38) Ampliſſime potius & recte quidem *pacem* definiunt perilluſtris L. B. de ICKSTATT, all. loco, *L. V. cap. II.* §. 1. *pag.* 457. & ſumme reverendus idemque longe celeberrimus Dn. Prof. ISR. GOTTL. CANZ, *in diſciplinis ſuis moralibus*, §. 3451. *pag.* 1142.

39) De cujus ad amneſtiam habitu, tum H. COCCEIVS, *cit. loc. ſect. VI. pag.* 1147. tum & WOLF EHRENREICH AVGVSTVS

haud expreſſa, omnia in eodem, quo bellum deſiit, ſtatu & loco manent, omniaque bello turbata, ne ipſo quidem H. COCCEIO 40) refragante, tacite remiſſa cenſentur.

§. XIII.

ADEO *utilis* autem haec AMNESTIA jure reputatur ſuo, ut hodie vix ulla ineatur pacis conventio, inter cujus numeris diſtinctos *articulos* illa non agmen ducat omnique velut pactioni & pacificationi baſin ſubſternat atque fundamentum firmiſſimum. Prout noviſſimae illius, pacis *Aquisgranenſis* 41) exemplo, longe manifeſtiſſimo, denuo edocemur. Patet *illa* porro adeo late, ut rectiſſime ad ea quoque bella pertinere cenſeatur, quae inteſtina, *civilia*, minus juſta & ſollemnia, nullosque habitura ſunt triumphos, ſive cum illis geruntur, qui alterius partis *imperio*

GVSTVS a KLVX, in diſp. *de amneſtia ſive lege oblivionis*, §. *XVII. XVIII. pag.* 47. *ſq.* luculenter egerunt.

40) Ibidem, *ſect. V.* §. 2. & *ſect. VI.* §. 21. *pag.* 1142. & 1151. Neque reapſe diſſentit, ſed diſſentire KLVXIO ſaltim videtur SAM. STRYKIVS, in diſp. *de jure oblivionis*, quae in tr. *de jure ſenſuum X.* eſt, *cap. V. n.* 21.

41) In cujus die *Aprilis* XXX. MDCCXLVIII. ſignatis *praeliminaribus* AMNESTIA demum *articulo* XXI. ſanciebatur. Et quidem ſequentem in modum: „*Il y aura un oubli général de tout ce qui* „*aura pu etre fait ou commis pendant la préſente guerre, & cha-* „*cun, au jour de l' acceſſion de toutes les Parties, ſera conſervé,* „*ou remis en poſſeſſion de tous les biens, dignités, benefices eccleſia-* „*ſtiques, honneurs, rentes, dont il jouiſſoit, ou devoit jouir, au* „*commencement de la guerre, non obſtant toutes les depoſſeſſions,* „*ſaiſies, ou confirmations occaſionées par la preſente guerre.* In ipſo autem pacis inſtrumento *articulus II. de amneſtia* totidem fere verbis agit, ordini ſuo hoc modo reſtitutus.

perio quomodocunque ſubſunt. Tantum enim abeſt, ut abhinc exulet *amneſtia*, quin potius, cum omnis pax, etiam *rebellibus* promiſſa, ſervanda ſit, nullibi magis neceſſaria videatur illa, quam inter tales arctiori quodam vinculo civili junctos, quin illa tacite ideo ſubintelligenda, ubi etiam haud expreſſa fuit, quin olim hiſce bellis propria eoque etiam tempore in illorum compoſitionibus exprimi & diſerte paciſci ſolita fuerit, quibus illa caeteroquin liberis populis in ſuis pacificationibus nondum adeo uſu venerat, quin illa a civilibus ad juſta demum bella tranſierit. Id quod varia illa ab HENRICO COCCEIO, 42) WOLF EHRENREICH AVGVSTO a KLVX, 43) & VALENT. IAC. ASSMANNO, 44) hunc in finem conducta exempla, ſatis ſuperque probant. Eminet inter illa, tum vetuſtate, tum elegantia ſua, THRASIBVLI *lex*, quam victo *Lacaedemoniorum* LYSANDRO *Athenienſibus* ſuis tulit: NE QVIS ANTE ACTARVM RERVM ACCVSARETVR, NEVE MVLCTARETVR. 45)

§. XIIII.

HAVD difficulter ſubodoraberis, B. L. quorſum omnis haec tendat *praefatio*, cujus tradita propius jamnunc adplicanda erunt PACI noſtrae VESTPHALICAE, paci dulciſſimae, paci laudatiſſimae, paci auguſtiſſimae. Componebatur iſta, omnem ſpem ſuperante felicitate, bellum *tricennale*, ſolo nomine ſuo bonis horrorem incutiens &

42) Alleg. loco, *ſect. IV.* §. 4. *pag.* 1139.
43) In cit. diſp. § *V. pag.* 7.
44) In laud. *epiſtola*, anno 1740. recuſa.
45) De qua vid. CORNELIVS NEPOS, in *vitis Impp. Lyſandri* & *Thraſibuli*, nec non VALERIVS MAXIMVS, *L. IV. cap.* 1.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/25 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

terrorem. Longius enim, durius, triſtiusque haud experta fuit Germania, inde ab illo, quod CAROLVS M. adverſus liberos & paganos adhuc SAXONES, geſſit, identidem *relligionis* 46) praetextu inſtitutum, tresque, ſupra *triginta*, annos 47) continuatum. Adeo durum autem, acre, diuturnum, confuſum & complicatum illud tricennale fuit, ut ſub ipſum congreſſus pacificatorii initium, de eo adhuc dubitatum diſputatumque fuerit, quinam primario partes fuerint *belligerantes*, nuncque principaliter *paciſcentes* 48) eſſe debeant, quique adeo ad congreſſum *admittendi*, vel ab illo *arcendi* 49) ſint. Donec tandem, ea,

46) Scilicet

tantum relligio potuit ſuadere malorum.

uti T. LVCRETIVS, *de rer. nat. L.* 1. *verſ.* 102. ait. Aſt hominum perverſitas, non

relligio peperit ſceleroſa atque impia facta.

Vt idem *ille* canit, *L. I. verſ.* 48.

47) Sicut praeter omnes aevi iſtius *annales* teſtatur EGINHARDVS, in *vita* CAROLI M. *cap. VII. & VIII.* qui ſingulari, ſed deperdito hodie libello, *belli* iſtius *Saxonici* hiſtoriam ſcripſerat. Conf. IO. H. KRAVSII *dubia vexata circa C. M. Hiſtoriam*, §. *XXII. ſq.* & cel. IO. DAV. KOELER, in *diſp. noviſſ. de transportatione Saxonum, ſub Carolo M. facta*, §. 3. 4.

48) Teſte B. IO. GODOFR. de MEIERN, *in actis pacis Weſtphalicae publicis*, ſaepius deinceps laudandis, *Tomo I. L. I. II. III. ſq.*

49) Ceu pluribus expoſuit *illuſtris* I. H. BOEHMERVS, in diſp. qua *controverſias quasdam ſelectas circa tractatus P. W.* Halae anno 1720. exhibuit, *controv. II. III. & V.* Cui jungendus IACOBVS CAROLVS SPENERVS, in dem teutſchen *jure publico, libro I. cap.* 8. §. 3. *pag.* 190. *ſeq.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/26 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ea, quam *prooemia* INSTRVMENTORVM, OSNABRVGENSIS & MONASTERIENSIS, continent, formula placuerit.

§. XV.

OMNIBVS ſcilicet pacis impedimentis 50) vel tandem e medio ſublatis, omnibusque deinceps *praeliminaribus* 51) rite confectis, illud ſtatim *momentum* ſive *punctum* proponebatur, quod omnium maxime controverſum, multo difficillimum atque diſtrahendis odio & invidia immortali paciſcentium animis longe aptiſſimum erat, RESTITVTIONEM putamus *laeſorum*, optimum illud & praeſtantiſſimum *pacis* beneficium, mira prudentia & non minore conſtantia Plenipotentiariorum pertractatum atque ad effectum, multis ante nominibus impoſſibilem viſum, feliciter tandem perductum.

§. XVI.

50) Varia namque pacis *impedimenta*, variis ex capitibus, *generatim* naſci poſſunt atque oriri. Quorum ſat multa recenſuerunt illuſtraruntque B. DAV. SCHEINEMANN, in diſp. *de eo, quod juſtum eſt circa pacis impedimenta, maxime qua ſtatum paciſcentium ſpectant*, heic loci anno 1698. ed. & *cel.* ANDREAS ELIAS ROSSMANN, in progr. *de exceptionibus juris Gentium in negotio pacis*, Halae 1738. ed.

51) Non ea hic putamus *praeliminaria*, quae jam *anno* 1641. *Hamburgi* concluſa fuere, ſed ea, quae in ipſo deinceps congreſſu, die 1. Julii 1643. inchoato, ipſi pacis tractationi inopinatam injiciebant remoram, apud B. IO. GOD. DE MEIERN, in *Tomo I.* facile reperiunda. Caeterum de *praeliminaribus* generatim lectu digna ſunt, quae ſcripſerunt IO. GVIL. HOFFMANNVS, in diſp. *de obſervantia gentium, circa praeliminaria pacis*, Francofurti anno 1740. ed. §. *II. III. XXVI. XXVII.* & FR. D. HAEBERLIN, über die Aachiſche Friedens-*praeliminarien*, *pag.* 140. *ſq.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/27 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XVI.

NON *illa* quidem in pacis *instrumento* latius & generatim describitur, quod vix necessarium fuisse putamus, neque etiam uno eodemque semper significatu accipitur *illa*, cum subinde quamcunque *praestationem* 52) pacisscentes dixerint *restitutionem*, sed plerumque tamen in proprio & nativo sensu suo, *grammatico* aeque ac *juridico ibi* sumitur, quatenus scilicet RESTITVTIO haec ex Pace *Westphalica*, vel beneficium, jus & facultas, *bonis* & *juribus*, secundum tabulas pacis illius alicui competentibus, modo convento atque praescripto, potiundi, vel, altero respectu, *obligatio* est sive necessitas legalis, omnia, pace ista alicui haud confirmata, dimittendi alterique rursum tradendi. Is, cui *facultas* ista competit, RESTITVENDVS, cui vero *obligatio* haec incumbit, naturali non solum ratione, verum ipsorum quoque summorum pacisscentium exemplo & authoritate, 53) vocatur RESTITVENS.

§. XVII.

EVNDEM quidem restitutionis conceptum, *generalem* prorsus & *latissimum*, saepius quoque in *legibus* nostris *civilibus* deprehendimus, cum v. gr. ICtus PAVLLVS 54) *restitui*

52) Velut in *Art. V.* §. 25. & *Art. XVI.* §. 5. Conf. *L. un. C. de suffrag.* nec non, quae de latiori hoc restitutionis sensu congesserunt IO. GOEDDEVS, *de V. S. pag.* 326. *num.* 11. & B. BRISSONIVS, *de V. S. pag. edit. Heinecc.* 1794 *sq.*

53) Vtraque enim adpellatio, *restituentis* & *restituendi* occurrit in *Artic. XVI.* §. 4.

54) *In L. XXXVIII.* §. 4. *de usuris & fruct.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/28 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

reſtitui dicat, quod plenarie 55) *in priorem locum reponitur.* Quae vero in *illis* & majori adhuc numero apud Doctores inveniuntur diſtinctiones atque univerſalem illum reſtitutionis ſenſum admodum reſtringentes limitationes, eas recte omnes procul huc faceſſere juſſit HENRICVS COCCEIVS. 56) Quid enim pactione reſtitutionis, quam *ex formula antiqui juris fieri* dicit MENIPPVS apud T. LIVIVM, 57) aequius? cum *ſine juſta cujusquam indignatione fieri* dicatur a D. VLPIANO, 58) ſiquidem *mutua* ſit & *reciproca.*

§. XIIX.

ALIA autem RESTITVTIO ex *pace Weſtphalica* eſt GENERALIS, alia vero SPECIALIS, ſive potius alia ex *generali*, alia vero ex *ſpeciali* CAVSA fit. Quae diſtinctio non eſt *cerebrina*; nihil enim heic *fingere* licet, ſed diſerte potius in *inſtrumento* pacis fundata, quod alios *vigore hujus transactionis ejusdemque regularum generalium, vel ſpecialis expreſſaeque alicujus diſpoſitionis ad reſtituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud quid* praeſtandum obſtrictos 59) perhibet. Quaedam namque *reſtitutionum*, ob quae faciendae ſunt, *fundamenta*, aliis pluribus *communia*, quaedam vero huic vel illi ſaltem perſonae & cauſae *propria*

55) Quam ſaepiſſime *particula* hac utitur P. W. velut *Art. III.* §. 1. *Art. IV.* §. 6. 42. & 45. *Art. V.* §. 2. 29. ubi *pleniſſime* & 32. *Art. X.* §. 1. *Art. XV.* §. 1. & 3.

56) In diſp. *de poſtliminio in pace & amneſtia, ſect. VI.* §. 2. *Tom. I. pag.* 1147.

57) *L. XXXIV. cap.* 58.

58) In *L.* 1. *pr. quod quisque juris in alterum ſtat.*

59) *Artic. XVI.* §. 5.

propria erant. Vnde hoc *discrimen* non potuit non emergere. Cujus effectus & usus, potissimum ratione *probationis*, *praesumtionis* atque *interpretationis*, sese exserit.

§. XIX.

GENERALIS autem *regula*, cujus *vigore* RESTITVTIONES faciendae erant, *duplex* potissimum est, AMNESTIAE altera, altera vero GRAVAMINVM. Quae *duo* restitutionum *fundamenta*, pro eo, ac par fuit, curate abs se invicem *distinxerunt* summi pacisentes. Sicut namque jam supra (§. X.) *duo* potissimum *pacis*, in generaliori illo significatu, *objecta* esse, *unum*, in ipsamet primaria & principali belli causa, *alterum* vero in effectibus ejus, malis puta & calamitatibus, consistere, hocque posterius adeo haud negligi posse, ut tacite potius semper & ubique (§. XII.) subintelligatur, generatim observavimus: ita nunc quoque cum H. COCCEIO 60) speciatim laudanda erit summa illa atque providentissima pacisentium circa utrumque distinguendum cura. Quorum ductu idem hoc DISCRIMEN, *utramque* intercedens *restitutionem*, jam nunc eo uberius a nobis exponendum erit, quo minus hoc ab *aliis* 61) jam ante occupatum fuit argumentum.

§. XX.

60) All. l. *sect. IV.* §. 6. *pag.* 1140.

61) Si a solo forsan H. DE HENNINGES discesseris, discrimen hoc *ad* §. 1. *Art. III. spec.* 1. *pag.* 27. *nota t*) atque ad §. 13. *Art. V. spec. II. pag.* 224. nonnullis illustrante differentiis. Ceu recte in eo laudavit *Rev. Dn. Cancellarius*, C. M. PFAFFIVS, in denen *academi*schen Reden über das Kirchen-Recht, *P. II. cap. V.* §. 4. *pag.* 340.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/30 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XX.

QVAE in Pace *Weſtphalica* ſancita fuit AMNESTIA, illa neque particularis, ſed *univerſalis*, neque limitata, ſed *illimitata*, neque ſimplex & nuda, ſed qualificata atque *reſtitutionis* effectu donata. (*Art. III.*) Commode illa in *tres* partes, ſive *tria* diſtinguitur *membra*. Primum conſiſtit in ſanctione pacis, ad quam e belli ſtatu redire conſtituerant partes, atque in *primo* ſtatim, fundamentali velut, *articulo* continetur. Vbi: *Pax ſit chriſtiana, univerſalis, perpetua, veraque & ſincera amicitia inter* SACR. CAES. MAIESTATEM, *Domum* AVSTRIACAM, *omnesque ejus* FOEDERATOS *& adhaerentes, & ſingulorum haeredes & ſucceſſores, inprimis Regem Catholicum*, ELECTORES, PRINCIPES *ac* STATVS IMPERII, *ex una, &* S. R. MAIESTATEM *Regnumque* SVECIAE, *omnesque ejus* FOEDERATOS *& adhaerentes & ſingulorum heredes ac ſucceſſores, inprimis* REG. CHRISTIANISSIMVM *ac reſpective* ELECTORES, PRINCIPES, STATVSQVE IMPERII, *ex altera parte, eaque ita ſincere ſerioque ſervetur & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem, honorem ac commodum promoveat, omnique ex parte & univerſi Romani Imperii cum Regno Sueciae, & viciſſim Regni Sueciae cum Romano Imperio fida vicinitas & ſecura ſtudiorum pacis atque amicitiae cultura revireſcant ac refloreſcant.* 62) Secundum eſt *lex obli-*

62) Plane, uti, quod praeſertim ex LIVIO & POLYBIO novimus, jam olim *Romani*, ſua cum aliis populis, *pacis & amicitiae* foedera pangere ſoliti fuerunt. Formulas eorum exhibentibus BARNABA BRISSONIO, *de formulis & ſolemnitatibus populi Rom. lib. IV. p. 335. ſqq.* edit. B. FRANC. CAROLI CONRADI, *Halae & Lipſiae* 1731. & *Cl.* IO. IAC. HECKINGIO, in diſp. *de ritibus conficiendae pacis apud veteres Romanos, Ienae* 1748. *edit.* §. *XV. p.* 23.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/31 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

oblivionis, quae & ſtricte *amneſtia* dicitur, quam prolixiſſime & ampliſſime in *articulo ſecundo* ſequentem in modum dicta: *Sit utrimque perpetua oblivio & amneſtia omnium eorum, quae ab initio horum motuum, quocunque loco modove, ab una vel altera parte ultro citroque hoſtiliter facta ſunt, ita ut nec eorum, nec ullius alterius rei cauſa vel praetextu alter alteri poſthac quicquam hoſtilitatis, aut inimicitiae, moleſtiae vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum, bona vel ſecuritatem per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie juris aut via facti in Imperio, aut uſpiam extra illud (non obſtantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus) inferat, vel inferri faciat aut patiatur, ſed omnes & ſingulae hinc inde tam ante bellum, quam in bello, verbis, ſcriptis aut factis illatae injuriae, violentiae, hoſtilitates, damna, expenſae, absque omni perſonarum rerumve reſpectu ita penitus abolitae ſint, ut quicquid eo nomine alter adverſus alterum praetendere poſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum.* Tertium denique membrum illud eſt, quo haecce *amneſtia* pacis *Weſtphalicae* omnium maxime ſuperbit, quoque ſeſe potiſſimum a ſimplici illa & nuda *oblivione* diſtinguit. *Iuxta hoc* enim *univerſalis & illimitatae amneſtiae fundamentum*, concepta legis *articuli tertii*, verba, *univerſi & ſinguli S. R. I. Electores, Principes, Status, (comprehenſa immediata Imperii Nobilitate) eorumque vaſalli, ſubditi, cives & incolae, quibus occaſione Bohemiae Germaniaeve motuum vel foederum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte aliquid praejudicii aut damni quocunque modo vel praetextu illatum eſt, tam quoad ditiones & bona feudalia, ſubfeudalia & allodialia, quam quoad dignitates, immunitates, jura & privilegia reſtituti ſunto plenarie, in eum utrinque ſtatum in ſacris & profanis, quo ante deſtitutionem gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerunt, non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis*

ctis mutationibus. Quemadmodum vero tales reſtitutiones omnes & ſingulae intelligendae ſunt, ſalvis juribus quibuscunque tam directi, quam utilis dominii, in vel circa bona reſtituenda, ſive ſecularia ſive eccleſiaſtica, ſive reſtituenti, ſive reſtituendo, ſive cuivis tertio competentibus, ſalvis item litis pendentiis deſuper in Aula Caeſarea, ſive in Camera Imperiali, vel aliis Imperii immediatis aut mediatis Dicaſteriis vertentibus, ita haec clauſula ſalvatoria generalis, vel aliae ſubſequentes ſpeciales ipſam reſtitutionem nullatenus impediant, ſed competentia jura, actiones, exceptiones, & litis pendentiae poſt factam demum reſtitutionem coram competenti judice examinentur, diſcutiantur & expediantur, multo minus haec reſervatio ipſi amneſtiae univerſali & illimitatae quicquam praejudicii afferat, aut etiam ad proſcriptiones, confiſcationes & ejus generis alienationes extendatur, vel articulis aliter conventis interque hos compoſitioni gravaminum aliquid deroget, nam quantum juris in bonis eccleſiaſticis hucusque controverſis ejusmodi reſtituti vel reſtituendi ſunt habituri, patebit infra articulo de gravaminum eccleſiaſticorum compoſitione. Illud *futurum*, iſtud *praeteritum*, hoc *praeſens* ordinat atque determinat. In *futurum* namque ſit pax, non bellum, (*art. I.*) *praeteritorum* omnium perpetua utrinque ſit oblivio, (*art. II.*) inque *praeſens* idem ille, qui ante bellum fuit, reducatur ſtatus. (*art. III.*) Qualem itaque ſupra deſcripſimus amneſtiae naturam atque indolem, eam cumulatiſſime nunc in pace Weſtphalica ſancitam omnibusque numeris ſuis abſolutam, imo pluribus, quam vulgo ſolet, effectibus ſtipatam deprehendimus.

§. XXI.

Ad alterum vero idemque pariter *generale* reſtitutionis fundamentum, pedem nunc promoventes, ante omnia

obſervamus, *gravamina* iſta, tum *eccleſiaſtica*, tum *politica*, a quibus *reſtitutio* haec nomen accepit ſuum, nihil aliud eſſe, quam ipſas illas cauſas, propter quas bello tricennali impliciti fuere atque cum Imperatore, majeſtatico licet capite ſuo, mediantibus potiſſimum SVECIS, paciſci neceſſe habuere S.R.I. Electores, Principes & Status *utriusque* religionis. Plane hoſpes is eſſe deberet in omni tricennalis belli hiſtoria, qui hoc in dubium vocare vellet. Sola gravaminum Evangelicorum, contra plures illas & inſignes pacis religioſae violationes, 63) memoria iſtum ſatis refelleret. Quid, quod idem hoc diſerte perhibeat nobiliſſimi illius, 64) hucque propius omnino ſpectantis, *articuli quinti* principium: „*Cum autem praeſenti* „*bello magnam partem gravamina, quae inter utriusque re-*„*ligionis Electores, Principes & Status Imperii vertebantur,* „*cauſam & occaſionem dederint, de iis, prout ſequitur,* „*conventum & transactum eſt.* Quod adeo clarum eſt, ut ne quidem verba ejus captari queant. Negari quidem nequit, *gravamina* illa *magnam* ſaltem *partem* bello tricennali *cauſam*, deinde non ſolam cauſam, ſed & *occaſionem* ſaltem dediſſe. At neque omne iſtud, quod ibi *praeſens* dicitur, bellum, *civile* tantum atque *inteſtinum* 65) erat, ſive

63) Omnium optime, ordine chronologico, recenſitas a CHR. GOD. HOFFMANNO, *in ſerie rerum, per Germaniam, a transactione Paſſavienſi, usque ad annum* 1720. *geſtarum, cap. I.* §. 13. *pag.* 11. *m. ſqq.*

64) Hunc enim *articulum V.* non ſolum *praecipuum*, ſed & *inter reliquos pacis articulos maximis ſcrupulis refertum* recte judicavit AVCTOR *meditationum* ad *I. P. W. O. in praef. ſpec. ult. pag.* 1701.

65) Vti vocabatur in *prima* ſtatim inſtrumenti pacis *formula*, a *Comite* TRAVTMANNSDORFIO, *die* 28. *Apr.* 1646. exhibita, apud HOFFMANNVM, *cit. l. L. II. pag.* 73.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/34 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ſive inter Imperatorem & Imperii Status ſolummodo agebatur, verum etiam inter Imperatorem ab una, & Reges Suecorum Gallorumque, ab altera parte (§. XIV.) verſabatur, 66) neque omnia etiam gravamina ita comparata erant, ut bello cauſam dare ſive bellum excitare potuerint, aliis ei non tam cauſam quam occaſionem modo praebentibus & illis, quae majoris momenti, ſaltem accedentibus.

§. XXII.

QVOD igitur ſupra (§. X.) cauſam belli diximus atque ab hujus effectibus ſolliciti diſtinximus, id, quatenus nobis hoc loco de bello tricennali ſermo eſt, gravamina *articulo quinto* compoſita ſunt, tum *eccleſiaſtica*, tum politica. Sicut vero, proprie & ſtricte loquendo, PAX eſt *transactio de cauſa inter ſummas poteſtates controverſa*, (§. XII.) vel, ut ſcopo noſtro convenientius loquamur, amicabilis compoſitio eorum, quae bello (*civili* praeſertim §. XIII.) cauſam & occaſionem dederunt, *publicorum* utriusque partis *gravaminum*, 67) tanquam illorum, quae jam ante bellum inter partes controverſa erant, negotiorum; iſtaque, proprio hoc & ſtricto ſenſu, ab omni alia, accedente tantum & ſecundaria, conventione vel conſtitutione, qualis amneſtiae, pura eſt & immunis: ita quoque magno ſtudio & labore ſummi paciſcentes *pacem* & *amneſtiam* ſive *oblivionem* praeteritorum, ideoque faciendam *reſtitutionem* & ipſam *gravaminum compoſitionem*, hincque promanantem reſtitutionem diſtinxerunt, atque diſtinctim, tum tractarunt, tum & tractatam propoſuerunt.

§. XXIII.

66) *Inſtr. P. W. O. prooem. & Artic. I.*

67) Ita loquitur H. COCCEIVS, in ſupra laud. *diſput. ſect. IV.* §. 5. *pag.* 1139.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/35 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XXIII.

NON jam quidem repetemus, queis ſupra non adeo manifeſtum hoc vel palpabile *diſcrimen* pacis & amneſtiae inculcavimus, *generalia*, (§. X.) ſed paucis tantum monebimus, idem quoque diſcrimen intercedere, circa pacem *Weſtphalicam*, inter *reſtitutionem ex capite amneſtiae* & *reſtitutionem ex capite gravaminum*. 68) *Illa* nititur *amneſtia*. *Haec* pacem ſupponit, ſive, quod idem eſt, gravaminum *compoſitionem*. *Illius* fundamentum ortu poſterius; (§. X.) *Hoc* vero illo *prius* eſt. 69) *Illa* eſt modus ea recuperandi, quae alter durante diſcordia, hoſtilitate & *bello*, 70) occupavit. *Haec* verſatur circa adquirenda ſeu retinenda ea, quae ex controverſiis, propter quas bellum geſtum fuit, alicui debentur. Illa ſemper eſt reſtitutio in proprio & nativo ſenſu, (§. XVI.) dum ea reſtituendus ſemper aliquid recuperat, quod durante bello amiſit. 71) Quae enim non *amiſſa* fuere, illa nec reſtitui poſſunt. *Turbationes* autem finito *bello* ſua ſponte ceſſant. *Haec* vero

68) Ipſimet ſaepius ita diſtinguunt ſummi paciſcentes, velut in *Artic. III.* §. 1. 2. *IV.* §. 13. 26. & *V.* v. gr. §. 2. & 13. *ſq.*

69) Iudicante Legato *Culmbacenſi*, apud B. de MEIERN, *in T. III. L.* 20. §. 26. *pag.* 211.

70) Obſervante *perilluſtri* IO. AD. L. B. ab ICKSTADT, in *Elem. juris Gentium, L. V. cap. II.* §. 5. *pag.* 462. *ſq.*

71) *Nam reſtitutus ex amneſtia nihil novi juris adquirit, quam ante deſtitutionem habuit, adeoque ſi rem aliquam poſſedit, a qua poſtea dejectus eſt, nudam ſaltem ejus poſſeſſionem conſequitur, ſalvis quorumcunque juribus, quae in rem illam aliis competebant. Nam is etiam in iſta, ſi forte turbatus fuerit, ſimul reſtituitur.* Sunt verba H. de HENNINGES, *ad artic. V.* §. 13. *ſpec. II. pag.* 224. 225.

vero paullo *ampliorem* ſibi vindicare videtur *ſenſum*, dum (1) vel de novo *tribuit*, quae quis ante non habuit, vel (2) in quibus quis ſaltem turbatus fuit, *confirmat*, vel denique (3) plane amiſſa *reſtituit*. 72) *Illa* absque *bello* contingere haud potuiſſet. *Haec* contra, etiam citra *bellum*, alia quacunque amicabili conventione, transactione vel foedere, fieri potuiſſet, neque vero ſola praeciſe *pacificatione* & *pace* fieri debuiſſet. *Illa* non ad ea pertinet, quae demum poſt *bellum* & concluſam jam *pacem* contingunt. *Haec* vero ad ea quoque pertingit, quae poſtea demum obvenerunt & hodienum, reſtituta jam diu pace, contingunt. Qui enim hodie demum in exercitio religionis, vel poſſeſſione bonorum eccleſiaſticorum, quod & quam *anno* & *die decretorio* habuit, turbatur, ille hodienum & in aeternum *ex capite gravaminum* reſtitui poterit. Cum contra, nulla hodie *nova reſtitutio ex capite amneſtiae* contingere queat. *Illa* ea quoque complectitur & comprehendit, quae fervente demum bello enata fuerunt, gravamina. 73) *Haec* vero ſuam in illius meſſem, ceu alienam, nunquam immittit falcem. *Illa* ad *ſacra* ſive eccleſiaſtica, aeque ac ad *profana* ſive politica ſpectat. (*Art. III.* §. 1.) Haec *ſacris* ſive eccleſiaſticis propria eſt, neque vero ad *profana* & politica alia ratione pertinet, quam quatenus *in his illorum intuitu mutatio* contigit. (*Art. V.* §. 2.) *Illa privatis* cum *publico* ex aequo communis eſt, ſive *privatos* aeque ac *res publicas* reſtituit. *Haec* vero *publica* magis, quam *privata*.

Illa

72) Arg. §. 25. *Art. V.* ubi: *ſive retenta ſemper, ſive reſtituta, ſive vigore hujus transactionis reſtituenda.* Conf. §. 2. & §. 3. 18. 20. 24. 26. nec non *Art. XVII.* §. 5. ubi: *reſtituere, cedere, dare, facere & praeſtare.*

73) Id quod manifeſte ſatis ex eis adparere putamus, quae *ſupra* generatim de *amneſtia* docuimus. Conf. §. *XI. ſq. p.* 16. *ſq.*

Illa ſine omni dubio & quam certiſſime ita utrique religioni addictis communis eſt, ut tam catholici adverſus evangelicos, & vice verſa, quam catholici adverſus catholicos & evangelici adverſus evangelicos, velut A. C. addicti adverſus Reformatos & vice verſa, ex capite amneſtiae ſaepius reſtituti fuerint. *Haec* vero num inter ejusdem quoque religionis conſortes obtineat, admodum diſputatur. Prout ſuo loco dicendum erit. *Illa* eſt univerſalis & illimitata. *Haec* non item. Vti deinceps ratione termini docendum erit. *Illi* haec derogare nequit, ullumve creare praejudicium. (*Art. V.* §. 13.) *Huic* autem illa derogare & praejudicare omnino poteſt. *Illa* denique *Articulis* II. III. & IV. *Haec* vero *Articulis* V. & VII. potiſſimum tractatur & continetur. (*Art. III.* §. 2. *in f. & princ. Art. V.*)

§. XXIIII.

POTISSIMVM vero haec *duo* RESTITVTIONIS *genera*, AMNESTIAE puta atque GRAVAMINVM, *effectu* differunt, & *termino*. Quae principes *reſtitutionum* illarum differentiae, certe non ſola tantum pace *Weſtphalica*, ejusve conditorum arbitrio & beneplacito, verum aeque ac paullo ante adductae, *theoreticae* magis, quam *practicae*, ipſa quoque interna *amneſtiae* & *pacis* conſtituendae indole atque natura nituntur. Cum enim in hac altiſſimas egerint radices, illas non potuerunt non adoptare ſuasque penitus facere, qui accuratae rerum juriumque applicationis laudem hoc negotio ſibi compararunt, pacis internuncii, viri, quorum felicem memoriam gratiſſimo animo omnis colet poſteritas.

§. XXV.

QVOD igitur ad priorem illam adtinet, quam *diverſi* pariunt *effectus*, tota res paucis huc redit. Omnis amneſtia

ſtia hoſtilitatem ſupponit. Eandemque vel *turbativam* ſaltem, vel occupativam plane & *ablativam*. Quae ſcilicet bello amiſſa fuere, ea, ſi quidem paciſcentibus ita placuerit, ex *amneſtiae* lege, reſtituenda ſunt. Plus vero, quam bello & hoſtilitate reapſe quis amiſit, talis reſtituendus, a reſtituente, tam praetendere, quam expectare nequit. Bello & hoſtilitate ſolam plerumque *poſſeſſionem* amittimus. 74) Ad ipſam namque *juris* amiſſionem *pace* opus eſſe putamus. Quid igitur aliud, praeter *poſſeſſionem*, talis ex capite amneſtiae recuperare poterit reſtituendus? Haec igitur *ſola* reſtituitur. Iure circa eandem rem, uni, duobus, pluribusve competente, in *eodem*, quo ante bellum, fuit, *ſtatu*, manente. Non enim ultra bellum & hoſtilitatem ſive diſcordiam (ſed latiſſimo ſenſu acceptam) pertingit amneſtia. Quod ſat diu praetexerunt *Caeſaris* legati, 75) belli initium demum a *Suecorum* in *Germaniam* adventu repetentes. Neque proin reſtitutio ex capite amneſtiae aliud quid reddere poteſt, niſi quod amiſſum fuit. (§. XXIII.) Quae cum ita ſeſe habeant, fieri aliter non poteſt reſtitutio ex capite amneſtiae, quam *ſalvis juribus quibuscunque*. Ita ſcilicet *Articulo tertio* ſummi paciſcentes: *Quemadmodum vero tales reſtitutiones omnes & ſingulae intelligendae ſunt, ſalvis juribus quibuscunque tam directi, quam utilis dominii, in vel circa bona reſtituenda, ſive ſecularia ſive eccleſiaſtica, ſive reſtituenti, ſive reſtituendo, ſive cuivis tertio competentibus, ſalvis item litis pendentiis deſuper in Aula Caeſarea, ſive in Camera Imperiali, vel aliis Imperii immediatis aut mediatis dicaſteriis vertentibus, ita haec clauſula ſalvatoria generalis, vel aliae ſubſe-*

74) In bello namque ſola *facti* poſſeſſio, nec alia, adtenditur. Iudice H. GROTIO, *L. III. cap. XX.* §. 12. *num.* 2.

75) Id quod in *actis P. W. publicis* paſſim legitur.

quentes ſpeciales ipſam reſtitutionem nullatenus impediant, ſed competentia jura, actiones, exceptiones, & litis pendentiae poſt factam demum reſtitutionem, coram competenti judice examinentur, diſcutiantur & expediantur, multo minus haec reſervatio ipſi amneſtiae univerſali & illimitatae quicquam praejudicii afferat, aut etiam ad proſcriptiones, confiſcationes & ejus generis alienationes extendatur, vel articulis aliter conventis interque hos compoſitioni gravaminum aliquid deroget, nam quantum juris in bonis eccleſiaſticis hucusque controverſis ejusmodi reſtituti vel reſtituendi ſunt habituri, patebit infra articulo de gravaminum eccleſiaſticorum compoſitione. Praeclara ſane & multa in verbis hiſce latent, digna omnino, quae pluribus eruantur. Primum & praecipuum eſt *clauſula* illa, quam vocarunt, *ſalvatoria generalis.* Salvat enim atque amneſtiae, ſive oblivionis & reſtitutionis *praejudicio* eripit quaecunque jura, tam pleni, quam minus pleni, & hujus, tam directi, quam utilis dominii nomine, vel alio quovis titulo, in vel circa bona reſtituenda, ſive ſaecularia, ſive eccleſiaſtica, ſive reſtituenti, ſive reſtituendo, ſive cuivis alii tertio competentia. Sine ullo diſcrimine, utrum adhuc jaceant quieta & velut ſepulta, an vero jam in litem adducta atque in judicium quoddam deducta fuerint? Salvas enim diſerte voluerunt paciſcentes *litis pendentias* deſuper in Aula Caeſarea, ſive in Camera Imperiali, vel aliis Imperii immediatis aut mediatis dicaſteriis *vertentes.* Intacta igitur, illibata atque intaminata ab omni praejudicio ſervat haec amneſtiae clauſula, quaevis cuicunque competentia jura, ſive eorum poſſeſſionem bello arripuerit, ſive amiſerit, ſive eam nunc dimittere, ſive recuperare debeat. Is enim eſt *reſtituens:* Hic vero *reſtituendus.* (§. XVI.) Omnis itaque reſtitutio ex capite amneſtiae non niſi ad POSSESSORIVM

SORIVM, 76) quod Iureconſulti vocant, *petitorio*que opponunt, ſpectat. Nihil illi cum *petitorio* negotii. Vtrumque contra ſibi vindicante *reſtitutione* ex capite *gravaminum.*

§. XXVI.

INSIGNIS profecto, magnique momenti differentia! digna omnino, quae tum *exemplis* illuſtretur, tum ab *objectionibus* vindicetur, tum & *exceptionibus* quibusdam firmetur. Exempla quod attinet, plenus illorum eſt *Articulus quartus*, ſpeciali reſtitutionum ex capite amneſtiae enumerationi deſtinatus. *Quamvis* enim *ex praecedenti regula generali facile dijudicari potuiſſet, qui & quatenus reſtituendi ſint, tamen ad inſtantiam aliquorum de quibusdam gravioris momenti cauſis, ſpecialiter mentionem facere placuit, ita tamen, ut, qui expreſſe non nominati vel expuncti ſunt, pro omiſſis vel excluſis non habeantur.* (*Prooem. ſive princ. Art. IV.*) *Ante omnia vero cauſam Palatinam conventus Oſnabrugenſis & Monaſterienſis* ſic compoſuit, *ut domui* PALATINAE, *cum omnibus & ſingulis,*

qui

76) Quam analogiam inter *remedium* reſtitutionis ex capite *amneſtiae* & *interdictum* in *poſſeſſorio* proceſſu uſitatum, quo poſſeſſio ei interim reſtituitur, qui dejectus fuit, ſalvo tamen petitoris in petitorio deinceps jure, pluribus proſequuntur H. COCCEIVS, in ſupra ſaepius laudata *diſp. ſect. VI.* SAM. STRYKIVS, in tr. *de jure ſenſuum, diſp. IX. c. 5. pag.* 441. H. HENNINGES, *all. pag.* 224. N. H. GVNDLINGIVS, *ad art. III. pag.* 90. W. E. A. a KLVX, *de amneſtia*, §. 12. & 13. Reverendiſſimus Dn. Cancellarius PFAFFIVS, *all. loc. P. II. cap. 5. §. 5. pag.* 340. Inprimis vero AVCTOR *Palladii Reformationis eccleſiaſticae in & a civitate libera Imperiali Wormatienſi extructi, puncto circumgeſtationis Venerabilis*, in der Reichs-*Fama*, *Tomo XII. cap. 1. §. 5. pag.* 79. 80.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/41 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

qui ei quocunque modo addicti fuerunt, praecipue vero ministris, qui ei in hoc conventu aut alias operam suam navarunt, ut & omnibus Palatinatus exulibus, AMNESTIAE GENERALI, *supra (Art. II. III.) descriptae, pari cum caeteris in ea comprehensis jure* inclusae, (§. 13.) non quidem *superior Palatinatus,* (§. 14.) neque etiam pristinus electoratus suus, Bavaricae (§. 3. 4.) confirmatus, verumtamen, instituto novo & octavo electoratu (§. 5.) *inferior Palatinatus* totus, *cum omnibus & singulis ecclesiasticis & saecularibus bonis, juribus & appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini* (exceptionem tamen legis in §. 22.) *gavisi sunt, omnibusque documentis, regestis, rationariis, & caeteris actis huc spectantibus* PLENARIE RESTITVATVR. (§. 6.) Sicuti vero eodem hoc §. omnia, quae in contrarium acta fuerunt, *cassantur*, caesareaque auctoritas ad efficiendam hancce restitutionem promittitur: (§. 6.) ita e contrario non solum Electori Moguntino, ceu tertio cuidam, neque restituenti, neque restituendo, jus, *quasdam Stradae montanae praefecturas, antiquitus ad* illum *pertinentes*, postea vero Palatinis, *cum pacto perpetuae reluitionis impignoratas*, soluto, *juxta tenorem* pacti illius, sive *litterarum oppignorationis*, 77) *infra terminum executioni conclusae pacis praefixum*, salvum servatur atque intactum, (§. 7.) verum *Episcopis* quoque, *Spirensi* & *Wormatiensi*, *liberum* relictum fuit, *jura, quae praetendebant in bona quaedam ecclesiastica, intra Palatinatus inferioris territorium sita, coram competenti judice prosequi, nisi de his inter utrumque Principem*

77) Particularis causae & litis illius HISTORIA, praeter *acta pacis*, tum e GE. HELWICHII *narratione de dissidio Moguntino, pag.* 46. 47. & 159. tum e CAR. LVD. TOLNERI *historia Palatina, cap. II. §. 4. pag.* 69. & 70. & num. *Cod. Dipl. Pal.* 136. *pag.* 88. tum denique e MICH. CASP. LONDORPII *actis publ. Tom. II. col.* 248. potissimum repetenda erit.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/42 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

cipem amice conveniatur. (§. 8.) Ipsa quoque restitutio Domus *Palatinae, simultanea interim investitura gaudentis,* (§. 5.) in Palatinatum superiorem & pristinam suam, nunc *Bavaricam*, dignitatem electoralem, postliminio tunc facienda, cum, *superstite Palatina, linea Guilhelmiana masculina prorsus defecerit*, non aliter promissa fuit, quam *reservatis heredibus allodialibus Electoris Bavariae, actionibus & beneficiis, quae ipsis ibidem de jure competunt.* (§. 9.) *Pacta* porro *gentilitia inter Domum Electoralem Heidelbergensem & Neoburgicam a prioribus Imperatoribus super electorali successione confirmata, ut & totius lineae* RVDOLPHINAE (restituendae) *jura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt, salva rataque* esse jubentur. (§. 10.) *Adhaec* cautum fuit, ut, *si quae feuda Iuliacensia aperta esse, competenti via juris evictum fuerit, ea Palatinis* (restituendis) *evacuentur.* (§. 11.) *Comitibus* quoque *in* LAININGEN *&* DAXBVRG, *jus suum, a multis retro seculis obtentum & a Caesaribus confirmatum, quiete ac specifice* citra omnem Electoris Palatini (restituendi) *turbationem, utendum fruendum*, hoc est *salvum* reservatum fuit. (§. 16.) Pariter *liberae Imperii Nobilitati, Status suus immediatus, inviolate relinquendus* esse dicitur. (§. 17.) Reliqui tres Comites Palatini, eodem fere amnestiae jure & modo, *salvis* omnibus omnino *juribus*, a majoribus & parentibus suis acceptis, *restituebantur.* (§. 20. 21. 22.) *Marchionibus in Franconia Brandenburgicis restituebatur* nihilominus *fortalitium Wilzburg, in eum statum, qui tempore traditionis fuit, ex conventione & promisso*, licet *tota controversia, quae vertebatur inter Episcopos, respective Bambergensem & Herbipolensem, de castro, oppido, praefectura & monasterio Kitzingen*, demum *terminanda* fuerit, *aut amicabili compositione, aut summario juris processu, intra biennium, sub poena perdendae praetensionis, imponenda tergiversanti.* (§. 23.) Id quod

non

non nisi *salvis* utriusque partis, & *restituentis* & *restituendi juribus* fieri potuit. Ex capite *amnestiae*, &, quae singularis humillimeque semper a bonis omnibus veneranda summi numinis providentia fuit, *plenissime* quidem restituebatur Domus WÜRTEMBERGICA, quam DEVS porro servet, foveat, augeat. *Recepit* namque *omnia & singula secularia & ecclesiastica, bona & jura*, ANTE 78) *hos motus, ubicunque possessa, interque illa specialiter dynastias Blaubeuren, Achalm & Stauffen, cum pertinentiis & sub praetextu pertinentiarum, ad eas occupatis bonis, salvis tamen & reservatis* tunc, pro ea, quam descripsimus amnestiae natura, *Domus* AVSTRIACAE, *nec non* & WÜRTEMBERGICAE, atque adeo utriusque partis, tam restituentis, quam restituendae, *in supradictas* tres *dynastias praetensis juribus, actionibus, exceptionibus, & remediis atque beneficiis juris quibuscunque.* (§. 24.) Nihil sane novi *Austriacis* tribuebat haec reservatio, ex ipsa amnestiae natura profluens. Quod vero *illis* tantum, in hasce, quas praetendebant, 79) dynastias, neque vero etiam *Praelatis* istius aevi *Würtembergicis*, ratione monasteriorum & bonorum ecclesiasticorum, Duci non minus plenarie restitutorum, sua quoque reservata fuerint jura, ejus rei ratio non solum haec fuit, quod ista perquam *exigua* 80) fuerint, sed & quod bona & monasteria

78) Non: INTER *hos motus*, uti quaedam antiquiora, ipsumque adhuc HOFFMANNIANVM, pacis *exempla* habent. Conf. IO. IAC. MOSERVS, *in miscell. juridico historicis*, *P. I. num.* 2. §. 1. & 2. *pag.* 35. Recte vero & MEIERIANVM, *vol. VII. fol.* 7. & ENGAVIANVM, *pag.* 11. legunt: ANTE *hos motus.*

79) Confer *Acta* pacis *publica*, *Tomo III. pag.* 35. 65. 67. 90. *sq.* 569. *sq.* 630. *sq.* 711. 713. 738. 849. *Tomo IV. pag.* 121. 138. 158. 551. 561. & 953. *sq.*

80) Scripta utriusque partis diligenter recensuit MOSERVS, *all. loc. P. I. num.* 4. *cap. V.* §. 20. usque 27. *pag.* 175. *sq.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/44 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ſteria illa, ſingulari Legatorum prudentia, non ex ſolo *amneſtiae*, verum etiam ex *gravaminum* capite, 81) Duci Würtembergico, ad normam communis iſtius *termini* MDCXVIII. reſtituta fuerint. Marchionibus BADENSIBVS, reſtituendis & reſtituentibus, omnia utrinque jura conſervavit amneſtia. (§. 26.) Nihil quoque detractum derogatumve fuit juribus, quae Principiſſa Badenſis in *Baronatum Hohen-Gerolseck* praetendit, probationi proceſſuique ſpeciali reſervatis. (§. 27.) *Dux de Croy, effectu generalis amneſtiae, in ea quidem dominii Vinſtingen parte, quam majores ſui poſſederunt, prout tunc a domina matre ſua dotalitii nomine poſſidebatur*, confirmatus fuit, aſt non niſi *juribus Imperii quoad dictum dominium Vinſtingen, in eo ſtatu, quo fuerunt ante hos motus*, ſalvis permanentibus. (§. 28.) Controverſia *Naſſau-Siegen* contra *Naſſau-Siegen* intacta manſit, atque vel amicabili compoſitioni, vel juridicae ſententiae (ſalvis conſequenter utrinque juribus) illibata ſervata. (§. 29.) *Comitibus Naſſau-Saraepontanis reſtituebantur cum omni cauſa comitatus Saraepontanus & Sarwerdenſis, fortalitiumque Homburg.* Aſt *ſalvo jure, quod Comitibus de Lainingen-Daxburg in dicto comitatu Sarwerdano competere poteſt. Salvis item utrinque reſpective tam ratione anno* 1629. 7. *Iulii, per ſententiam adjudicatorum in reviſorio, quam aliis etiam de illatis damnis, competentibus juribus, actionibus, exceptionibus & beneficiis juris, juxta Leges Imperii determinandis, niſi partes potius ament, amica transactione rem componi.* (§. 30.) *Comites de Iſenburg gaudebant amneſtia generali ſupra (Art. II. & III.) deſcripta, ſalvis tamen juribus Domino* GEORGIO *Landgravio Haſſiae, vel*

81) *Artic. V.* §. 25. Conf. H. HENNINGES, *ad art. V.* §. 13. *pag.* 225. 226. & ad §. 25. *pag.* 344. atque *Ill.* PFAFFIVS, all. loco, *P. II. cap.* 5. §. 5. *pag.* 340.

vel cuivis tertio, contra eosdem, & contra Comites de Hohenſolm, competentibus. (§. 34.) *Vidua Comitis Sainenſis in Hachenburg & Bendorf reſtituebatur, ſalvo tamen jure cujusvis.* (§. 36.) Omnium pariter jura, circa *caſtrum & comitatum Falckenſtein, praefecturam Bretzenheim, nec non baronatum Reipolz-Kirch*, ſalva reſervabantur. (§. 37.) Reſtitutio *Comitis de Loewenſtein & Wertheim*, FERDINANDI CAROLI, non niſi *ſalvis iis bonis* decernebatur & *juribus, quae* MARIAE CHRISTIANAE, *filiae* GEORGII LVDOVICI *de Loewenſtein, ex hereditate paterna & materna competebant, in quae plenarie reſtituebatur* illa. *Pariter etiam vidua* IO. CASIMIRI *de Loewenſtein in ſua bona dotalitia & hypothecata reſtituebatur, ſed reſervato jure, ſi quod in ſupra dicta competit Comiti* FR. LVDOVICO, *vel amicabili compoſitione, vel legitimo proceſſu proſequendum.* (§. 42.) Contra vim metumque creditorum omnes reſtituebantur debitores, caſſatis & annullatis actionibus & judiciis omnibus. *Quodſi vero hi debitores inſtrumenta crediti vi metuque creditoribus extorſerint, ea omnia reſtituantur, actionibus deſuper ſalvis.* (§. 46.) *Salvis* etiam *iis pecuniarum ſummis, quae flagrante bello pro aliis, ad avertenda majora eorum pericula & damna, bono animo & intentione erogatae ſunt.* (§. 48.) *Si quae etiam feuda, regalia vel privata, ab anno milleſimo ſexcenteſimo decimo octavo non fuerunt renovata, nec interim eorum nomine praeſtita ſervitia, nemini id fraudi* erat, *ſed tempus repetendae inveſtiturae a die factae pacis cedere incipiebat.* (§. 50.) Tandem omnibus Imperatoris ſubditis, utriusque religionis, *ſalvae* relinquebantur *privatae, ſi quas habebant, praetenſiones*, earumque nomine intentae actiones. (§. 55.) En ſupra (§. XXV.) latius explicatam *reſtitutionis ex capite amneſtiae* indolem & naturam, permultis ſane *exemplis* illuſtratam. Noluimus autem ſingulares cujuslibet circumſtantias altius rimari,

rimari, ne juſto nimis digredi, vel commentatorum ſcrinia expilare videamur.

§. XXVII.

QVAE vero heic obmoveri poſſent, ea, neque *multa*, neque *gravia* ſunt, ſed *pauca* & *levia*, putamus, *dubia*. Sic amneſtiae ſive *oblivionis* ſanctioni *Articulo II.* haec, quae facile aliquem offendere poſſet, inſerta legitur parentheſis: (*non obſtantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus*) Iam vero, ſecundum hactenus deducta, *pacta*, aliaque *jura*, non obſtante reſtitutione ex capite amneſtiae *ſalva* eſſe deberent, neque vero hoc modo annullari. Sed ſalva res eſt. Ibi non talia intelliguntur *pacta* quae alicui *jus* tribuunt. Sed ea modo indigitantur *foedera*, quae *belli* magis, quam *pacis* cauſa inita fuerunt, atque ad *tertii* cujusdam *offenſionem*, turbationem atque *moleſtiam* tendunt, verbo inimicitiam & *hoſtilitatem* pro fine & objecto habent, ut contextus & analogia §. 1. *Art. III.* (ubi: *vel foederum hinc inde contractorum*) docent, ſicque eidem ſanctioni contraria ſunt, omnia pacis *impedimenta* & belli *alimenta* funditus extirpanti. Simile prorſus, ſi non gravius multo dubium occurrit in §. 1. *Art. XV.* ubi *Caſſellana Domus univerſali amneſtiae* ſingulatim & *plenarie* includitur, hac adjecta clauſula: *non obſtantibus pactis, proceſſibus, proſcriptionibus, declarationibus, ſententiis, executionibus vel praetenſionibus, ſed illis omnibus, ut & actionibus & praetenſionibus, annullatis.* Aſt quatenus? In totum forſan? minime, ſed ſaltim *ratione damnorum & injuriarum, tam neutralium, quam belligerantium*, hoc eſt offenſionum, moleſtiarum, verbo hoſtilitatum. Prout ſcilicet amneſtiam decet. Nec plus, nec minus. Prohibetur porro in jam laudato *Articulo II.* omnis *moleſtia* alicui

ſpecie juris vel *illata* vel *inferenda*, & in ſequenti tamen *Articulo III.* §. 2. actiones omnes & omnes litispendentiae ſalvae eſſe jubentur. Sed diſtingue *ſpeciem juris* ab *ipſo jure* & omnis evaneſcet, quae alias adparet, contradictio. Inde vero, quod hoc poſteriori loco in *eum* quoque *ſtatum* reſtitutio decernatur, *quo ante deſtitutionem* non ſolum actu *gaviſi ſunt*, ſed & *jure gaudere potuerunt* laeſi, nihil aliud ſequitur, quam utriusque partis, non ſolius *reſtituentis*, ſed & *reſtituendi* jura ſalva manere. Id quod tum generatim obſervavimus, tum & adducta quaedam probant exempla. Parum quoque obſtat §. 6. *Art. XVII. arma* tunc permittens, *cum nec amicitiae, nec juris via locum invenerit.* Hoc enim loco non praeciſe & ſpeciatim de noſtra hac reſtitutione ex capite amneſtiae, ſed quovis generatim pacis argumento executioni dando ſermo eſt. Imo, illa ipſa *juris via* non alia erit, quam ordo & modus *executionis* pacis, utrique reſtitutioni communis. (§. *ſq.*) Dantur vero etiam paſſimque inveniuntur *exceptiones*, clauſulae illius ſalvatoriae generalis *ſpeciales*, quas in ima margine notabimus, 82) regulam firmantes potius, quam ſubruentes.

§. XXVIII.

Ad *extremum* hoc quoque de eadem hac *clauſula* amneſtiae *ſalvatoria* probe notandum, quod omni illa deſtituta fuerit effectu reſtitutionis ſuſpenſivo. Sicut namque in *poſſeſſorio* altioris indaginis exceptiones rejiciuntur atque *petitorio* reſervantur: ita hic quoque reſtitutionem nihil prorſus morari poterat. Clariſſimae hanc in rem ſunt, quas hic ſubjungimus, *pacis leges.* Scilicet: *Ita haec clauſula ſalvatoria generalis, vel aliae ſubſequentes ſpeciales ipſam reſti-*

82) Latent nempe in §§. *Art. IV.* 4. 5. 18. 30. & 33.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/48 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

restitutionem nullatenus impediant, sed competentia jura, actiones, exceptiones, & litis pendentiae post factam demum restitutionem, coram competenti judice examinentur, discutiantur & expediantur, multo minus haec reservatio ipsi amnestiae universali & illimitatae quicquam praejudicii afferat, aut etiam ad proscriptiones, confiscationes & ejus generis alienationes extendatur, vel articulis aliter conventis interque hos compositioni gravaminum aliquid deroget. (*Art. III.* §. 2.) Et rursus: *Omnes denique & singuli, sive Status, sive communitates, sive privati, sive clerici, sive seculares, qui vigore hujus transactionis, ejusdemque regularum generalium, vel specialis expressaeque alicujus dispositionis, ad restituendum, cedendum, dandum, faciendum, aut aliud quid praestandum obstricti sunt, teneantur statim post promulgata Caesarea edicta, & factam restituendi notificationem, sine omni tergiversatione vel oppositione clausulae salvatoriae, sive generalis sive specialis alicujus supra in amnestia positae, aut quacunque alia exceptione, itemque sine noxa aliqua, omnia, ad quae obligantur, restituere, cedere, dare, facere & praestare.* (*Art. XVI.* §. 5.) COMMVNIA namque VTRIVSQVE *restitutionis* sunt, quod illae fieri semper debuissent, 83)

83) Luculentum & accuratum est scriptum, anno 1720. quarundam Legationum Evangelicarum praescitu impressum, quo *modus procedendi in caussis restitutionum ex I. P. W.* breviter adumbratur. Auctor ipsemet B. de METTERNICH esse creditur. Legitur istud cum in ANT. FABRI Europ. Staats-Cantzley, *P. XXXIX. cap. VIII. num. I. lit. S. pag.* 467. tum apud IO. IAC. MOSERVM, *in opere juris publici majore, Tom. I. cap. XIX.* §. 94. *pag.* 479. Quocum omnino jungenda uberior deductio DIETERICI CHRISTOPHORI IHRINGK, in opusculo *de indole remedii restitutionis, quo privatus ex transactione Principis P. W. confirmata experitur, in priva-*

I. illico, *Art. V.* §. 15.

II. ſtatim, *Art. V.* §. 15. & *Art. XVI.* §. 5. *Edict. Exec. Arctior. Exeq. Mod.*

III. absque omni mora & tergiverſatione, *Art. V.* §. 25. *Art. XVI.* §. 2. 4. & 5.

IV. ſine oppoſitione clauſulae alicujus ſalvatoriae, generalis vel ſpecialis, *Art. XVI.* §. 5.

V. ſine ulla & quacunque alia exceptione, *Art. V.* §. 32. *Art. XVI.* §. 4. 5. *Ed. Ex. A. E. M.*

VI. ſpeciatim retentionis, *Art. IV.* §. 40.

VII. ſine noxa aliqua, *Art. XVI.* §. 2. 5.

VIII. omnino, *Art. V.* §. 25.

IX. indiſtincte, *ibidem*,

X. plenarie & pure, *Art. V.* §. 2. Conf. *notam* 44).

XI. ad requiſitionem reſtituendorum, *Art. XVI.* §. 2.

XII. ſecundum ordinem pacis, ejusque executionis, *ibidem*,

XIII. atque, vel regulam generalem, vel in ſpecialibus, pacis litteram, *Ed. Ex. A. E. M.*

XIIII. von denen Crayß-ausſchreibenden Fürſten und Crayß-Obriſten, etiam alieni circuli, *Art. XVI.* §. 2.

XV. ſive a Commiſſariis Caeſareis, ſine mora dandis. *Art. XVI.* §. 3. 4. *Exec. Ed.*

XVI. a nemine ullo unquam modo impediendis, *Art. XVI.* §. 6.

XVII.

privatum, & *de foro inſtituendae actionis ex Art. XV.* §. 13. *tabularum P. O. Marb.* anno 1748. ed. *cap. III.* §. 33 - 51. *pag.* 45 - 63. Cui addas velim, quod pariter ad litem academiarum Haſſiacarum, circa reluitionem praediorum, pertinet, *Schedion* FR. I. KORTHOLTI, *de proceſſu arreſti*, *in cauſis P. W. prohibito*, *Gieſſae* eodem tempore editum, §. *XVII. ſq.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/50 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

XVII. ſolo prae oculis habito facto poſſeſſionis, *Art. V.* §. 2. 25. 31. *Rec. Ex.* §. *III.*

XVIII. dubiis circa hoc, von ſonderbahrer Erheblichkeit, occurrentibus, ſummariiſſime, alsbald, in loco executionis decidendis, *A. M. E. Rec. Ex.* §. *V.*

XVIIII. manu militari, ſi ea opus, *Edict. Exec. Arct. modus exeq. Rec. Ex.* §. *III.*

XX. ſumtibus gravantis, *ibidem*,

XXI. Executoribus, ſuo haud fungentibus officio, ipſius gravati, vel aliorum armis, *Rec. Exec.* §. *III.* 84)

XXII. denique poſt triennium, ab omnibus & ſingulis, armata manu. *Art. XVII.* §. 6.

§. XXVIIII.

SVPER EST, ut nunc quoque, de *eodem* partim, partim vero etiam de *contrario*, illius, quae ex capite GRAVAMINVM fit, RESTITVTIONIS *effectu* diſpiciamus. In eo namque hae RESTITVTIONES, ex capite *amneſtiae* & ex capite *gravaminum*, proporro differunt, quod reſtitutio ex capite amneſtiae *ſalvis* tantum *juribus quibuscunque* (*Artic. III.* §. 2.) fiat, alteri vero, ex capite gravaminum, nulla ejusmodi *clauſula ſalvatoria generalis* (*Artic. III.* §. 2. *inf.*) fuerit adjecta. Verſatur quippe haec *poſterior* reſtitutio, quae ex capite *gravaminum* fieri dicitur, ut ſupra docuimus, *circa ipſam belli cauſam. Prior* contra ex capite ſcilicet *amneſtiae*, non adeo principalis eſt, neque

84) Conf. *Cl.* IVLII MELCHIORIS, DAV. GE. F. STRVBII *diſp.* quam praeſide *Cel.* GEORGIO LVDOVICO BOEHMERO, Goettingae anno 1745. defendit, hoc inſignitam rubro: *Princeps S. R. I. jus ſuum vi atque armis tuens, ſect. XIII. pag.* 29.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/51 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

neque ad alia, quam quae flagrante bello ultro citroque geſta fuerunt, ſpectat. Haec vero ad priorem illum, quo *ante hos motus*, 85) ante bellum, ante hoſtilitatem, ante occupationem, ante deſtitutionem fuerant, ſtatum, reduxiſſe, inque eum reſtituiſſe, ſufficere poterat, ſatisque juvabat. Nam, *ſalvis* licet omnibus, quae jam ante bellum, in pace, absque hujus turbatione, ſalva erant, *juribus*, nihilominus tamen pax obtineri eodemque, quo ante, modo conſervari poterat. Neutra quippe parte, vel vere gloriandi, vel juſte conquerendi cauſam accipiente. Aſt circa illam, *cauſam* putamus *belli*, ſive ut a paciſcentibus, in actis & inſtrumentis pacis adpellantur, *gravamina*, majori longe opus erat circumſpectione. Haec altius rimanda, plenius cognoſcenda, funditusque, ne minima quidem radice ſuo relicta loco, tollenda erant, ſi quidem pax, eademque perpetua & univerſalis, (*Artic. I.*) bellum adeo diuturnum ſequi debuerat. Facile alias, minimus licet fomes, minima licet ſcintilla, in novam belli flammam erumpere potuiſſet, propter haec ipſa gravamina accenſam olim & tam diu nutritam. Hinc non ſufficiebat, illa priſtino reſtituiſſe ſtatui. Hoc enim idem fuiſſet ac belli cauſam relinquere intactam, eam non tollere, non extinguere, non ſupprimere, ſed potius conſervare, alere, augere. Quia tunc, cum illa in priſtino adhuc ſtatu eſſent, pax bello cedere debuerat. Quod conſequenter paci viciſſim

85) Vti quam *ſaepiſſime* loquuntur *pacis tabulae*. Velut, *ante hos motus: Art. IV.* §. 6. 24. 26. 28. 39. 51. *Art. VIII.* §. 4. *Art. IX.* §. 1. 2. *Art. XVI.* §. 18. ab initio horum motuum. *Art. II.* ante initium hujus belli. *Art. IV.* §. 25. *Art. XV.* §. 1. ante bellum. *Art. II. Art. V.* §. 38. ante deſtitutionem. *Art. III.* §. 1. *Art. IV.* §. 36. ante tumultus bellicos. *Art. IV.* §. 20. ante hac. *Art. IV.* §. 21. ab anno 1618. *Art. IV.* §. 50. ante religionis diſſidia. *Art. V.* §. 21.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/52 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ciſſim cedere neutiquam poterat, niſi vel partes ultro a bello diſcederent, vel iſta in totum, plenarie, pleniſſime, ut ſummi iſti paciſcentes loquuntur, 86) citra omnem plane *clauſulam ſalvatoriam* componerentur. Prius igitur cum haud ſperandum fuerat, poſterius neceſſarium erat. Et DEO immortales ſint gratiae, quod tot lethalia Germaniae vulnera curaverit, quot gravamina pax compoſuit. Cum vero, praeter RESTITVTIONEM aliud quoddam haud ſuppeteret *compoſitionis* hujusce medium, *haec* neceſſario *totalis* & *perpetua* eſſe debuit. Si non ratione initii, ſive *termini*, certe tamen ratione qualitatis & *virtutis*. Omnis igitur hinc proſcribebatur clauſula ſalvatoria generalis, diſerte non niſi amneſtiae adjecta. (*Artic. III.* §. 2.) Haec enim *clauſula* & *reſervatio*, ſicut *ipſam reſtitutionem nullatenus impedire* poterat; quibuscunque illis *competentibus juribus, actionibus, exceptionibus & litis pendentiis, poſt factam demum reſtitutionem, coram competenti judice examinandis, diſcutiendis & expediendis*: ita *multo minus* vel *amneſtiae univerſali & illimitatae quicquam praejudicii afferre*, aut *etiam ad proſcriptiones, confiſcationes & ejus generis alienationes extendi*, vel omnium minime *articulis aliter conventis, interque hos* ſpeciatim COMPOSITIONI GRAVAMINVM, *aliquid derogare* valebit illa. *Nam, quantum juris in bonis eccleſiaſticis hucusque controverſis, ejusmodi* (ſcilicet ex capite amneſtiae) *reſtituti vel reſtituendi ſint habituri, patebit infra* (ſunt verba *Articuli tertii* finalia,) *Articulo de gravaminum eccleſiaſticorum compoſitione*, hoc eſt, QVINTO, omnium maxime ſpectabili.

§. XXX.

EA igitur indoles & vis eſt, recuperatae **ex hoc** *gravaminum* capite poſſeſſionis, ut irrevocabilis prorſus atque

86) *Loca*, **in nota** 55) indicavimus pleraque, *pag.* 25.

irretractabilis jure censeatur, nullam plane disceptationem admittat vel contentionem, nec, quacunque id deinceps specie, sive juris, sive facti, fieri posset, in controversiam adduci queat. Omni consequenter praecluso, *judicio*, quod vocamus, PETITORIO, *possessorium* subinde retractante. Id quod satis superque permulta sane tabularum *Osnabrugensium* loca comprobant. Sic in §. statim I. *Articuli* illius *quinti*, transactio Passaviensis & pax religiosa, *in omnibus suis capitulis* confirmantur quidem, ast, quae *de nonnullis in eis articulis controversis, hac transactione communi partium placito statuta sunt*, ea *pro perpetua dictae pacis declaratione, tam in judiciis, quam alibi observari* jubentur, *donec per* DEI *gratiam de religione ipsa convenerit. Non adtenta*, praesertim, *cujusvis, seu ecclesiastici, seu politici, intra vel extra Imperium, quocunque tempore interposita contradictione vel protestatione, quae omnes inanes & nihili vigore horum declarantur.* (*Artic. V.* §. 1.) *Fiat itaque*, pergunt ibidem (§. 2.) summi pacisentes, *restitutio omnium Electorum, Principum & Statuum utriusque religionis, comprehensa libera Imperii Nobilitate, ut & communitatibus & pagis immediatis, plenarie & pure, cassatis omnibus interim in istiusmodi causis latis, publicatis & institutis sententiis, decretis, transactionibus, pactis, seu dedititiis, seu aliis, & executionibus.* Vbi notatu omnino dignum est discrimen, quod *sententias* in istiusmodi causis restitutionum, *interim*, hoc est *belli tempore*, latas, atque vel restitutioni ex capite *amnestiae*, vel restitutioni ex capite *gravaminum*, adversas, intercedit. *Illae* namque, nisi vitio quodam interno, in continenti demonstrabili, laborent, *sustinentur* atque tantum a viribus rei judicatae usque ad eventum concessae revisionis *suspenduntur.* (*Artic. IV.* §. 49.) *Hae* vero, absque ullo discrimine, diserte & penitus hoc loco *cassantur.* Eo, quo

bona

bona eccleſiaſtica immediata, omnia & ſingula, nullo plane excepto, ejus Religionis Conſortibus, qui dicto ibi anno & die decretorio, *in reali eorum poſſeſſione fuerunt, usque dum de religionis diſſidiis per* DEI *gratiam conventum fuerit, tranquille & imperturbate poſſidenda* conceduntur, loco, haec notabilis ſane clauſula additur: *Neutrique parti liceat alteri ſeu in judicio ſeu extra negotium faceſſere, multo minus turbas aut impedimentum aliquod inferre.* (*Art. V.* §. 14.) Ex eodem fundamento, *quicquid annatarum, jurium pallii, confirmationum, menſium Papalium & hujusmodi jurium & reſervationum nomine in bonis Statuum A. C. eccl. immediatis, a quocunque, quandocunque aut quomodocunque praetenditur*, id omni *validitate* & *executione* privatur. (*Artic. V.* §. 19.) Princeps omnium locus eſt §. XXV. tribus, id, cujus probatio nobis incumbit, demonſtrans argumentis. Primo namque reſtitutio & poſſeſſio bonorum eccleſiaſticorum mediatorum Evangelicis pleniſſime confirmatur, *non attentis exceptionibus, ſive ante ſive poſt transactionem Paſſavienſem, aut Pacem Religioſam, reformata & occupata, aut quod non de, vel in territorio A. C. Statuum, vel exempta, vel aliis Statibus, jure ſuffraganeatus, diaconatus, aliave quavis ratione obligata fuiſſe dicuntur.* Deinde *unicum ſolumque hujus transactionis, reſtitutionis, obſervantiaeque futurae fundamentum* collocatur in diem noſtrum decretorium. *Irritis* denique *prorſus exceptionibus, quae ex introducto alicubi exercitio interimiſtico, vel anterioribus aut ſecutis pactis, generalibus aut ſpecialibus transactionibus, vel litibus motis, cauſisve deciſis, vel etiam decretis, mandatis, reſcriptis, paritoriis reverſalibus, litispendentiis vel aliis quibuscunque praetextibus & rationibus deſumi poſſent.* Quid tandem clarius deſiderari poſſet §. illius epilogo: *Vbi igitur ſupradictorum omnium bonorum, eorundem pertinentium, fructuumve*

Augustanae Confessionis Statibus aliquid, quovis modo aut praetextu, sive judicialiter sive extrajudicialiter a dicto tempore interversum aut ademptum est, omnino absque mora & indistincte (interque illa specialiter etiam monasteria, fundationes atque bona ecclesiastica omnia & singula a Principe Würtembergico anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto possessa) cum suis pertinentiis, reditibus & accessionibus ubicunque sitis, una cum amotis documentis in priorem statum restituantur, nec Augustanae Confessioni addicti posthac in habita vel recuperata possessione ullo modo turbentur, sed ab omni persecutione juris & facti perpetuo tuti sint, donec controversiae religionis compositae fuerint. Sub nominata illa *persecutione juris*, PETITORIVM intelligi, nemo sane dubitabit, qui post *possessorium*, hoc solum adhuc supereſſe cogitabit. In §. *Liberarum Imperii Civitatum* restitutionem ordinante (29.) haec verba occurrunt: *Cassatis rerum judicatarum & transactarum, litispendentiarum, aliisque* §.2. *&* 9. *enumeratis exceptionibus.* §. XXXI. *in fine* omnem plane turbationem, a quocunque & quacunque ratione aut via illa contingat, consequenter & *judicialem* severe prohibet. Sicut §. XXXII. omnem removet *exceptionem. Pacta, transactiones, conventiones aut concessiones, Statuum & subditorum de exercitio religionis, quatenus* anno decretorio *non adversae*, confirmantur, *non adtentis, sed annihilatis omnibus anni* MDCXXIIII. *observantiae, utpote quae instar regulae obtineat, contrariis latis sententiis, reversalibus, pactis, quibuscunque transactionibus*, speciatim Hildesiensi. (*Artic. V.* §. 33.) Omnem oppositionem & exceptionem restituentibus adimit §. 5. *Articuli XVI.* Vbi deinceps, loca, absque mora restituenda esse dicuntur, adjectum legimus: *non obstantibus ullis donationibus, infeudationibus, concessionibus, (nisi ultro & spontanea Status alicujus voluntate alicui factae sint vel fuerint) obligationibus pro redimendis captivis,*

vis, aut avertendis devastationibus, incendiisque datis, aut aliis quibuscunque titulis in priorum legitimorum dominorum possessorumve praejudicium acquisitis; cessantibus etiam pactis & foederibus: aut quibuscunque aliis exceptionibus praedictae restitutioni adversantibus, quae omnia pro nullis haberi debent. (*Artic. XVI.* §. 14.) Quodsi tandem instrumentum pacis generatim prohibet, ne uspiam contra eam, in *petitorio*, aut *possessorio*, seu inhibitorii, seu alii processus vel commissiones unquam decernantur, (*Art. XVII.* §. 3.) hoc posterius tanto magis restitutioni ex capite gravaminum adplicari debet, quanto clarius adplicatio haec in interimistica illa *de executione pacis*, *Norimbergae*, mense Septembri, anno cIↃ IↃCXXXXVIIII. lata constitutione, *petitorii* jura circa restitutionem illam penitus excludente, 87) facta fuit.

§. XXXI.

QVAE huic, hactenus recensitae restitutionis ex capite *gravaminum* indoli & naturae *opponi*, vel inde *excipi*

 possent,

87) Verba huc apprime facientia, in *Parte I. Actorum executionis P. W.* B. IO. GOD. de MEIERN, *L. II.* §. 36. *num. I. pag.* 318. & *P. II. Corp. Recess. Imp. pag.* ed. noviss. 625. haec sunt: **Sodann Chur-Fürsten und Stände des Reichs betreffend/ verbleibet es darbey/ daß in dem** *puncto restitutionis ex capite amnestiae & gravaminum*, **aus dem** *instrumento pacis*, **und nach desselben gesetzter** *norma universali terminorum a quo, regulis item tam generalibus, quam specialibus*, **unpartheyisch/ unaufhältlich/ und ohne Ansehung der Personen/ Religionen oder** IVRIVM PETITORII, **doch mit Vorbehalt derselben** *in puncto amnestiae, facta prius restitutione*, **oder einiger anderer** *Exceptionen*/ **wie sie Nahmen haben mögen/ fürnehmlich nach dem bloßen** *facto possessionis, usus, observantiae, exercitii*, **die** *casus liquidi ab illiquidis* **zu** *separiren* **und zu befördern ꝛc.**

poſſent, admodum pauca ſunt. Vbi enim *vel* clauſula quaedam ſalvatoria, *vel* reſervatio quaedam adjecta fuit, *illa* ſpecialis tantum, & *haec* non niſi ad obſervandum ubique annum & diem criticum comparata eſt. Sic A. C. addictis *jura*, *quae in ejusmodi bonis eccleſiaſticis dicto anno dieque a Catholicis realiter, plene vel ex parte poſſeſſis habuerunt, ſarta tectaque* conſervantur. (*Artic. V.* §. 26. *verſ. Quodſi.*) Civitatis *Donawerdanae* reſtitutio adeo ſingularis eſt & paradoxa, ut neutiquam ad exemplum trahi, vel hoc opponi queat loco. Suſpenſa namque fuit a judicio univerſalium proxime venturorum Comitiorum Imperii praeliminaris hujus quaeſtionis: Vtrum in priſtinam libertatem reſtituenda ſit illa, nec ne? deciſio. Magis itaque comitiali decreto, quam pacis inſtrumento ſuam debuiſſet reſtitutionem, ſi quidem ei *tunc* adeo felici eſſe licuiſſet. Deinde, *idem* quidem *jus* ei in caſum reſtitutionis promiſſum fuit, *quo ceterae Imperii liberae civitates vigore hujus transactionis gaudeant in eccleſiaſticis & politicis.* Aſt illa, diu ante annum MDCXXIIII. jam plene occupata, liberoque evangelicae religionis exercitio privata fuit, nihil eapropter Lutheranos juvante anni iſtius decretorii norma. Denique, quod res eſt, haec quoque reſtitutio non aliter conceſſa fuit, quam ſalvis, quoad hanc civitatem, eorum, quorum intereſt, juribus. (*Artic. V.* §. 12.) In favorem *Bavari* hanc clauſulam ſalvatoriam ſpecialem heic adjectam fuiſſe, nemo non intelligit. Singularis illa eſt, fatemur, in reſtitutione ex capite gravaminum. Tunc enim haec clauſula recte & jure adjecta fuiſſet, cum civitas *Donawerdana* reſtituenda fuiſſet in *Art. IV.* ex capite amneſtiae, ſecundum anni MDCXIIX. normam. 88) Quod tamen haud videtur. Cauſa

88) Praeter *Acta* pacis *publica*, in indice WALTHERIANO, *pag.* 156. notata, tam *relationem Donawerthanam*, quam *informa-*

Cauſa namque *Donawerdana* ab omnibus merito praecipuis belli cauſis adnumeratur. Interim tamen ſpecialis illa eſt, diferte quoad hanc civitatem concepta & reſtricta. Conſequenter nihil aliud dici meretur, quam exceptio, regulam in caſibus non exceptis firmans potius, quam labefactans. Similis exceptio occurrit circa jus devolutionis. (*Artic. V.* §. 26. *verſ. Etſi.*) Quod ſi enim collationes praebendarum vacantium debito tempore modove non fiant, earum diſtributio ad utriusque ſocios ex jure devoluto pertineat. *Modo* non ſolum *in iſtiusmodi bonis eccleſiaſticis mediatis* per talem praebendarum vacantium diſtributionem A. C. addictis pariter conceſſam, *inſtituto catholicae religionis exercitio nihil praejudicetur*, verum etiam *magiſtratui Catholicorum eccleſiaſtico ſua jura ex inſtituto ordinis in ipſos religioſos competentia ſalva & illibata ſint.* Imo hic ne quidem *exceptio*, ſed potius *cautio* ſaltem atque metuendorum abuſuum medela continetur. Circa *pleniſſimam* alias liberarum Imperii civitatum in ſtatum anni MDCXXIIII. reſtitutionem, ea tantum (§. 29. *in f.*) excipiuntur, quae ratione *politicorum* jam ſupra (§. 3. *ſq.* & 11.) de Auguſta Vindelicorum, Dunckelſpiela, Biberaco & Ravenſpurgo, dicto membro II. aliter diſpoſita fuerunt. In §. *XXXIII.* ſpecialiſſima quaedam exceptio *Hildeſienſis* legitur, ſingulari quadam conventione nixa. Maximam crucem figit §. *XLIII.* Agit prior ejus pars de *controverſo* duos inter pluresve (unius vel *utriusque* relligionis) *territorii jure*, noſtro loquendi more, ſuperioritate territoriali. Non diſtinguit, ſive *ante terminum* anni decretorii jam *controverſum* fuerit illud, ſive demum *poſt* illum factum fuerit litigioſum. Supponit controver-

formationem juris & facti, ei oppoſitam, huc conferendam eſſe, nemo eſt, qui ignorat. Conf. *Bibliotheca Deductionum* LIPENIO IENICHIANA, *Tomo I. pag.* 321.

troverſiam adhuc plane indeciſam, quod ſcilicet nondum *ſuper poſſeſſorio & petitorio* cognitum fuerit pronunciatumque. Tunc ſcilicet *poſſeſſori praefati anni idem jus* tribuitur, *quantum equidem ad publicum exercitium attinet*, quod alias vero & certo cuique domino territoriali competit, *reformandi* nempe. Hoc unico ei praeter reliquos communes, poſito limite, quod *ſubditi propter mutatam interim religionem, pendente territorii controverſia, migrare non cogantur.* Salvum igitur, reſervatum atque diſerte exceptum cuiquam videri poſſet jus, quod alii in idem, de quo quaeſtio eſt, territorium praetendunt, juris reformandi fundamentum. Cum tamen alias, reſtitutione ex capite gravaminum facta, omnia ejusmodi jura ceſſare, tolli, mori, exſpirare ſoleant. Aſt nullus plane hic ſubeſt *reſtitutionis* caſus. De quocunque, non *reſtituto* ſaltem, territorio, ejusque jure ſermo eſt. Imo reſtitutum dici plane nequit, hoc, de quo agitur, territorium controverſum. Cum reſtitutio tacite ad cognitionem usque & deciſionem, ſive amicabilem, ſive judiciariam, ſuſpendatur. Dicti namque praefato anno poſſeſſoris jus eo ſaltem usque durat, *donec ſuper poſſeſſorio* ET *petitorio* cognoſcatur & decidatur. Conſequenter hoc demum facto reſtitutio contingit, ſuumque conſequitur effectum. Ad quem usque omnia omnium in territorium iſtud controverſum jura, ſalva maneant neceſſe eſt. Plura non addimus. 89)

§. XXXII.

OMNIVM autem, quae *reſtitutiones* haſce, ex capite *amneſtiae* & *gravaminum*, intercedunt, *differentiarum* facile

89) Remittentes ſaltem ad *Acta* pacis *publica*, *Tomo IV.* pag. 97. 126. 147. 155. 187. 196. 201. 544. 804. 825. 880 928. 963. *Tomo V.* pag. 572. *ſq.* & denique *Tomo VI.* pag. 147.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/60 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

cile princeps eſt, quam *diverſus* utriusque TERMINVS parit. Sicut namque iſta, quam modo, latius forſan, quam par eſt, explicavimus, differentia, *effectum* utriusque ſpectans, inſignem prorſus atque notabilem, reſtitutioni ex capite *gravaminum*, prae altera, cujus *amneſtia* mater eſt, praerogativam tribuit; adeo, ut illa, hanc ratione *plenitudinis* ſuae multis poſt ſe relinquat paraſangis: ita e contrario, quod nunc tradendum eſt, diſcrimen, ita comparatum reperies, ut ejus intuitu, reſtitutio ex capite *amneſtiae*, reſtitutioni, quae fit ex capite *gravaminum*, palmam omnino reddere queat dubiam. Quem ad modum namque *reſtitutio* ex capite *gravaminum*, neutiquam intelligi debet *ſalvis juribus quibuscunque:* (§. XXVIII. ſq.) ſic, e contrario, altera potius ex capite *amneſtiae*, illam ratione *initii* atque principii ſui, ſive, ut ſtatim & ſemper deinceps ſummorum paciſcentium ſtylo utamur, TERMINI A QVO, (*Artic. V.* §. 2.) ejusque *latitudinis* & extenſionis commoditate quam maxime ſuperat. Verbo: haec differentia ſpectat *terminum a quo*, illa autem *terminum* potius *ad quem*. Vtraque quidem reſtitutio, &, quae fit ex capite amneſtiae, &, quae ex capite gravaminum oritur, *terminum* accepit *a quo*, diverſum licet, ut ſequentia docebunt. Aſt terminus ad quem proprius eſt reſtitutioni ex capite *amneſtiae*, altera ex capite *gravaminum* nullo circumſcripta termino ad quem. Cum ſcilicet nulla prorſus ratione, neque facti, neque juris, illa rurſus interverti queat. Sola namque illa reſtitutio, quae *amneſtiae* filia, propter explicatam ſupra clauſulam illam *ſalvatoriam generalem*, ei, non vetro utrique, adjectam, diutius durare nequit, quam quaecunque illa quorumcunque jura id permittunt. (*Art. III.* §. 2.) *Terminum* conſequenter habet, ſi ita loqui licet, *ad quem*, vagum nempe & antecedenter incertum, donec aliud quid, vel juris via, vel amicabili compoſitione, ſtatutum

fuerit. Id quod de altera hac reſtitutione dici nequit. Satis autem de hoc diſcrimine.

§. XXXIII.

PROGREDIAMVR nunc ad *terminum a quo*, novae differentiae fontem. Oritur vero haec fluitque non minus, ac illa, ex interna *amneſtiae* & *pacis* ſanciendae indole & natura. Haec enim unum quemvis facile docebit, quodnam reſtitutionis ex capite amneſtiae capiendum ſtatuendumque ſit initium. Hoc *principium* namque, ſuae naturae conformiter, dicitur *terminus a quo.* Amneſtia eſt oblivio, & ſi quidem, ut in pace Weſtphalica, plena, redintegratio omnium belli effectuum, calamitatum, malorum, incommodorum, injuriarum, damnorum, durante diſcordia, bello, hoſtilitate, belli & victoriae jure ultro citroque illatorum & acceptorum. Quae igitur, ex capite amneſtiae fieri debet, reſtitutio, ſi praeſertim plenaria eſſe debeat, omnia bello geſta abolere, omnes mutationes tollere, eundemque prorſus ſtatum reducere debet, qui ante bellum, ante motus illos, qui bello occaſionem dederunt, ante initium & motuum & bellorum 90) fuit. Et hic quidem idem ille terminus eſt, a quo reſtitutionem ex capite amneſtiae faciendam repetere placuit ſummis paciſcentibus, annus nempe MDCXIIX. quo reliquis diſſidiorum motuumque cauſis, Bohemica acceſſit, iſtaque belli flamma erupit, quae triginta annos, *ſaeculum* 91) priſcis *Germa-*

90) Loca, in quibus ſic loquuti fuere *pacificatores*, *nota* 85) indicat, *pag.* 48.

91) C. C. PLINIVS s. in *Hiſt. nat. L. XVI. cap.* 44. loquens de *viſco* religioſe collecto a Druidibus: *Eſt autem id*, inquit, *rarum admodum inventu, & repertum magna religione petitur:* &

Germanis visos, saeviit, Germaniamque misere afflixit. Multum quidem de vero belli initio *Caesareos* inter *Suecicos*que Plenipotentiarios, nec non Evangelicos Catholicosque disputatum fuit. Tandem vero in istud, quod diximus, consenserunt utrique. Prout, quam deinceps dabimus, *Amnestiae* pacis Westphalicae, ejusque *termini* HISTORIA, unumquemvis satis superque docebit.

§. XXXIV.

ALIVM plane, eundemque notabiliter angustiorem, TERMINVM, A QVO, sibi, ex praescripto pacis *Osnabrugensis*,

& ante omnia sexta luna, quae principia mensium annorumque his facit & SAECVLI *post* TRICESIMVM ANNVM. De quo *Druidum visco* singulari *diss.* egit B. IO. GE. KEYSLERVS, in *antiqq. selectis Septendr. & Celticis, num. III. pag.* 304. *seq.* PLINIO junge CENSORINVM, *de die natali, cap. XVII.* ubi: *Quare, qui annos triginta saeculum putarunt, multum videntur errasse*, rel. Vnde in LEGE WISIGOTHICA, *L. X. tit.* 2. §. 4. legimus, *eo numero veritatem* PERFECTAE AETATIS (non hominum, sed temporum) *compleri.* Illius autem loci PLINIANI magnus, in Germanico jure, circa *praescriptionem tricennariam*, est usus. Vid. IO. G. HEINECCIVS in *Elem. juris Germ. L. II. tit. IV.* §. 100. *Tom. I. pag.* 444. & CHR. GOTTLIER RICCIVS, *in spec. juris Germ. quo praescriptio Germanorum vetus & hodierna ex legibus & diplomatibus illustratur, Norimb.* 1738. *edit.* Num vero *Romanis* saeculum C. an vero C. & X. annorum fuerit, disquirit SAM PITISCVS, voce: *seculum. Tomo II. pag.* 716. nec non, qui erudite hanc in rem commentati sunt, DAN. GVIL. MOLLERVS, in disp. *de seculo, Alt.* 1701. & Cel. IO. MATTHIAS GESNERVS, tum in *comment. de annis ludisque saecularibus veter. Rom. Vin.* 1717. *pag.* 18. tum in disp. *de opinatis secularium ludorum notis in nummis Romanarum Gentium, Goettingae* 1745. *cap. I.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/63 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

genſis, vindicat *reſtitutio ex capite* GRAVAMINVM. Eſt ille ANNVS cIↃ IↃcxxIIII. ejusque *prima Ianuarii dies.* Id quod hoc praeſertim ſenſu accipiendum eſſe cenſemus. GRAVAMINA, quae dicto *anno* & *diei* adſtrictae reſtitutionis fundamenta ſunt, haud poſtremae belli cauſae erant. (*Artic. V. pr.*) Conventio belligerantium circa ipſas belli *cauſas*, id eſt, quod proprie & ſtricte *pacem* dicimus. (§. X. & XII.) Quid vero *pax* aliud, quam *transactio?* Quo alio modo, quam dato uno & retento altero, ut Iureconſulti de transactione loqui amant, pax coire ſolet? Pax nunquam definit cauſae, ob quam bellum geſtum fuit, juſtitiam velut internam. Hoc judicem requirit. Quem paciſcentes, etiam civili ante vinculo, ſed rupto & utrinque violato, juncti, non habent. Non alia igitur elabendi rima patet, quam *transactio.* Neque alia ratione *tranſigentes* in *Weſtphalia* pacem obtinere poterant, quam ſi, miſſa omni de jure diſputatione, certum *tempus* & certus *ſtatus*, qui vel ante bellum, vel eo durante obtinuit, fundamenti loco poneretur, merumque poſſeſſionis, ſive deinceps juſtae, ſive injuſtae, ſive nudae, ſive qualificatae, factum, NORMA conſtitueretur & REGVLA, ſecundum quam reſtitutiones, ex pace, ſive gravaminum cauſa, absque omni noxa, mora, tergiverſatione, exceptione vel turbatione faciendae ſint. Hactenus igitur omnia *neceſſitatis* erant. Abſciſſe neceſſaria erat *certi* cujusdam TERMINI, omnis reſtitutionis fundamenti, ſanctio. Sicut contra ea omnia magis *voluntatis* erant & *arbitrii*, quae circa ipſam *ſtatus*, *temporis*, *termini*, *criſeos*, *normae*, *regulae*, *baſeos* & *fundamenti* determinationem in pacis inſtrumento conſtituta legimus. Eodem namque modo, jure & effectu in alium quoque, tam *annum*, quam diem, conſentire potuiſſent pacificatores. Vnde utriusque hujus termini ratio

non

non aliunde, quam ex ipſa *pacis* hiſtoria, actisque ejus publicis, deſumi poterit.

§. XXXV.

TANTVM de *indole* & *differentiis* utriusque illius RESTITVTIONIS, quae ex cauſa & regula quadam *generali* ſive pluribus communi fit, tum *amneſtiae*, tum *gravaminum*. Cum vero *aliam* adhuc, *ſpecialem* nempe, ſive quibusdam ſaltem perſonis, vel cauſis, propriam dari ſupra (§. XIIX.) dixerimus; ne ſemel electum ordinem deſerere videamur: de *hac* eo magis nunc vel tribus agendum erit, quo certius perſuaſum nobis habemus, ſpeciales illas reſtitutionum cauſas, ſummos pacifcentes, illarum probe memores, generali iſto atque adeo controverſo, ut illud nominare vix audeamus, vocabulo, ALIVNDE, junctim intellexiſſe atque indigitaſſe. Datur ſcilicet, quod nemo temere contra claram (§. 13. *Art. V.*) litteram negabit, *tertium* quoddam reſtitutionis genus, cui nomen ibi inditum fuit ALIVNDE, *crux* illa omnium ad hunc ſcopulum allidentium commentatorum. Hoc a reliquis duobus *diſtinctum* ſeparatumque ſit, neceſſe eſt. Sicut vero, vel nomine ſuo teſte, *generale* eſt, ita nobis quoque *medium* 92) & *miſcellum* eſſe, hoc eſt, omnes reliquas reſtitutionum cauſas ſpeciales, ſingulari nomine haud donatas, hinc inde in tabulis pacis occurrentes, continere videtur. Tales autem notamus ſequentes I. *pactum*, II. *transactionem*, III. *jus* & *ſententiam*, IV. *decretum comitiale* & V. *gratiam*. Quoad *pactum*, huc quidem proprie non ea omnia ſpectant, quae pax *Weſtphalica* de pactis, ſe *vel* antiquioribus, *vel* recentioribus,

92) *Eatenus* non male GOD. FERD. de BVCKISCH, *ad Art. V.* §. 13. *obſerv.* 17. *pag.* 151.

tioribus, ſibique *vel* conſentaneis *vel* adverſis ſanxit; 93) aſt ea tamen *pactorum* exempla *reſtitutionem* quandam *ſpecialem* pollicentur, quae in tabulis pacis Oſnabrugenſis rata fuerunt habita, ſive diſerte confirmata. Qualia v. gr. illa ſunt *gentilitia*, quae in Domo Palatina, inter lineam electoralem *Heidelbergenſem & Neoburgicam*, *ſuper electorali ſucceſſione* inita atque *a prioribus jamjam Imperatoribus confirmata* fuere. (*Artic. IV.* §. 10.) Tale etiam eſt *pactum* iſtud antichreticum, *oppignorationis* & *perpetuae reluitionis* Moguntino-Palatinum, *ibidem* §. 7. confirmatum. *Specialem* porro reſtitutionem producunt *transactiones*, quibus *pax* illa ſingulatim hocque fine, ut eodem modo valeant, *ac ſi totidem* verbis tabulis iſtis inſertae (*Art. XV.* §. 13.) fuerint, *adſiſtit*. Quo nomine complures *transactiones* celebres ſunt atque illuſtres. PRIMA, quae *inter Domos Haſſiacas, Caſſellanam & Darmſtadinam, ſuper ſucceſſione Marpurgenſi, Caſſellis*, XIV. Aprilis M DC XLVIII. *unanimi partium conſenſu compoſita fuit*. Haec enim *transactio, cum ſuis annexis & recesſibus, ſicut ea Caſſellis inita & a partibus ſubſignata, conventuique Oſnabrugenſi inſinuata* 94) *fuit, vigore Inſtrumenti*

93) Praeſertim *Artic. V.* §. 33. Ad quem conferri meretur IO. IAC. MOSERI diſp. *de pactis & privilegiis circa religionem & alia eccleſiaſtica*, Francof. anno 1738. edita.

94) Conſtat illa ex pacto *primario*, dem Haupt-Receſs und Vergleich, & *ſecundario*, dem Neben-Abſchied. Hoc exhibent *acta pacis Weſtph. L. XL.* §. 17. *num. II. Tom. V. pag.* 684--687. Illud vero eadem exhibent *num. I. pag.* 677--683. Legitur *hoc* quoque in THEATRI EVROPAEI *Tomo VI.* in *actis* LONDORPIANIS *Tom. VI. pag.* 306. *ſq.* & in *Archivo* LVNIGIANO, *Tom. IX. pag.* 899. *ſq.* Scripta vero utriusque partis publica, ſat multa recenſent *Bibliotheca juris publici* HOFFMANNIANA, *pag.* 416--420. *num.* 1752--1768. & in-

menti hujus, ejusdemque plane roboris, ac si verbis totidem hisce tabulis inserta comprehenderetur, esse, neque a partibus transigentibus, nec aliis quibusvis, sub praetextu pacti, sive juramenti, sive alio quocunque, ullo unquam tempore convelli, quin imo ab omnibus, etiamsi aliquis ex interessatis eam confirmare detrectet, exactissime observari debet. (*Art. XV.* §. 13.) SECVNDA, quae *inter* WILHELMVM *Hassiae Landgravium &* CHRISTIANVM *&* WOLRADVM, *Comites Waldecciae*, anno MDCXXXV. facta & anno MDCXLVIII. a GEORGIO Hassiae Landgravio confirmata fuit, & *vigore pacificationis* istius *plenissimum robur obtinuit, omnes Hassiae Principes pariter & Waldecciae Comites obligans.* (*Art. XV.* §. 14.) TERTIA, inter CHRISTIANVM LVDOVICVM, *Ducem Brunsvico-Luneburgensem, Hassiae Landgraviam, &* PHILIPPVM *Comitem de Lippe, circa jus directi & utilis dominii in praefecturis Schaumburg, Bickeburg, Saxenhagen & Stadthagen*, inita. (*Art. XV.* §. 3.) QVARTA, *quae inter eandem Landgraviam & dictum Comitem inita fuit.* (*ibidem in f.* §. 8.) QVINTA, *Iuliacensis*, anno demum MDCLXVI. in causa successionis Iuliacensis condita, sicque jam ante, quam *nata* fuit, *pace*, in omnem eventum, *confirmata.* (*Artic. IV.* §. 57. *ult.*) SEXTO, transactiones *Augustanae*, de annis MDXCI. & MDLXXXIII. *Quatenus* scilicet *huic pacis dispositioni directe vel per indirectum non repugnant.* (*Art. V.* §. 10.) SEPTIMO, *capitulationes*, quae & ipsae 95) nihil aliud, quam pacta, conventiones & trans-

& inprimis *Bibliotheca deductionum* LVNIGIANA, a *Cel. Giessensium* nunc Antecessore G. A. IENICHEN magnopere locupletata, *P. I.* Hessen/ *B. n.* 1--33. *pag.* 540--585.

95) Confer, si placet, quae *nos* alibi, nempe in libro singulari, *de jure Principum Statuumque suffragandi ad capitulationes Impp.*

heic

transactiones sunt *Episcoporum A. C.* cum Capitulis suis constitutae. (*Artic. V.* §. 17. & *Art. XIII.* §. 3. 4. 5.) OCTAVO, omnes generatim futurae demum, *amicabiles compositiones.* (*Art. IV.* §. 8. 23. 27. 29. 30. 42.) NONO, pacta, conventiones & transactiones dominorum subditorumque circa religionem, ejusve exercitium. 96) (*Art. V.* §. 31. 33. & *Art. VII.*) DECIMO, generalis illa de religionis dissidiis compositio. (*Art. V.* §. 1. 14. 31.) VNDECIMO, transactio Passaviensis & Pax religiosa, 97) diserte confirmata. (*Art. V.* §. 1.) DVODECIMO omnes tandem *leges*, *constitutiones*

heic loci iterum edito, *cap. II.* §. *VI. VII. pag.* 12. *sq.* 17. 18. *sq.* de pactitia hac & conventionali *capitulationum* indole scripsimus. Iunge vero etiam IO. IAC. SCHWARZII *disp.* quam is Ienae anno 1737. *praeside Cel.* CHRISTIANO GOTTLIEB BVDERO defendit, *de capitulationibus Episcoporum Germaniae*, §. *I. II. III.*

96) Ipsumque forsan *terminum* & *annum decretorium.* Subscribimus heic *sententiis* & *cautionibus*, quas circa hanc, de *mutabilitate* anni decretorii, quaestionem commendarunt B. I. H. BOEHMERVS, *in Consult. & decis. juris eccles. Resp.* 6. *qu.* 4. & *Resp.* 9. *pag.* 135. 136. 156. Perillustris AVCTOR *meditationum de jure reformandi*, *P. II. cap. III.* §. 49. *pag* 255. & Reverendissimus *Cancellarius* CHR. M. PFAFFIVS, alleg. jam saepius loco, *P. II. cap.* 5. §. 12. *pag.* 357. Non possumus tamen, quin ea, quae de necessitate consensus subditorum, *Ordinum*que, praesertim *provincialium*, tum *Ill.* DAV. GEORGIVS STRVBEN, *in observ. de Stat. provinc. origine & praecipuis juribus*, §. *XX.* quae IV. est observationum *Iuri Villicorum* additarum, *pag.* 157. tum *Cel.* CHR. GOTTL. BVDERVS *in amoenit. jur. publ. cap. III. pag.* 12. *m. sq.* collegerunt, exempla, satis illustria, huc commendemus.

97) Evolve B. GABR. SCHWEDERI disp. *de pacis religiosae constantia & perpetuitate*, anno 1707. habita, §. *XIX. sq. Tomo I. num.* 23. *pag.* 1102.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/68 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

tutiones & conſuetudines Imperii R. G. (*Artic. VIII.* §.4.) Caeterum vero, etiam *contra* transactiones, ex *utroque* latere reſtitutiones dari, exempla ſunt in *Art. IV.* §. 26. *Art. V.* §. 25.29.33. *Art. XVII.* §. 3. *Iure & ſententia* III. reſtituebantur, *vel*, qui ea, quae ex capite amneſtiae in poſſeſſorio reſtituerant, deinceps in petitorio velut evicerunt, (*Art. III.* §. 2.) *vel* qui ſententiis, *reviſione* emendatis, (*Art. IV.* §.49.) laeſi antea fuerunt, *vel*, de quorum jure tempore congreſſus pacificatorii nondum ſatis conſtabat. Sic *Principiſſae Badenſis reſtitutio in baronatum Hohen-Gerolseck* ad ſententiam usque, vigore documentorum, intra biennium ferendam, ſuſpendebatur. (*Art. IV.* §. 27.) *Caſtrum & comitatus Falckenſtein ei* reſtituendus eſſe dicitur, *cui de jure competit.* (*Art. IV.* §. 29.) Similiter multae aliae reſtitutiones a jure & ſententia, ſive deciſione judiciali ſuſpendebantur. (*Art. V.* §. 8. 23. 27. 29. 30. 40.) *Decretum Comitiale* IV. unicum Donawerdae refugium, unica *reſtitutionis* ſuae ſpes erat. (*Art. V.* §. 12. conf. §. *XXXI.*) De *gratia* tandem, velut Imperatoris, quoad terras ejus haereditarias, tanquam ultima reſtitutionis cauſa ſpeciali, ea legi poterunt, quae tum in *Art. V.* §. 38. 39. 40. 41. tum & in principalis de *executione* pacis *Receſſus* §. II. 98) inveniuntur. Haec omnia & ſingula reſtitutionum fundamenta, imo, ſi quae alia adhuc dantur, eo rectius generali iſto vocabulo, (*aliunde*) comprehendi dicuntur, 99) quo minus alius illius ſenſus erui vel commode admitti poteſt. Prouti HENRICI a HENNIGES dubia contra aliorum opinio-

I

nes

98) In *Corp. Receſſuum Imp.* noviſſ. edit. *P. III. pag.* 625.

99) Nobiſcum ſentiente Legato *Brandenburgico*, cujus verba apud HENNIGESIVM *pag.* 239. haec ſunt: Das Wort *aliunde* verſtünde ſich *de transactionibus, ſententiis, rebus judicatis, & juribus ante bellum exercitis.*

I

nes 100) prolata satis superque probant. Cujus, aeque ac ab eo reprobata IO. DECKHERRI 101) *sententia* plurimum ex vero habet. Nam nec nos excludimus, sed huic potius *aliunde* includimus inprimis illos, quos, sive nominatos, sive haud nominatos, (*Art. IV. princ.*) cujuscunque, *aliter* licet *conventi*, (*Art. III. Art. V.* §. 24. & *Art. XVI.* §. 14.) Articuli dispositio, ex quocunque fundamento, etiam *communi* saltem *jure*, vel pristino, vel noviter convento statui, restituit. Multi enim in pacis instrumento restitui jubentur, quos, cum bello nulla ratione impliciti fuerint, nec *amnestia*, nec *gravaminum compositio* quidquam juvare poterat. Longum eorum nectente catalogum laudato HENNIGESIO. 102) Iam vero, recte judicante *Grubenhagensi* 103) Legato, ad pacis tractatus *causae* saltem atque *effectus* belli pertinebant, *amnestiae* & *gravaminum* fundamenta. (§. X. & XII.) Sed *ampliorem* deinceps, quam tum, cum clausulam hanc *aliunde* primum 104) exhiberent, sperare poterant, *amnestiam* nacti Evangelici, multos huic inferebant, quos antea restitutioni ex

100) *Ad Artic. V.* §. 13. *pag.* 228. *nota e*).

101) In *L. I. Consult. for. de Pace civili religioni Germanorum, Osnabrugae & Monasterii data, P. I. cap. II.* §. 80.

102) *Ad* §. 1. *Artic. IV. pag.* 33. *not. c*).

103) In *protocollo Evangg. Osnabr.* d. d. 10. Ian. 1648. apud B. de MEIERN, *L. XXXIII.* §. *V. num. I. Tomo IV. pag.* 875. ubi: *ad tractatus* gehöre *causa* und *effectus belli*, doch wolle er niemand zuwider seyn.

104) Factum hoc *in declaratione* GRAVAMINVM suorum, Suecis, die Febr. 27. anni 1647. exhibita, *cit. loco L. XXV.* §. 13. *num.* 1. *Tom. IV. pag.* 90.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/70 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ex capite *aliunde* deſtinarant. 105) Hinc autem hujus vocabuli ſenſus adeo difficilis atque impeditus, quod multi ad hoc genus *aliunde* ſpectantes, aeque commode ad alterutrum, vel *amneſtiae*, vel *gravaminum*, caput referri queant. Inter *haec* enim iſtud fluctuat atque ab utroque tantum participat, quantum alio reſpectu rurſus differt. Velut ratione termini, non ejusdem, cum termino, vel *amneſtiae*, vel *gravaminum*, non *communi*, ſed cuique reſtitutioni, ſecundum pacis litteram, *proprio*. 106) Ex hoc enim *generali*

105) Recte ſic judicante atque exemplo LVDOVICI PHILIPPI, *Comitis Palatini*, qui ſuam deinceps reſtitutionem ex capite *amneſtiae* in *Articulo IV.* §. 20. obtinuit, conjecturam ſuam probante *Cel.* FR. I. KORTHOLTO, in jam laudato ſchedio, *de proceſſu arreſti in cauſis P. W. probibito*, §. *XIV. pag.* 25.

106) Sic in pace *Monaſterienſi*, *annus* 1548. quoad reſtitutionem *Trevirenſem* ſuo modo decretorius eſt. *Artic. V* §. 8. Ipſemet *annus* 1624. qui in *P. O. Art. V.* circa compoſitionem *gravaminum*, ſuo jure, *unicum reſtitutionis fundamentum* dicitur, in *Articulo IV.* circa reſtitutionem ex capite *amneſtiae* aliquoties; veluti non ſolum circa religionem civium *Oppenheimenſium*, §. 19. ſed etiam quoad reſtitutionem comitatus *Veldenz*, §. 22. nec non *Waldeccianam*, §. 38. occurrit. Sic porro *annus* 1637. reſtitutionis Domus *Solms-Hohen-Solms* terminus eſt. §. 33. In controverſia Naſſau-Siegen contra Naſſau-Siegen, commiſſionis Caeſareae, jam *anno* 1643. decretae reaſſumtio decernitur. *Art. IV.* §. 29. Circa exercitium religionis *Hildeſienſe* notabilis eſt idem hic *annus* 1643. *Art. V.* §. 33. *Helvetiorum plena libertas & exemtio*, ab Imperatore, *requiſita Ordinum Imperii ſententia & conſilio*, jam *anno* 1647. *die* 14. *menſis Maji*, ſingulatim declarata, atque in *Articulo VI.* ſolemniter ſaltem confirmata fuit. Neque negligendum heic erit *tempus conditae pacis*, per verba, *hoc tempore*, *Art. VII.* §. 2. *nunc*, *Art. XI.* §. 11. & ſimilia indicatum.

& *miſcello* capite reſtituendos, certo cuidam *anno* vel *diei*, *ſub praejudicio cauſae*, *alligare*, iniquum jure cenſuit IO. DECKHERRVS *all. loco.*

§. XXXVI.

QVVM vero, ut decet, tempeſtive e hoc *ſpecialium* RESTITVTIONIS *cauſarum* diverticulo, quod nos propter difficultatem vocis ALIVNDE paullulum detinuit, in viam redeundum, nuncque vel tandem ad ipſum *inſtituti* noſtri *caput* progrediendum ſit, ante omnia, brevem & ſuccinctam utriusque illius *pace Weſtphalica* ſanciti, tum AMNESTIAE, tum vero inprimis etiam GRAVAMINVM *termini* a quo *hiſtoriam*, uberius dilucidandae adductae antea (§. XXXII. XXXIII. XXXIIII.) differentiae, ſicque propius deinceps & intimius cognoſcendae *diei* noſtri *decretorii* naturae apprime inſervientem, ex *actis* & monimentis illius, memoriae proditis & typis hucusque evulgatis condere licebit. Praecipue vero ſequendum nobis erit filum *actorum* pacis noſtrae MEIERIANORVM, quae licet multa nobis reliquerint deſideria, atque ab eis, queis ſacra aliorum

Tempus *ſubſcriptionis & ſubſignationis inſtrumenti pacis*, finis & *terminus* erat *omnis hoſtilitatis*. *Art. XVI.* §. 1. *Dies publicatae pacis* erat initium ſolutionis, *ſpatio quatuor annorum*, GVSTAVO, *Comiti in Waſenburg*, ex epiſcopatu Oſnabrugenſi, faciendae. *Art. XIII.* §. 2. *Annus* 1649. initium ſolutionis, quam Imperator *fratribus* Electoris Palatini promiſit. *Art. IV.* §. 12. Idem annus *finis* erat ſolutionis, pro exauctoratione militiae Suecicae, faciendae. *Art. XVI.* §. 9. Reliquos autem, ſubinde occurrentes, velut *duorum*, *Art. XVII.* §. 1. *trium*, *Art. X.* §. 12. & *Art. XVIII.* §. 5. *ſex*, *Art. VIII.* §. 3. *novem* menſium, *Art. XV.* §. 4. 7. nec non *triennii*, *Art. XVII.* §. 6. & *quinquennii*, *Art. XIV.* §. 3. TERMINOS, pluribus huc allegare, haud erit neceſſe.

rum *archivorum* ſcrinia adire & perluſtrare licuit, *incompleta* dicantur, neque internum illorum *pretium* externo *ſplendori* ſuo ſemper reſpondere videatur, eorum tamen omnium, quae hodie proſtant, pleniſſima ſunt atque praeſtantiſſima. Vnde non cumulabimus *allegationes* vel epiſtolarum FORSTNERIANARVM, vel *hiſtoriae* PFANNERIANAE, vel AD. ADAMI *arcanorum*, vel *rerum* SAM. PVFENDORFII *Suecicarum*, vel *cancellariae* GAERTNERIANAE, vel & inſignium atque praeſtantium, his omnibus ſubinde longe utiliorum, *commentariorum*, quos Galli *memoires* 107) vocant, *hiſtoricorum*, cum nihil ſingulare in hiſce reperire nobis licuerit, libris, eadem *acta publica* ſparſim exhibentibus. Quo major autem, ſupra (§. X. XI. XII.) latius deſcriptae, AMNESTIAE neceſſitas, in componendis bellis civilibus ſedandisque motibus inteſtinis, jam antiquiſſimis populis, interque hos etiam *Germanicis*, jure meritoque viſa fuit: eo minus quoque citra ſeriam *univerſalis & illimitatae amneſtiae* ſanctionem, bellum tricennale, quod ſuo etiam modo *civile* fuit & *inteſtinum*, feliciter finiri, paxque Weſtphalica prudenter condi potuit.

107) *Tales* nobis innotuerunt *quatuor*. I. Ms. DEDIER *memoires touchant la negotiation du traité de la paix de Munſter, a Cologne* 1674. 12. Hic *auctor* uſus eſt *relationibus* ABEL SERVIEN, *Comitis de la* ROCHE *des Aubieurs*. II. *Memoires de la cour de France, touchant la paix de Münſter, a Amſt.* 1710. III. *Negociations ſecretes, touchant la paix de Münſter & Osnabrug, a Amſt.* 1725. (IV. Tomi in fol.) IV. Ms. BOVGEANT *l' hiſtoire des guerres & des negotiations, qui precederent le traité de Veſtphalie, a Paris* 1727. Hic uſus eſt *relationibus* CLAVDII de MESMES, Comitis d' AVAVX.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/73 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XXXVII.

SENSERVNT perſenſeruntque *illius* neceſſitatem, durante adhuc bello, jam anno MDCXXXV. auctores derer **Schönbeckiſchen Tractaten,** 108) e quorum punctationibus ſequentia huc potiſſimum pertinent fragmenta: I. **Daß alle Kriege und Feindſchafft zwiſchen Jhro Kayſerl. Majeſt. und der Königl. Majeſt. in Hiſpanien und Ungarn und der Catholiſchen Liga, und dann der Königl. Majeſt. und der Cron Schweden abgehandelt und aufgehoben, und dagegen die vorige Freundſchafft erneuert und reſtabliret werde.** III. **Daß alle injurien, Schäden und Beſchwehrungen eines oder andern theils begangen und zugefügt, vor und in dem Krieg, biß auf den heutigen Tag, ſollen beyderſeits aufgehoben, und zu ewigen Zeiten vergeſſen ſeyn.** VII. **Daß alle der Cron Schweden und Evangeliſchen Weeſens Bediente, ſo in Civil- als Kriegs-Dienſten, ihrer Ehren, Reputation, Leib, Lebens, Weib und Kinder, Haabe, Güther, Gerechtigkeit und Anwartungen genugſam verſichert ſeyn und bleiben mögen, und nichts gegen ſie**

108) Tractatus hoſce *Schoenbeckianos*, jam *anno* 1635. Suecos inter atque Saxones coeptos, Ducique Megapolitano *die Nov.* 18. exhibitos, (*Tom. II. pag.* 287. *ſq.*) Caeſaris Legati, *die* 23. *Nov.* 1644. Oſnabrugae, ſecundum inſtructionem ſuam *die* 5. *Iul.* 1643. datam, (*Tom. I. p.* 29.) Suecis, ceu primam pacis propoſitionem, offerebant atque commendabant. *pag.* 309. Hi vero ſe illos penitus ignorare primum ſimulabant, teſte PFANNERO, *in hiſtoria P. W. L. II.* §. 59. *pag.* 166. *L. III.* §. 5. *pag.* 235. & §. 53. *pag.* 324. deinde vero eos praeſenti rerum ſtatui in ſua propoſitione adcommodabant. *p.* 435. *ſq.* Evangelicis contra iſtos penitus rejicientibus. *Tom. I. pag.* 768. Quorſum conferri omnino meretur tum *Suecorum* replica, *Tom. II. pag.* 185. & 193. tum & *Caeſareorum* duplica, *Tom. III. pag.* 56.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/74 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

sie oder die ihrigen, nun und ins künfftige, geahndet oder gerochen werde, was einer oder mehr in diesem gantzen Krieg, von anno 1618. an, gethan oder begangen haben möge. XI. Daß die noch übrigen Stände, so im Pragischen Frieden noch nicht angenommen, in die Amnestia ingleichem angenommen, und den andern gleich gehalten werden mögen. 109) En primam omnium, sive ultimam, *universalis* & *illimitatae* 110) illius amnestiae mentionem! En naturalem & necessarium prorsus omnis ex *amnestia* restitutionis *terminum* a quo decretorium! annum puta MDCXVIII. Sentiebant porro ejusdem *puncti* necessitatem aeque ac momentum, qui Legatos Caesareos, *Osnabrugam* profecturos, instruebant, administri Imperatoris purpurati, illis in mandatis dantes: 111) **Sich weder über den *punct* der *amnestie*, noch der *satisfaction*, in nichts ein- und herauszulassen, es seye dann, daß man zuvor an Seiten der Cron Schweden sich habe vernehmen lassen.** Inprimis vero *gravitatem* & pondus illius non solum sentiebant, verum penitus quoque cognoscebant SVECI, in prima statim pacis *propositione* talem efflagitantes amnestiam, qualem publicus perturbatae tunc Germaniae sibi jure meritoque postulabat, Status. Sic enim ratiocinabantur illi: I. *Bellum, quod inter Reges Regnaque Sueciae & Galliae*

109) *L. III.* §. 48. *Tomo I. pag.* 310.

110) Quam maxime scilicet limitatae sunt illae *amnestiae* sanctiones, quas tam in pace *Pragensi*, *de anno* 1635. §. 54-63. *P. III. Corp. Recessuum*, *pag.* 542. *sq.* quam in *Recessu Imp. Ratisbonensi*, *de anno* 1641. §. 5-9. *ibidem*, *pag.* 551. *sq.* legimus; Tum propter *initium*, annum puta 1627. utrinque pro norma adsumtum; tum propter multas *exceptiones*; tum denique propter *clausulam* hujus *suspensivam.*

111) *L. I.* §. 16. *Tom. I. pag.* 29.

liae eorumque Foederatos & Adhaerentes, ex una, tum Imperatorem Romanum & Domum Auſtriacam, eorumque Socios & Aſſiſtentes, exteros & Germanos, ab altera parte, ſat acriter hactenus geſtum eſt, cum omnibus priorum diſſidiorum reliquiis, ab initio motuum Bohemiae, vigore praeſentis transactionis, ita componatur ac ſopiatur, ut nec ejus, nec ullius alterius rei cauſa vel praetextu, alter alteri poſthac quicquam hoſtilitatis aut inimicitiae, moleſtiae vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum aut ſecuritatem, per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie juris aut via facti, in Imperio vel uſpiam extra illud, (non obſtantibus ullis prioribus pactis) inferat, aut inferri patiatur: ſed omnes & ſingulae hinc inde hactenus tam ante bellum, quam in bello, verbis, ſcriptis, aut factis, illatae injuriae, absque omni perſonarum rerumve reſpectu ita penitus aboleantur, ut quicquid eo nomine alter adverſus alterum praetendere potuiſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum. III. *Quia vero externum & inteſtinum bellum eo nexu inter ſe cohaerent, ut neutrum pro rite compoſito haberi poſſit, niſi utriusque cauſae tollantur, externae vero cauſae ab internis ita fluant, ut iſtae tolli nequeant, niſi his ſublatis: ideo neceſſum eſt, ut, ante omnia a Sereniſſimo Imperatore Romano, per univerſalem & illimitatam amneſtiam, univerſi & ſinguli Status, tam mediate, quam immediate Imperio ſubjecti, inprimis qui cum Regibus & Regnis Sueciae Galliaeve, quacunque neceſſitudine juncti fuerant, aut etiamnum ſunt, Electores, Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas, (inter alios Regnum Bohemiae cum annexis, Domus Palatina, Wurttembergica, Badenſis, Auguſta Vindelicorum, &c.) tam quoad ditiones & bona, quam quoad dignitates, libertates & jura, reſtituantur plenarie in eum Statum, in ſacris & profanis, in quo ante exortos anno* 1618. *Imperii motus proſperrime floruere: non obſtantibus,*

bus, ſed annulatis quibuscunque interim, per praeſcriptiones, confiſcationes, res judicatas, generales aut particulares transactiones, praecipue Pragenſem, aliove quocunque modo factis in contrarium mutationibus. IV. *Reſtitutorum in ſua quisque ſtatus juriumque poſſeſſione ita firmetur ac ſtabiliatur, ut nullius impoſterum facto, inde dejici poſſit vel debeat.* VIII. *Ad univerſalem quoque pertinet amneſtiam, ut omnes & ſinguli, tam bellici Officiales militesque, quam Conſiliarii & Miniſtri togati, civiles & eccleſiaſtici, ſive ex haereditariis Imperatoris, ſive aliis exteris aut Imperii provinciis oriundi, quocunque nomine aut conditione cenſeantur, qui Regibus regnisque Sueciae vel Galliae, eorumve foederatis aut adhaerentibus toga vel ſago militaverant, aut quocunque modo adhaeſerant, a ſummo ad infimum, ab infimo ad ſummum, absque ullo diſcrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, haeredibus, ſucceſſoribus & ſervitoribus, quoad perſonas & bona, in eum vitae, famae, honoris, conſcientiae libertatis, jurium ac privilegiorum ſtatum, quo* ante dictos motus *gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerunt,* poſtliminio *reſtituantur: nec eorum perſonis aut bonis hujus* viginti ſeptem *annorum militiae cauſa ullum creetur praejudicium, ullave actio vel accuſatio intentetur; multo minus ulla poena damnumve ſub quocunque praetextu irrogetur.* 112) In quo argumento SVECOS imitabantur GALLI, eodem fine & loco ſic ſcribentes: I. *Quod bellum & omnes hoſtilitates inter Regem chriſtianiſſimum, Reginam Sueciae, omnes ipſorum foederatos & adhaerentes ex una, & Imperatorem Romanorum, Domum Auſtriacam & omnes ipſorum foederatos & adhaerentes ex altera partibus ceſſabunt.* II. *Quod inter ipſorum Majeſtates firma & durabilis pax, & ſincera amicitia reſtaurabitur.* IV. *Quod omnia*

 penden-

112) *L. V. §. 2. Tomo I. pag.* 436. & 437.

pendentibus praesentibus motibus facta oblivioni tradentur, absque quod ex una alterave parte in futurum ulla postulatio possit institui sub quocunque praetextu, & quod ad hunc finem perpetua & generalis amnestia sancietur, sine ulla reservatione, limitatione vel exceptione negotiorum vel personarum. V. *Quod similiter declarabitur, quod ultra amnestiam generalem, citraque derogationem ipsius, ac potius ad majorem cautelam & securitatem, omnes praefecti, officiales, milites, omnesque alii, qui tam bello, quam aliter quomodocunque duabus Coronis, Franciae & Sueciae, & Domui Hassiacae Casselanae serviverunt, (quae nunquam alium finem, quam restaurationem Imperii habuerunt) in omnibus suis bonis, honoribus & dignitatibus restituentur & conservabuntur citra turbas, quae ipsis imposterum sub quocunque praetextu ex iis, quae pendente bello gesta fuerunt, vel aliter inferri possent.* VI. *Quod in consequentiam dictae amnestiae omnia restaurabuntur & restituentur in Imperio in eundem statum, quo erant ante initium praesentium motuum, quod fuit anno* 1618. *idque non obstantibus quibusvis repressaliis, confiscationibus, proscriptionibus, rebus judicatis, transactionibus aliisque actibus praeteritis, exceptis nihilominus, quae per praesentem tractatum in contrarium resoluta fuerint.* 113) Qui, referente id Statibus Legato Pomerano, 114) hunc *amnestiae terminum a quo* principaliori bus pacis conditionibus accensebant.

§. XXXVIII.

Sed hic necessario monendum est, in laudatis & recensitis modo *Suecorum* & *Gallorum* de pace propositionibus, quoad *terminum a quo*, ejusve diversitatem, nullum adhuc

113) *L. V. §. 3. num. II. Tomo I. pag.* 446.
114) *L. VII. §. 15. num. I. Tomo I. pag.* 700.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/78 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

adhuc discrimen inter restitutionem ex capite *amnestiae* & restitutionem ex capite *gravaminum* observari, sed *Suecos* & *Evangelicos* tunc temporis, inter primordia congressus, mense Iunio anni MDCXLV. in sinu adhuc speraſſe, unum eundemque hunc annum MDCXIIX. tanquam verum totius belli principium, utrique restitutioni terminum, normam atque regulam constitutum iri, utrumque licet restitutionis genus probe alias & sollicite distinguentes. Ista namque, quae paulo ante dedimus, verba, partim ad *amnestiam*, partim vero etiam ad *gravamina* pertinere videntur. Ea namque continent & definiunt, quae ex utroque capite, ad communem *anni* illius MDCXIIX. normam, restitui optabant SVECI. Quid vero de gravaminibus singulatim tunc senserint, e sequentibus disce: V. *Vt autem omnis in futurum internis externisque motibus ansa praecidatur, haec potissimum requiruntur: ut, si Rex Romanorum eligendus sit, non eligatur, nisi vacante Imperio; si novae leges ferendae, veteresve interpretandae fuerint: si bellum, belli apparatus: si pax aut foedera facienda: si publica ordinibus tributa imponenda: si aliquis Imperii Status dignitate bonisve exuendus videatur: nihil horum, aut quicquam simile, posthac unquam fiat vel admittatur, nisi cum Comitiali liberoque omnium Imperii Ordinum suffragio & consensu.* VI. *Sicut autem dictis Statibus caetera omnia ipsis de jure competentia regalia perpetuo illibata manebunt, ita & jus faciendi cum exteris foedera, pro sua cujusque conservatione & securitate, singulis perpetuo liberum esto.* VII. *Et, ut eo perfectior sit Ordinum inter se concordia: quaecunque hactenus inter Evangelicos & Catholico-Romanos de pace religionis & bonis ecclesiasticis motae sunt controversiae, eae communibus utriusque partis consiliis operaque simul cum hoc tractatu absque ulteriori ad alios dilatione, amicis, aequis & christianis modis ita penitus solideque compo-*

componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictae pacis religiosae nullum amplius superſit dubium; ſed & caetera eccleſiaſtica & politica gravamina, quae dictos Proceres tamdiu ab invicem diſtraxerunt, funditus exſtirpentur, nullo bellorum ſemine relicto, quin imo, ſi quae impoſterum de ejusmodi rebus dubia inter eos oriantur, ea quoque, ut omnis evitetur occaſio turbarum, nonniſi amicabili compoſitione ex aequo bonoque communi expediantur. Haec SVECI. 115) Ita vero GALLI: 116) VII. *Quod omnes Principes & Status Sacri Imperii reſtabilientur in antiquis ſuis juribus, praerogativis, libertatibus & privilegiis, absque quod in iis impoſterum ſub quocunque praetextu turbari poſſint, & conſequenter ſine difficultate gaudebunt jure ſuffragii ſibi competente, in omnibus deliberationibus ſuper negotiis Imperii, principaliter ubi de concludenda pace, denunciando bello, reſolvendis contributionibus, delectibus & hoſpitationibus militum imponendis, praeſidiis, exſtruendis novis fortificationibus in locis, intra ditionem ſive ſtatum dictorum Principum ſitis, concludendis colligationibus & foederibus, & ferendis novis legibus, aut interpretandis antiquis, & aliis negotiis ejusdem naturae agetur, quae impoſterum aliter tractari & decidi non poterunt, quam in Comitiis generalibus Statuum Imperii, neque reſolvi, quam* unanimi *dictorum Statuum Imperii conſenſu.* VIII. *Quod omnes dicti Principes & Status generatim & ſpeciatim manutenebuntur in omnibus aliis ſuis* ſouverenitatis *juribus ipſis competentibus, & ſpecialiter in jure faciendi foedera tam inter ſe, quam cum Principibus vicinis pro conſervatione & ſecuritate ſua.*

§. XXXVIIII.

115) *L. V. §. 2. Tomo I. pag. 437.*

116) *L. V. §. 3. num. II. Tomo I. pag. 447.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/80 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XXXVIIII.

NEQVE *realem* hancce *utriusque* reſtitutionum fundamenti *differentiam* vel neglexerunt, vel diſſimularunt, qui CAESARI a Legationibus pacis erant, SVECIS ad utrumque diſtincte ſatis reſpondentes. Quamvis enim *Imperator* in ſua *reſponſione* 117) de eo fuerit conqueſtus, quod *propoſitiones* iſtae a tractatu illo *Schoenbeckiano*, Legatis omnibus antea commendato, 118) adeo diverſae fuerint atque *diformes*; is tamen ipſemet ſecus heic atque ſeorſim tam a *tractatu Schoenbeckiano*, quam huic accommodatis *propoſitionibus Suecico-Gallicis* ſenſit, omnem quidem *amneſtiam* eodem ambitu lubens omnino concedens, aſt initium illius demum ab anno MDCXXX. quo famoſum iſtud *Edictum reſtitutorium* paſſim jam executioni datum fuerat, repetens, ſicque hoc *univerſalis amneſtiae* titulo reapſe nihil aliud, quam quod jam anno MDCXLI. *Ratisbonae* 119) promiſerat, indulgens. Sicut namque Caeſari, in prologo reſponſionis ſuae ad propoſitionem Suecicam, nonniſi *de armis a Corona Suecica in Imperium illatis*, deque pace *ſecundum tractatum praeliminarem inter partes tantum principales*, absque mentione tot *foederatorum*, *mediatorum* praeſertim, ineunda ſermo eſt: ita quoque ad *Articulum I.* repetitis fere Suecorum verbis, eandem quidem, quoad *oblivionem*, amneſtiam ſanxit, verum, quoad *terminum a quo*, ad annum MDCXXX. a quo bellum iſtud Suecico-Caeſareum ſive Germanicum *ſat acriter hucusque geſtum fuerit*, & quoad *reſtitutionem* ad amneſtiam *Ratisbonenſem*,

117) *L. VI.* §. 20. *num. I. Tomo I. pag.* 618. & 619.

118) Conf. §. XXXVII. *pag.* 70.

119) In all. nempe *Receſſu Imp.* §. *V. ſq.*

bonenſem, ſublata hujus *clauſula* 120) *ſuſpenſiva*, reſtrinxit. Ita ſcilicet nos intelligimus, quae ad caput amneſtiae Suecis Imperator reſpondit. Cujus haec ſunt verba: *Ad* I. *Placet ut bellum, quod inter Sacram Caeſaream Majeſtatem & Sacrum Romanum Imperium ejusdemque Electores, Principes ac Status, Regem Hiſpaniarum catholicum & Domum Auſtriacam, omnes ipſorum foederatos & adhaerentes, ex una: & Reges regnaque Sueciae & Franciae, omnes ipſorum foederatos & adhaerentes, ex altera partibus,* ab anno 1630. *huc usque ſat acriter geſtum eſt, cum omnibus priorum diſſidiorum reliquiis, vigore praeſentis transactionis, ita componatur ac ſopiatur, ut nec ejus, nec ullius alterius rei cauſa vel praetextu ex hoc bello alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis aut inimicitiae, moleſtiae vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum aut ſecuritatem, per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie juris aut via facti, in Imperio aut uspiam extra illud, (non obſtantibus ullis prioribus pactis in contrarium facientibus) inferat aut inferri patiatur, ſed omnes & ſingulae hinc inde hactenus, occaſione hujus belli, verbis, ſcriptis aut factis injuriae illatae, absque omni perſonarum rerumve reſpectu, ita penitus aboleantur, ut, quicquid eo nomine alter adverſus alterum praetendere potuiſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum.* *Ad* III. *Iuxta univerſalem illimitatam & in Comitiis Ratisbonenſibus anno* 1641. *concluſam & publicatam amneſtiam, univerſi & ſinguli Status, tam immediate, quam mediate Imperio ſubjecti, qui cum Regibus & regnis Sueciae Galliaeque, quacunque neceſſitudine etiammum juncti Principes, Comites, Barones, Civitates, liberaque Imperii Nobilitas, tam quoad ditiones & bona, quam quoad dignitates, libertates & jura, reſtituentur plenarie in eum ſtatum, in ſacris & profanis, in quo ante hoc bellum inter Imperium Romanum & Coronam Sueciae exortum*

120) Vid. *Tomi I. pag.* 619. 630. & *Tomi II. pag.* 4. *ſq.*

exortum floruere, non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunque interim per proſcriptiones, confiſcationes, res judicatas, generales aut particulares transactiones, aliove quocunque modo, factis in contrarium mutationibus, praeterquam de quibus proximo Receſſu Imperii 1641. *Ratisbonae aliter ſtatutum fuit, & caſſata ſuſpenſione effectus amneſtiae ibidem ſancitae.* 121) Absque difficultate hinc perſpicimus primam Imperatoris intentionem, quae certe non alia fuit, quam dictum annum reſtitutioni ex capite *amneſtiae*, ceu terminum a quo, praefigendi, eique etiam alteram ex capite *gravaminum* reſtitutionem pariter adſtringendi. Verbo, quo fine Sueci & Galli annum MDCXIIX. laudaverant, eodem Imperator hunc MDCXXX. commendavit, imo praecepit. 122) Expreſſam quidem ejus mentionem haud facit *Caeſaris* reſponſio ad propoſitionem *Gallorum*, verum eandem tamen amneſtiam repetit Ratisbonenſem: *Ad* IV. *Placet, quod omnia, pendentibus praeſentibus motibus facta, oblivioni tradentur, absque quod ex una alterave parte in futurum ulla poſtulatio poſſit inſtitui ſub quocunque praetextu. Et ſicuti in hunc finem anno* 1641. *in Comitiis Ratisbonenſibus generalis amneſtia jam eſt concluſa, & in Imperio publicata, ejusque effectus ſuſpenſivi caſſatio jamjam publicanda; ita placet, ut per hos tractatus pacis eadem perpetua & generàlis amneſtia denuo & quidem reciproce ſanciatur, ſine ulla reſervatione, limitatione vel exceptione negotiorum vel perſonarum. Ad* V. *Placet, quod in vim dictae amneſtiae generalis, citraque derogationem ipſius, ac potius ad majorem cautelam & ſecuritatem, omnes Praefecti, Officiales, milites,*

121) *L. VI.* §. 20. *num. I. Tomo I. pag.* 618. 619.

122) Cujus rei cauſam in *provinciis* Imperatoris *haereditariis* non abs re quaeſivit B. IO. GOD. de MEIERN, *L. XX.* §. 1. *Tomo III. pag.* 97.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/83 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

lites, omnesque alii, qui tam bello, quam aliter quomodocunque uni alterive parti, ac nominatim Domui Lotharingicae & Haſſiacae Caſſellanae, ſervierunt, reſtituentur & conſervabantur in omnibus ſuis bonis, honoribus & dignitatibus, citra turbationem, quae ipſis in poſterum ſub quocunque praetextu ex iis, quae pendente bello geſta fuerunt, vel aliter ex cauſa & occaſione hujus belli inferri poſſet. Ad VI. *Placet, quod in conſequentiam & juxta contenta ſupra dictae amneſtiae, ultro citroque reſtaurabuntur & reſtituentur in eundem ſtatum, quo erant ante initium praeſentium motuum inter Caeſarem & Regem Chriſtianiſſimum exortorum, idque non obſtantibus omnibus repreſſaliis, confiſcationibus, proſcriptionibus, rebus judicatis, transactionibus, aliisque actibus praeteritis, exceptis tamen iis, quae in proxime praeteritis Comitiis Imperii Ratisbonenſibus de anno* 1641. *ibidemque publicata amneſtia, aliter conventa & concluſa ſunt.* 123) Vbi notandum illud *praeſentium inter Caeſarem & Regem Chriſtianiſſimum exortorum motuum initium.* Hoc enim, anno licet MDCXXX. paulo ſerius, ex Imperatoris tamen voluntate, terminus a quo reſtitutionis ex capite amneſtiae, Pacis Weſtphalico-Monaſterienſis, ſive Caeſareo-Gallicae, fieri debuiſſet. Conſtans eatenus ſibi erat *Caeſareorum* circa amneſtiam philoſophia, cum non alium hujus ſtatuerint terminum a quo, quam cujuslibet belli initium, ſed, ſtrictiſſimo ſenſu, ex eo ſaltem tempore acceptum, quo *Sueci* & *Galli* ſua *Germaniae* intulerunt arma. Quantum vero ad GRAVAMINA, ut vocabantur, *publicas* nempe Statuum *querelas*, totidem *civilis* & *inteſtini* illius belli (*Prooem. & Princip. Artic. V.*) cauſas, jura Sacrae Caeſareae Majeſtatis & Statuum Imperii inter ſe, leges fundamentales & Statum Imperii attinentia, a *Suecis* in V. VI. & VII. ſuae propoſitionis *Articulo* potiſ-

123) *L. VI.* §. 21. *num. 1. Tomo I. pag.* 630.

potiſſimum tacta atque propoſita, attinebat, eorum quidem compoſitionem in hoc pacis congreſſu lubentius ſubterfugiſſet, atque ad commodiorem ſibi locum, proxima nempe Comitia Regni univerſalia, rejeciſſet Imperator, his potiſſimum praetextibus uſus, *quod eorum cauſa vel ratione Imperatori cum Coronis exteris neque communio aliqua, neque bellum ſuſceptum vel geſtum hactenus fuerit*, quod pleraque jam ſint compoſita atque ſublata, quod legibus Imperii firmiter manutenendis facile evitentur, quod denique belli & temporum injuriae adſcribenda ſint. Huc enim redit, quod brevitatis ſtudio omiſimus, generale Imperatoris ad dictos articulos *reſponſum, ſolidiſſimis rationibus munitum, hincque ad repellendam circa hanc materiam omnem ulteriorem Dnn. Plenipotentiariorum Sueciae inſtantiam* ſufficiens ei viſum. 124) *Vti* vero *Majeſtati Caeſareae grave haud fuit, iis aſſentiri, quae legibus Imperialibus ſunt conſentanea*; ita *ad VII.* ſingulatim *articulum*, ut reliquos huc non adeo facientes praetereamus, ei non potuit non *placere, ut, quaecunque hactenus inter Catholicos & Auguſtanae Confeſſioni addictos & Proteſtantes de pace religionis & bonis eccleſiaſticis motae ſunt controverſiae, eae communibus utriusque partis conſiliis operaque, ſimul cum hoc tractatu, absque ulteriori ad alios (ſi Electoribus, Principibus, & Statibus ita viſum fuerit) dilatione, amicis, aequis & chriſtianis modis, ita penitus ſolideque componantur, ut non duntaxat de vero certoque intellectu dictae Pacis Religioſae nullum amplius ſuperſit dubium, ſed & cetera eccleſiaſtica & politica gravamina, quae dictos Proceres & Status tamdiu ab invicem diſtraxerunt, funditus extirpentur, nullo bellorum ſemine relicto, quin imo, ſi quae impoſterum de ejusmodi rebus dubia inter eos oriantur, ea quoque, ut omnis*

 evitetur

124) *All. L. VI. §. 21. num. 1. Tomo I. pag. 620. 630.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/85 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

evitetur occasio turbarum, amicabili compositione, ex aequo bonoque communi expediantur. 125) Sciendum namque, non tam *Imperatorem* ipsum, quippe qui eodem hoc loco non solum *Suecis*, verum etiam *Statibus*, 126) den *punctum* restitutionis (etiam ex capite gravaminum) vor allen Dingen zu erledigen, promiserat, cujusque Legatus, suffragio *Austriaco* pollens, hunc compositionis *laborem sacrosanctum & feriato quoque die expediendum*, sive den Ochsen, der in dem Bronnen liege, dixerat: 127) quam potius *Catholicos & Pontificios*, pro suo in Protestantes odio, serio tunc *optasse, si non differri, certe transferri in alium locum & angustiorem congressum hanc de gravaminibus difficillimam tractationem, prout eam in nuperrima Francofurtensi diaeta placuerat conjicere in calendas Maji anni* 1646. *atque in ipsamet urbe per extraordinarios quosdam ad hoc negotii Deputatos utriusque religionis, amice terminari: maxime, cum non solum non faterentur Catholici, sua ex parte gravamen aliquod vel minimum illatum esse Protestantibus, sed insuper de innumeris laesionibus, & iis quidem intolerandis plane ex adverso sibi illatis, Protestantes incusarent, quae oppositionum vicissitudo per familiarem congressum Statuum tunc facilius componi potuisset, si ab intestinis hujusmodi difficultatibus exterorum arbitria remota fuissent.* 128)

§. XL.

125) *pag.* 621.

126) *L. VI.* §. 19. *Tomo I. pag.* 617.

127) *L. X.* §. 11. *Tomo II. pag.* 136.

128) Haec, una cum rationibus & argumentis *Catholicorum*, ingenue recensuit Episcopus ille *Hierapolitanus*, atque nonnullorum, velut Abbatis Corbejensis & Praelatorum Würtembergicorum ad hosce tractatus quondam Legatus, cui *nomen* ADAMI, *praenomen* & *cognomen* fuit, in *relatione historica de Pacificatione Osnabrugo-Monasteriensi, cap. VIII.* §. 2. *pag.* 135. 136. edit. MEIERIANAE.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/86 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XL.

CVM vero SVECI 129) ſtatim ab initio congreſſus minarentur, ſe nullam pacis propoſitionem prius edituros fore, quam omnium, praeſertim *eccleſiaſticorum*, GRAVAMINVM *compoſitio* huic potiſſimum conventui permiſſa fuerit atque relicta, idque Imperator illis conceſſerit, hancce *gravaminum* tractationem, Oſnabrugae deinceps inſtitutam, impedire non poterant Catholici, licet iſtam Imperatoris facilitatem aegre poſtea tuliſſe videantur ipſimet 130) GALLI. Vnde illi poſtea toti in eo erant, ut utramque, adeo diverſam, reſtitutionem confunderent, viam juris contra utramque ſemper apertam ſervarent, transactiones item & res judicatae, quoad gravamina, ſaltem eccleſiaſtica, (politicorum namque ipſimet participes erant Catholici) aeque ac amneſtiam, ſalvae manerent atque integrae, nec alium *huic*, quam *illis*, concederent terminum a quo, fortiter tamen reſiſtentibus neque hanc confuſionem admittentibus Proteſtantibus. 131) Quam conformis nempe Evangelicorum circa *amneſtiam* & *gravamina* intentio cum Suecorum Gallorumque propoſitionibus fuerit, nunc ſtatim ſubjungendum erit. Dum enim pacis tractatui haud levem remoram injiceret prolixa illa de admiſſione Statuum diſceptatio, Evangelici in ſuis conventibus tam propoſitiones Coronarum, quam Imperatoris reſponſiones & reſolutiones ad illas ponderabant, quaeque ad utrasque monenda eſſent, quatuor deputatis concipiendum committebant, qui Oſnabrugae die Oct. XXVII. dictabant Erſten

129) *L. IV. §. 61. Tomo I. pag. 412.*

130) Teſte AD. ADAMO, *loc. all.*

131) *L. XXI. §. 11. Tomo III. pag. 347.*

Entwurff derer Evangelischen Stände zu Oßnabrück Gutachtens auf der beyden Cronen propositiones und die darauf ertheilte Kayserliche responsiones. 132) E qua punctatione, multo labore exarata, omnibusque illis *monitis* ab Evangelicis in multis sessionibus desuper formatis, tandem provenit Vollständiges Gutachten der Evangelischen Ständen zu Oßnabrück, wie solches auf beeder Cronen propositiones und die Kayserliche responsiones ist ausgeliefert worden. In quo libello ad articulum propositionis & responsionis I. pluribus de vero belli initio agitur, istudque argumentis historicis aliisque in laudatum jam annum MDCXVIII. rejicitur. Concludunt hinc illius auctores: die Herrn Kayserliche Commissarii haben den Anfang des langwührigen Kriegs zwar auf annum 1630. restringirt; Es redet aber die untrügliche Erfahrung, daß der Zunder des jetzigen Kriegs anno 1618. angezündet, und biß jetzo gantz Teutschland für und für inflammirt, und einen Krieg aus dem andern erweckt habe. Soll demnach das geliebte Vatterland Teutscher Nation zu beständiger Ruhe gelangen; sollen die wahrhafften Ursachen des unglückseeligen Kriegs gäntzlich aufgehoben werden; so wird man die Friedens-Tractaten noch weiter als von anno 1618. erhohlen müssen. 133) Sicut vero non soli Evangelici, quod recte ibi monetur, sed omnes omnino Status eorumque subditi, amnestia opus habebant; ita illam non solum universalem & illimitatam optabant Evangelici, alium verum etiam illius terminum a quo praeter dictum annum constitui posse negabant. 134) Distinguebant postea, quoad restitutionem ipsam, inter *mobilia* atque *immobilia*.

132) *L. VIII.* §. 2. *Tomo I. pag.* 740.
133) *L. VIII.* §. 9. *Tomo I. pag.* 801. 802. 803. 804.
134) *pag.* 805.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/88 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

mobilia. Illa excipiebant atque una cum fructibus, belli & temporum injuriae adscribebant. Horum vero plenariam restitutionem ad normam illius anni instituendam ita urgebant, ut probe perspiciamus, eis non de sola restitutione ex capite amnestiae, sed de utraque, sermonem fuisse. Nam & illam, quae fit ex capite *gravaminum ecclesiasticorum*, ad dicti anni statum exigendam esse censuerunt: Soll demnach beständiger Friede und gutes Vertrauen wiederum gestifftet werden; so ist in allweg vonnöthen, daß die Römisch-Catholische von dergleichen widerrechtlichen Thätlichkeiten hinfüro abstehen, Churfürsten und Stände Evangelischer Religion in ihren Landen, (und zwar die Reichs-Städte, obgleich bey Aufrichtung des Religions-Friedens beyde Religionen bey ihnen nicht getrieben worden, noch vielmehr aber, wo solches gewesen, und da es in den Stand ohne Verzug billig wieder zusetzen, als welche die Iura superioritatis sowohl, als andere Stände haben, nicht allein in der Ringmauer, sondern auch in ihren habenden Territoriis) an dem Christlichen Reformations-Werck nicht hintern, sondern ihnen alle seit anno 1618. und zuvor abgenommene Stiffter, Clöster, Kirchen, Schulen, Hospitalien, geistliche Einkünfften und dergleichen, wiederum einhändigen, und an derselben dispositon und administration nicht den geringsten Eintrag thun. 135) Hic vero non possumus non, qui *utriusque* & amnestiae & gravaminum *termini a quo* historiam nectimus, quin ea, quae de *restitutione* ad statum dicti anni MDCXIIX. exigenda quondam cogitarunt *Saxo - Vinarienses* & *Brandenburgo-Culmbachici* Legati, lectori sedulo pensitanda commendemus. 136) Sicut enim *huic* praesertim *primum* pacem

 confe-

135) *pag.* 818.

136) *L. VIII.* §. 11. 12. *Tomo I. pag.* 844. *sq.* & 859.

consequendi medium videbatur amnestia, ita *secundum* putabat non minus principale, restitutionem ex capite *gravaminum*, ad annum MDCXXX. 137) haud restringendam, sed aeque ac alteram, ex capite *annestiae*, ab anno MDCXIIX. repetendam. Eandem vero utilitatem ex eorum reportabis lectione, quae in Fürstl. W - - *Annotationibus* über der zu Oßnabrück subsistirenden Evangelischen Fürsten und Ständen Abgesandten Bedencken, die ausgestellte Kayserliche und Königliche respective propositiones und resolutiones betreffend, leguntur, apprime huc facientia. 138) Quo minus enim haec omnia huc transferamus, chartae nos prohibet angustia.

§. XLI.

NON minus vero SVECI, quam ipsimet *Evangelici* Status, in hac immoti perstabant sententia, quod omnia in eum reponenda sint locum, quo ante totum & universum hocce bellum Germanicum fuerunt, quodque proin ANNVS iste MDCXIIX. utriusque ex *amnestia* aeque ac *gravaminibus* oriundae, *restitutionis* TERMINVS esse debeat. Teste illorum ad *responsiones* Caesaris *replica*, die Dec. XXVIII. anno MDCXLV. *protocollo excepta*: *I*) die *amnestia*, welche von denen Herren Königlich-Schwedischen Gesandten in Artic. 3. & 8. proponirt worden. In diesem Punct und dem ersten, darinn geredet wird, von welcher Zeit diese reconciliation und Friede genommen werden sollen, remonstrirten die Herren Königl. Schwedische

137) Hujus ut & *anni* 1627. ulterior mentio fit *L. IX.* §. 30. *Tom. II. pag.* 92. *L. XII.* §. 7. *num. I. Tom. II. pag.* 289. *L. XX.* §. 20. *num. I. Tom. III. pag.* 187.

138) *L. IX.* §. 30. *Tom. II. pag.* 90. 91.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/90 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

dische Gesandten den Herren Kayserlichen, daß man billig und mit Recht den terminum reconciliationis a quo von dem ersten Ursprung des Krieges zu nehmen hätte. Nun wäre es weltkündig, daß der Kayser FERDINANDVS II. bereits anno 1628. und 29. offt Höchstermeldter Ihrer Königlichen Majestät zu Schweden den Krieg in Preussen übern Halß geführet, auch zuvor eine Flotta gehabt, und mit derselben, gleichwie mit einer Gallerie, über die See gegen dem Königreich Schweden Mine gemacht, insonderheit aber die Ost-See infestirt, die Commercien gehemmet, die Reichs-Fürsten und ihrer Königlichen Majestät Religions- und Bluts-Verwandten, welche auch in diesem Fall bey Ihrer Königlichen Majestät ihre Zuflucht gesucht, proscribiret, und auf vielfältige Weise verfolget hätte; welches alles, gleichwie es vor anno 1630. passiret wäre, und seine rechte Quelle und Ursprung aus der Böhmischen Unruhe hätte, also auch die selbstredende Billigkeit, und des Kaysers samt des Reichs eigene Sicherheit, erforderte, daß der terminus a quo von anno 1618. genommen würde. Sive brevius: Eine vollkommene General-Amnestie, sich erstreckend in ecclesiasticis & politicis auf annum 1618. in dem 3ten und 8ten Artic. der Schwedischen proposition eingeführt, wobey insonderheit die plenaria restitutio der Pfaltz, Württemberg, Baden-Durlach, Nassau-Saarbrück und der Evangelischen Bürgerschafft zu Augspurg und der Stadt Donawerth und Eger, bestermassen gefördert: in specie auch das Königreich Böhmen, mit den incorporirten, wie auch den gesammten Oesterreichischen Erblanden, mit eingerückt werden. 139) Idem vero hoc *Caesari* non minus regesserunt *Galli*, 140) nihil ab universali & illimitata amnestia,

139) *L. XI.* §. 5. *Tom. II. pag.* 194. & §. 7. *pag.* 203.
140) *L. XI.* §. 6. *Tom. II. pag.* 201.

ſtia, (*Art. V.*) rejecta omni illa *Ratisbonenſi*, (*Art. IV.*) atque a ſtatu anni MDCXIIX excipientes, (*Art. VI.*) niſi quod in praeſenti tractatu forſan *immutaretur*. Neque tunc omnis hic, magni omnino momenti, paciſcentium diſſenſus, vehemens haec *Catholicorum* & *Evangelicorum*, circa *terminum* reſtitutionis *a quo*, contradictio componebatur, cum in *quarto* Principum Collegii *conventu*, die Januarii XXIX. anni MDCXLVI. *Oſnabrugae* inſtituto, Catholici inter *terminum* reſtitutionis, in *eccleſiaſticis* & *politicis*, diſtinguerent, illis *annum* MDCXXVII. his vero *annum* MDCXXX. aſſignantes. Cum enim, eo, qui ſemel placuerat, *replicarum Suecicarum* ordine, punctum *amneſtiae*, inque eo differentia iſta, quae ratione termini a quo *Suecos* inter & *Caeſareos* obverſabatur, *illis* annum MDCXIIX. laudantibus, *his* vero nonniſi amneſtiam *Pragenſem* & *Ratisbonenſem* 141) probantibus, occurreret, Legatus AVSTRIACVS multis argumentis annum MDCXXX. commendavit, perhibens, *Ratisbonenſem* amneſtiam, ſublata nunc illius clauſula ſuſpenſiva, ſatis generalem eſſe, neceſſarias illius exceptiones amicabili compoſitione facile tolli poſſe, amneſtiam nullo jure ultra bellum extendi, (§. X. XII. & XXXV.) bellum *Suecicum* autem in ſolo Germanico demum anno MDCXXX. coepiſſe, ante hunc annum inter regnum Sueciae & Imperium Romanum pacem obtinuiſſe & amicitiam, iſto Evangelicorum termino omnia judicata totumque Imperium FERDINANDI II. tolli atque annullari, *Suecos* jam anno MDCXXXV. inter tractatus ab illo, nunc denuo propoſito, jamjam deſtitiſſe termino, fomitem,

141) Vtrobique enim, tam *Pragae*, quam *Ratisbonae*, AMNESTIAM, quoad *reſtitutionem* in eccleſiaſticis, non altius, quam ab anno MDCXXVII. repetendam eſſe ſtatuerat Imperator. Teſtantibus id locis *ſupra* allegatis.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/92 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

fomitem belli externum demum anno MDCXXX. exortum fuiſſe, internum vero jam inde a *transactione Paſſavienſi*, neque vero ab anno demum MDCXIIX. repetendum, atque compoſitione gravaminum potius, quam ſola anni & temporis cujusdam determinatione, extinguendum eſſe, haec veras fuiſſe belli cauſas, non motus iſtos *Bohemicos*, ſo nur ein Particular-Werck geweſen. Huc quippe omnia redeunt, quae tunc temporis AVSTRIACVS, non ſine facundia, cauſabatur *Legatus*. HERBIPOLENSIS contra, argumento & analogia pacis *Pragenſis* atque Receſſus *Ratisbonenſis*, eam, quam diximus, eccleſiaſticorum atque *politicorum* termini diſtinctionem proponebat, ſicque tum anni MDCXXX. tum vero etiam *anni* MDCXXVII. mentionem faciebat. Quemadmodum vero *Catholicorum* plerique ei, atque non adeo diſſentienti *Auſtriaco*, accedebant; ita e contrario *Euangelici*, & quidem majori ſuffragiorum *numero*, ab anno MDCXIIX. haud diſcedebant. Vnde concluſum hoc erat: *Directorium*: wie ſonſt vorhero mehr geſchehen; alſo befinden ſich auch in dieſem Punct zweyerley Meynungen; die erſte zwar: Es wäre Ihrer Majeſtät einzurathen, daß ſie die Cron Schweden zur Beliebung der hiebevorn publicirten Amneſtie in eccleſiaſticis ad annum 1627. in politicis ad annum 1630. behandeln möchten. Die andere aber: (dahin auch die Majora giengen) Es wäre Ihrer Majeſtät einzurathen, daß ſie es bey dem von denen Cronen begehrten termino de anno 1618. in geiſt- und weltlichen Sachen bewenden laſſen, und demnach eine univerſalem & illimitatam amneſtiam ertheilen, und ins Reich publiciren laſſen wolten. 142) Cujus ſententiae

142) Id quod, una cum ſingulis *votis*, in extenſo, ut loquuntur, legimus in *Protocollo ſeſſionis* iſtius *quartae*, *L. XII.* §. 8. *num.* 1. *Tomo II. pag.* 300 -- 309.

tentiae rationes penitius cognituras, duo illa in ſcriptis exhibita ſuffragia, *Magdeburgicum* & *Lauenburgicum*, 143) nec non *votum* iſtud commune Evangelicorum 144) die Februarii XXIII. eodem fine publicatum, legere debet. Novi contra nihil reperire licet in omnibus illis, deſuper inſtitutis, *trium* Imperii *Collegiorum* relationibus, quas vocant, & *correlationibus*. 145) Sicuti autem Oſnabrugenſis Caeſaris Plenipotentiarius, *Comes de* TRAVTMANNSDORFF, jam antea dixerat, & ſpeciatim die Aprilis XXIV. Deputatis Evangelicorum, ulteriora ei compoſitionis media exhibentibus, *rotunde* ſignificaverat, es werde weder in puncto amneſtiae der terminus auf anno 1618 zu bringen, noch perpetua renunciatio reſervati eccleſiaſtici zu erhalten ſeyn, und da man es behaupten wolle, ſo werde aus dieſer compoſition nichts: 146) ita eadem, *tum* in *duplicis* ſuis, Suecis calendis Maji exhibitis, 147) tum in *projecto* ſuo Inſtrumenti pacis, 148) *tum* & in *ultima* Gallis declarata ſententia ſua, 149) oberrabant chorda, multis argumentis annos iſtos MDCXXX. & MDCXXVII. Evangelicis denuo commendantes, *Oſnabrugenſes* Caeſaris Legati, ne latum quidem hinc diſcedentes unguem. Cum tamen

143) *L. XII.* §. 8. *num.* 2) *Tomo II. pag.* 310. 317.

144) *L. XII.* §. 8. *num. II. Tom. II. pag.* 312. *ſq.* Conf. *p.* 398.

145) *L. XIV.* §. 6. *pag.* 509. & 511. *L. XVIII.* §. 3. *num. I. pag.* 912. & 915. §. 4. *num. I. pag.* 948. Vbi tamen notes velim ſingularia Electorum *Bavari* & *Brandenburgici* vota, *Tom. II. pag.* 931. *ſq.*

146) *L. XV.* §. 13. *num. I. Tomo II. pag.* 633.

147) *L. XIX.* §. 39. *num. I.* 2) & 3) *Tomo III. pag.* 56. 57.

148) *L. XIX.* §. 39. *num. III. art.* 1. *Tomo III. pag.* 67.

149) *L. XIX.* §. 34. 3) *Tomo III. pag.* 32.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/94 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

tamen *Monaſterienſes* in ſuis *duplicis* 150) inter *exteros* atque *Status* diſtinxerint, atque *illis* quidem, non vero etiam *his*, terminum extendi poſſe, declaraverint. Eodem autem modo priorem ſemper tibiam inflabant tum *Evangelici*, tum *Sueci*, tum *Galli*. EVANGELICI, tum in ſuis ad *Caeſareum* pacis projectum monitis, ubi: *Articulo* 3. würde alles auf die Prager-Handlung und Regenſpurgiſche Amneſtie geſtellet, deren man keines agnoſciren könnte; ſondern müßte eine ohnbeſchränckte Amneſtie geſchloſſen, und ein beſtändiger Friede erbauet, der terminus ad annum 1618. geſetzet, und darbey verharret; und hergegen die Prager Handlung, ſamt allem, was davon allein dependire, caſſiret und aufgehoben werden. 151) tum in ihrer Beſchwehrung über der Catholiſchen hauptſächliche Erklärung, ubi: die Catholici trängen ſo hart und eifferig in puncto amneſtiae auf die terminos de annis 27. & 30. wann den Evangelicis ihre rechtmäßige actiones wegen derjenigen Schäden, ſo ihnen von anno 1618. biß 1627. und 1630. von ihren Mit-Ständen, den Ligiſten, wider die Reichs-Satzungen, beweißlich zugezogen worden, ſolten reſervirt und vorbehalten ſeyn, würde es ihnen eben ſchwehr genug fallen; Erwogen, der Nieder-Sächſiſche Crayß allein über 80. Millionen Goldes beweißlichen liquidiren könnte; bißhero habe man ſolches amore pacis dahin geſtellt ſeyn laſſen, und nicht mehr achten wollen; dahero es ja eine recht thörichte Sache, daß dieſe Leute ihnen einbilden dörffen, daß ſie der Amneſtiae nicht vonnöthen, ſondern den Evangeliſchen zu ſagen ſich nicht erröthetten, ſie ſollten ſich contentiren mit dem, was

150) *L. XIX.* §. 15. *ad Art. IV. Tomo III. pag.* 15.

151) *L. XIX.* §. 41. *art. III. Tomo III. pag.* 77.

ihnen zu Regenspurg in hoc passu verwilliget worden: 152) tum in ihrer fernern Erklärung in puncto gravaminum: ubi: 3) Daß aber die Catholische, pro conditione, den punctum amnestiae setzen, und darfür halten, die Evangelische solten sich an der neuerlich publicirten amnestia begnügen lassen, kommt den Evangelischen etwas sehr befremdt vor, denn die Catholischen Stände verhoffentlich sich von der amnestia selbst auszuschliessen nicht werden gesonnen seyn, sondern aus denen den 16. und 19ten Iulii 1630. zu Regenspurg auf dem Collegial-Tag ertheilten Chur-Fürstlichen Bedenken, und andern auf selber Diaeta ergangenen Actis, wie nicht weniger der zu Leipzig 1631. versammleten Evangelischen Chur-Fürsten und Stände an Kayserl. Majestät den 18ten Martii, und an die Herren Catholischen Churfürsten den 24ten Martii abgegebenen Schreiben, satten und genugsamen Bericht haben, daß, wann den Evangelischen wegen der Beträngnuß, so ihnen biß 1630. begegnet ist, ihre actiones solten reservirt bleiben, solches den Catholischen Ständen zu keinem Nutzen gereichen könnte. 153) SVECI, interprete IO. OXENSTIERNA ALEXIO, qui Trautmannsdorffio replicabat, so hätten die Cronen *anno* 1618. *pro termino* gesetzt, davon könnten sie nicht weichen, und würden diesen behaupten, oder kein Frieden erfolgen. 154) GALLI, welche zu Münster denen mediatoribus wegen der amnestie keine satte Erklärung geben wollen, sondern vielmehr, und abermahlen sonderlich SERVIENT, sich merken lassen, daß sie bey anno 1618. bleiben würden. 155) Id quod die Maji XVI.

152) *L. XX. §. 13. num. I. Tomo III. pag. 157.*
153) *L. XX. §. 14. num. I. Tomo III. pag. 161.*
154) *L. XX §. 12. num. I. Tomo III. pag. 151.*
155) *L. XIX. §. 33. num. 3) Tomo III. pag. 30.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/96 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

XVI. contigit. Sed primus omnium nihilominus animum ſtylumque vertere viſus eſt hic *Comes* ABEL SERVIENT. Nam die Iunii XXIV. is Deputatis Evangelicorum Oſnabrugenſium *Monaſterium* miſſis, finito colloquio, vitio vertit, daß die Herrn Evangelici in puncto amneſtiae bißher gar zu ſehr auf den extremis, vornehmlich ratione termini a quo auf annum 1618. wie auch ratione der Kayſerl. Erb-Unterthanen, allzuhart beſtanden wären, und dem Kayſer ſolche Conditiones gleichſam vorſchreiben wollen, die man auf Seiten der Cron Franckreich nicht allerdings für billig befunden, noch für ein Mittel zu Beförderung des Friedens erachten können; dannenhero nicht allein dienlich, ſondern auch nöthig ſeyn würde, die Sache in etwas mildere generale Wege zu richten, und den gravatis ſive excluſis per modum exceptionis zu helffen. 156) Eodem namque hoc menſe Imperator Legatos Electorales *Saxonicos* a reliquis *Evangelicis* ſeparare, in ſuas partes trahere, atque, pacis forſan Pragenſis exemplo, 157) ſeparatim cum illis gravamina eccleſiaſtica tractare coepit. Hoc enim fine Ejus & Electoris Saxoniae Legati, die XIII. conveniebant, omniaque noviſſimae Evangelicorum declarationis puncta trutinabant, ſibique invicem privatas quasdam punctationes (Privat-Vorſchläge) communicabant, Oſnabrugae die Iunii XX. dictatas. Nam *Trautmansdorffianas*, Electorales Saxonici, Altenburgicis, hique deinceps Evangelicis communicabant, ſeparatum huncce & occultum velut agendi modum vehementer improbantibus. Inter illas igitur, quas TRAVTMANNSDORFFIO exhibuerant Legati Electorales Saxonici, quartus Articulus hic erat: Wir hielten dafür, 4) das tempus reſtitutionis könne auf annum 1624.

 geſetzt

156) *L. XX.* §. 19. *num. I. Tomo III. pag.* 185.

157) *L. XX.* §. 20. *Tomo III. pag.* 186.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/97 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

gesetzet werden, so würden fast alle Stände restituiret, und dabey annectiret werden; „Wären noch etliche Stände „ante annum 1624. graviret, so seyn dieselben zu specifici„ren, und deren Restitution, gestallten Sachen nach, zu „befördern. 158) Haec prima omnium anni MDCXXIV. ceu *decretorii* mentio est, quam in omnibus, quotquot typis vulgata sunt, actis pacis Westphalicae publicis nobis adhuc reperire licuit. Hic itaque vera atque propria hujusce *anni decretorii* ORIGO latet. Debemus eum adeo Legatis Electoris Saxonici, IOANNI ERNESTO PISTORIS & IOANNI LEVBERO, 159) horumque conatui, cum Caesareis separatim de causis religionis tractandi, cui prosequendo hoc componendae pacis medium excogitarunt forsan proposueruntque. Nisi ab ipsis potius Caesareis primum in scenam productum fuisse hunc annum credere malis. Nam paulo ante TRAVTMANNSDORFFIVS promiserat OXENSTIERNAE, se hujus termini causa cum collegis suis denuo collocuturum fore. 160) Deinde videntur nobis Caesarei Saxonicos ideo potissimum ad se allicuisse, ut hoc medium ab *his* potius, quam semetipsis proponeretur, sicque vel ratione autorum Protestantibus sese magis commendaret. Forsan Consilii hujus Caesareo Saxonici conscius fuit, hocque fine, ut istos praepararet, cum Evangelicorum Deputatis, hoc de *termino*, ut antea diximus, 161) collocutus fuit SERVIENT. Vix enim quod

158) *L. XX. §. 20. num. I. Tomo III. pag.* 188.

159) Quorum, 10. nempe ERN. PISTORIS & IO. LEVBERI res, in hoc congressu pacificatorio gestas chronologico ordine, recenset *index* actorum WALTHERIANVS, *Tomo VII. pag. 558. sq.*

160) *L. XX. §. 12. num. I. Tomo III. pag.* 151.

161) Loco in *nota* 156) allegato. *pag. 93.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/98 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

quod conjecturae noſtrae ſpeciem admodum auget, imo, ne vix quidem publici juris factae fuerant iſtae *Saxonicorum* punctationes, die Iulii XIII. conceptae & XX. dictatae, cum ſtatim in eorum ſententiam & caſtra pedibus veluti iverint Caeſaris Legati *Monaſterienſes*, quibus tunc adfuerat TRAVTMANNSDORFFIVS. Qui enim *Oſnabruga*, ſub initium Iulii, *Monaſterium* abierat, cum *Gallis* quaedam collocuturus, OXENSTIERNA, is ſeptimo illius menſis Caeſareos quoque adiit, **zu vernehmen, ob und was die Kayſerliche und Catholici, mit denen Ständen und *Proteſtanten*, gehandelt, und worauf die Sachen beruheten,** hisque dixit: **ſeines Ermeſſens käme vieles auf den *terminum a quo* und** ad quem **an**; is paratiſſimum veluti ſequens hoc reſponſum tulit: **den *terminum a quo* betreffend, gedächte man ſolchen *ex ſuperabundanti*, *in politicis & eccleſiaſticis*, *ad annum* 1624. zu reduciren.** 162) Eo autem loco ſita tunc erat gravaminum compoſitio, ut Evangelici ulteriorem Catholicorum declarationem expectarent, OXENSTIERNAE monitionibus haud parum promotam. Hoc enim Monaſterii adhuc degente, die Iulii XII. a Caeſareis exhibebantur **weitere und endliche Compoſitions-Vorſchläge** *in puncto gravaminum.* 163) In quo *libello* utramque jam paginam faciebat annus noſter MDCXXIV. omni annorum MDCXXVII. & MDCXXX. proſcripta mentione Cum vero non ſolis tantum *gravaminibus*, hincque potiſſimum oriundae reſtitutioni, dictum annum applicarent, verum eandem quoque ceu *amneſtiae* hujusque reſtitutionis terminum a quo conſiderarent, nullam prorſus *diſtinctionem* vel *exceptionem* heic admittentes CATHOLICI,

162) *L. XX. §. 22. Tomo III. pag.* 189.

163) *L. XX §. 24. Tomo III. pag.* 191. *ſq.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/99 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

LICI: 164) non poterant ſane jure & arbitrio ſuo ſtatim cedere EVANGELICI, inque hoc anno, quo multi ipſorum jamjam *deſtituti* fuerant & gravati, acquieſcere, ſuo potius anno MDCXIIX. denuo inhaerentes. Quod, cum Legati Electorales *Saxonici* cognoſcerent, illis declarabant, daß ſie befehlicht wären, am Ende auf *anno* 1627. *in eccleſiaſticis* ſich zu *contentiren*; rogantes ideo, *Evangelici* möchten eilen, und nicht viel mehr an ſich halten: ſie hätten nach Hauß geſchrieben, und der Catholicorum ſelbſt eigene condeſcendenz auf anno 1624. beweglich remonſtrirt; wollten alſo ſich der Zeit nicht immiſciren, noch der andern circulos *turbiren*. Prout actorum fide ſcribit IO. GODOFREDVS de MEIERN. 165) Hac vero *Saxonum* admonitione non obſtante alium tamen *Evangelici* admittere nolebant *amneſtiae* terminum a quo, ac ipſum quidem belli Germanici initium, hoc eſt, annum MDCXVIII. Eodem namque die Iulii XIII. *Comes* OXENSTIERNA, Monaſterii tunc degens, in colloquio cum *Caeſareis* de negotio pacis, ſpeciatim de compoſitione gravaminum inſtituto, idem repetiit petitum: OXENSTIERN redete hierauf von den Reichs-Sachen, mit vermelden, was den punctum amne-

164) *L. XX. §. 24. num. II. Tom. III. pag.* 193. ubi: „Das „Kayſerlich *Amniſti-Edictum*, weilen daſſelbe *per modum con-* „*ventionis publicae* zwiſchen beeder Religions-Verwandten „Churfürſten und Ständen des Reichs mit Ihrer Kayſerl. „Majeſtät aufgerichtet worden, ſoll billich in ſeinem Stand, „Weeſen und Gültigkeit verbleiben. Jedoch, damit ein- und „anderer Stand ſich deſtoweniger *circa reſtitutionem* zu beſchwehren Urſach habe, der *terminus a quo in eccleſiaſticis ad* „*totum annum* 1624. *reducirt* werden. Haec ad amneſtiam pertinent. *Articuli* autem ſequentes gravamina continent.

165) *L. XX. §. 25. Tomo III. pag.* 199.

amneſtiae anlange, da habe er und die Franzoſen der Sache fleißig nachgedacht, auch dasjenige erwogen, was an Seiten der Stände dißfalls eingekommen wäre; ſie könnten aber, nach aller Uberlegung, ein vor allemahl, von dem generali termino a quo des Jahrs 1618. nicht weichen; Jedoch wollten ſie nicht entgegen ſeyn, daß diejenigen particular-Sachen, ſo man darunter nicht begreiffen wollte oder könnte, abſonderlich *tract*iret würden. Verum & ſequens tulit reſponſum: Es ſey doch zu verwundern, daß die Cronen auf dem termino a quo des Jahrs 1618. zu beharren gedächten, da ſie doch darbey einiges intereſſe nicht hätten, man auch zu ſelbiger Zeit mit ihnen deßfalls in keinen Krieg geſtanden wäre; was aber die Stände des Reichs anlange, da hätte man ſich allbereits zu dem Jahr 1624. verſtanden, und wüßte, Catholiſcher Seits, weiter nicht zu gehen, hoffete auch, Evangelici würden ſchon mehrentheils damit zufrieden ſeyn: wann man die particular-Sachen abſonderlich vergleichen wollte, ſo wäre in alleweg billiger, daß die Reichs-Stände, in conſtituenda aliqua regula, Ihrer Kayſerlichen Majeſtät nachgiengen und dero intention folgeten, als daß ſie behaupten wollten, Ihro Kayſerliche Majeſtät möchte ihnen darunter nachgehen. Quibus licet is regeſſerat: die Reichs-Stände beſchwerten ſich hefftig, und ſagten, daß wenigſtens der terminus amneſtiae a quo, auf das Jahr 1620. geſtellet werden müßte, weil zwiſchen den Jahren 1620. und 1624. überaus viele beſchwehrliche Iudicata, Decreta, Deciſiones und Conventiones, in eccleſiaſticis vorgelauffen wären, dardurch Evangelici äuſſerſt gravirt worden; So blieben doch dieſe auf ihrer Meynung wegen des 1624ten Jahres. 166) Eodem modo & tempore *Galli* mediatoribus

166) *L. XIX. §. 44. Tomo III. pag.* 88. 89.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/101 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Monasterii declaraverant: 3.) müsse die *amnestie ad annum* 1618. *reducirt* werden; pauloque post per eosdem sequens acceperunt responsum. Ad 3.) daß die Franzosen den terminum amnestiae, ad annum 1618. behaupten helfen wollten, sey verwunderlich zu hören, indem sie bereits, zu unterschiedenen mahlen, den Kayserlichen Gesandten hätten versichern lassen, daß, wann ihr Satisfactions-Punct richtig wäre, sie es bey dem termino des Jahrs 1627. wollten bleiben lassen, auch ihre confoederirten darzu vermögen. Kayserlicher Seits wäre den Reichs-Ständen allschon das Jahr 1624. pro termino a quo gesetzt, dabey müßte es verbleiben und könnten sie weiter nicht zurückgehen. 167)

§. XLII.

HACTENVS scilicet *Evangelici*, licet discrimen *amnestiam* & *gravamina* intercedens probe cognoverint, suum tamen *amnestiae* ejusque *restitutionis* terminum, annum puta MDCXIIX. ejus quoque restitutionis, quam *gravamina* pariebant, normam & regulam esse, neque vero vel in *hac*, vel in *illa* alium quendam admittere voluerunt. Vnde etiam punctus amnestiae gravaminibus illatus atque inter haec, velut ad ea pertinens, tractatus fuerat. Ob eandem vero causam, Imperator & Catholici, annum istum MDCXIIX. tanquam *decretorium* admittere nolebant. Quia is, ex mente Evangelicorum atque Suecorum, non *amnestiae* tantum, verum ipsorum quoque *gravaminum*, terminus esse debuisset. Ad quod, cum *Evangelici* deinceps cognoverint perspexerintque, nullo plane medio permoveri posse *Caesareos*: amnestiam a gravaminibus magis sepa-

167) *L. XIX. §. 45. & 46. Tomo III. pag. 92. 93.*

ſeparare, ſeparatim tractare, tandemque quoad terminum reſtitutionis ex capite *gravaminum*, praeſertim eccleſiaſticorum, *paullatim* ab anno iſto MDCXIIX. deflectere incipiebant. Adparet id e ſuffragio, quod in conventu Evangelicorum, *Monaſterii*, in puncto gravaminum, die Iulii x. habito, tulit dirigens tum Legatus *Brandenburgico-Culmbachicus*: Ad 2.) den punctum amneſtiae belangend, hielte er darfür, daß derſelbe zu den gravaminibus proprie nicht gehörete, und mit denſelben nicht zu vermiſchen wäre, weilen er in der Cronen propoſitionibus und Kayſerl. Duplic ſeine ſonderliche Stelle hätte, auch in denen dreyen Reichs-Collegiis in abſonderliche conſideration gezogen worden, zudem wären die gravamina im Reich geweſen, ehe man der amneſtie vonnöthen gehabt. Demnach aber doch der punctus amneſtiae mit in die gravamina gebracht, und zwar Articulo 1. der Catholiſchen, Articulo 3. der Evangeliſchen Erklärung, neben dem auch derſelbige in die gravamina eccleſiaſtica ratione termini vielfältig mit einlieffe; als wäre er auch, wiewohl mit wenigem, zu berühren. Ad 3.) befinde man die differenz darinn beſtehen, daß die Evangeliſche Stände ſich mit dem Kayſerlichen Amneſtie-Edicto nicht können begnügen laſſen, wie ſolches in dem Bedencken mit mehrerem ausgeführet, dahingegen aber die Catholiſchen berührtes Edict für einen Reichs-Schluß halten. So hielte er demnach dafür, I.) negandam eſſe minorem; dann man wäre mit dieſem Schluß zu Regenſpurg nicht allerdings richtig umgangen; maſſen eine univerſalis amneſtia per majora Evangelicorum daſelbſt beſchloſſen, nachmahls aber, wider derſelben Willen, anderſt herausgegeben, und in Druck gebracht worden, welches ſie endlich geſchehen laſſen müſſen, weilen man ihnen zu den hieſigen Tractaten Hoffnung gemacht hätte, ſolches conteſtirten auch die Acta des Franckfurtiſchen

Deputation-Tages, und wäre daselbst ein sonderbahres Gutachten der universal-amnestiae halber abgeben worden. 2.) Bezeugete der Effect, daß bey der mehrerwähnten amnestie die Stände nicht gesichert, noch der vorgesetzte allgemeine Friedens-Zweck zu erheben. Quodsi vero sublatum velimus effectum, tollendam esse causam. 3.) Gesetzet, daß offtbesagtes Kayserliches Amnestie-Edict ein Reichs-Schluß sey, so wäre jedoch nichts neues, daß mutatis circumstantiis auch die Concluſa verändert würden. Ad 4.) wäre er der Meynung, es würde diese Frage von sich selbsten fallen, wann eine universal-Amnestie erhalten würde, wann aber dieses nicht geschehe, und der von den Evangelischen begehrte terminus nicht zu erlangen stünde, müßte man einen tertium intermedium terminum suchen. Er erinnerte sich, daß anno 1631. die Herren Evangelischen das Absehen auf anno 1620. gehabt, weilen er aber die differentiam zwischen 20. und 24. nicht wüßte, und ihme nicht allerdings bekannt, was für Stände, ausser Baden-Durlach und Pfaltz, in der Zeit gravirt seyn möchten, als könnte er niemand praejudiciren, und sein Recht abvotiren, solte es aber insgemein also beliebet werden, wollte er sich darinn nicht zuwider legen. Ad 5.) vermeynte, es würde keiner clausul bedörffen, wann der terminus a quo anno 1620. erhalten würde, wann aber solches nicht geschehen solte, müßte man dahin sehen, wie der gravirten Iura am besten salvirt werden könnten. 168) En Legatum quendam Evangelicum solide ratiocinantem, utrumque restitutionis fundamentum probe distinguentem, & annum quoque MDCXX. non ex ingenio, sed anteactis, proponentem! Cui egregie tum succinebat *Brunsvico-Luneburgicus*. 169) Sicuti vero

168) *L. XX. §. 26. num. II. Tomo III. pag.* 211.
169) *pag.* 212.

vero *Hasso-Cassellanus* & *Pomeranus* anno MDCXIIX. inhaerebant, *Bado-Durlacensis* autem, ad ductum litterarum *Principis* sui, diem Martii XII. anni MDCXXII. eo nomine commendabat, ut *terminus* constitueretur norma & regula hujusce *restitutionis*: ita *Würtembergicus*, *Comitum Wetteravicorum* & *Franconicorum*, *Colmariensis*, *Norimbergensis* & *Lindaviensis* Legatus, in annum MDCXX. consentiebant. Vnde concluſum: *Ad quaest.* 2.) & 3.) giengen die majora dahin, man hätte dahin zu ſehen, daß nicht der punctus gravaminum mit dem puncto amneſtiae commiſciret werden möchte, und könnte man kürtzlich andeuten, daß man beſagten punctum amneſtiae an ſeinen Ort lieſſe geſtellet ſeyn, und referirte ſich damit auf die Reichs-Bedencken. Ad quaeſt. 4.) befinden ſich 9. Vota pro anno 1620. excluſive, reſervatis juribus & reſtitutione *antegravatorum*. 170) Quae licet prudenter capta fuerint conſilia, Proteſtantes tamen *Oſnabrugenſes*, tum amneſtiam & gravamina confundebant, tum & in annum MDCXXIIII. juſto proniores erant. Quam eorum mentem ſatis exprimit Ihre Erklärung auf der Herrn Catholiſchen letztgethane Vorſchläge in puncto gravaminum. ubi: 1.) was den punctum amneſtiae anlangt, damit ein- und anderer Stand ſich deſtoweniger circa reſtitutionem zu beſchwehren Urſach habe, ſollte der terminus a quo in eccleſiaſticis & politicis, tam quoad Status & perſonas eorumque ditiones & bona, quam quoad dignitates, liber-

 tates

170) *pag.* 215. Adde vero etiam *L. XX.* §. 30. *num. III. pag.* 287. nec non quae de eodem hoc anno in dem unvorgreiflichen Aufſatz derer Evangeliſchen zu Münſter in puncto gravaminum, *L. XX.* §. 30. *num. II. Tomo III. pag.* 279. leguntur. Auctor erat *Brunsvico-Luneburgicus*, qui eum toties ſubſtituit, quoties Catholici in ihrer endlichen Erklärung *annum* 1624. nominaverant.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/105 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

tates & jura, ad totum annum 1624. non obſtantibus, ſed annullatis quibuscunque interim per proſcriptiones, confiscationes, res judicatas, generales aut particulares transactiones, aliove quocunque modo, factis in contrarium mutationibus, reduciret; denen prius gravatis aber, ſo hiernächſt zu ſpecificiren, abſonderlich verholffen werden. 171) Obſervarunt quidem hanc diſcrepantiam Evangelici *Monaſterienſes*, ſed nihilominus ſtatuebant: Daß 2) der *terminus a quo* auf annum 1620. 172) zu ſetzen ſeye. Id quod deinceps etiam communi omnium Proteſtantium nomine in dem Evangeliſchen Schluß zu Lengerich (quo in loco *Oſnabrugenſes* & *Monaſterienſes* Evangelicorum deputati convenerant, variasque compoſuerant differentias) oder Gegen-Erklärung in puncto gravaminum, ſtatuebatur, ubi §. 2. ita ſeſe habet: der *terminus a quo reſtitutionis* in eccleſiaſticis, wie auch, was intuitu religionis in politicis daſieder geändert, ſoll ad annum 1621. den 1ten Ianuarii reduciret, und ſolchemnach die reſtitutio plenarie & pure, mittelſt Aufhebung darwider in dergleichen Sachen geſprochener Urtheln und Decreten, Verträgen, Accorden und Executionen, in den Stand, darinnen es den 1ten Ianuarii 1621. geweſen, hinwider geſtellet und angeordnet, doch aber diejenigen, ſo vor der Zeit graviret, darvon nicht ausgeſchloſſen, ſondern die Gebühr beobachtet; ſonderlich aber Herrn Pfaltz-Graf Ludewig Philipps Fürſtliche Gnaden, dieſes beliebten termini ohngehindert, in vorige poſſeſſion, tam in eccleſiaſticis, quam in politicis, völlig reſtituiret werden. 173) Quod vero hoc loco de *reſtitutione* ex capite *gravaminum* ſermo ſit, tum

171) *L. XXI. §. 3. num. I. Tomo III. pag. 294. ſq.*

172) *L. XXI. §. 4. Tomo III. pag. 305.*

173) *L. XXI. §. 9. num. I. Tomo III. pag. 331.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/106 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

tum exinde, quod §. 1. *amneſtia*, a gravaminibus removeatur, tum & hinc, quod omnes annullentur ſententiae & litispendentiae, (§. XXIX.) abunde cognoſcimus. Prima autem omnium haec mentio eſt DIEI *noſtri* DECRETORII, ſicuti generatim hic §phus ſimilis eſt §. identidem *II. Artic. V. Inſtr. P. W. O.* Hactenus enim ſemper *de quacunque anni parte*, non unico tantum die, loquebantur Evangelici. Quid vero deputatos iſtos *Lengericenſes* ad hoc praeciſe commoverit, ut *diem* & *annum* diſtinxerint, iſtumque *primam Ianuarii* eſſe voluerint, non adeo liquet. Quoad *annum* vero in priore ſententia ſua perſiſtebant Electorales Saxonici, in recenſione *differentiarum* inter *Caeſareorum* & *Evangelicorum media compoſitionis gravaminum*, und wie die etwan zu *conciliiren* und zu vermittlen, nonniſi annum MDCXXIV. laudantes: *Ad Art.* 1. *Caeſareanorum*: 1.) die *amneſtia*, als welche proprie zum tractatu gravaminum nicht gehörig, ſolle ausgeſetzet, und zu ihrem ſpecial-Tractat rejicirt werden. 2.) Möge terminus reſtitutionis a quo annus 1624. doch mit dem temperament ſeyn, daß anteagravati, ſive ante ſive poſt annum 1618. nicht hintangeſetzt, ſondern denen, ſo ſich durantibus tractatibus derowegen angemeldet, jetzo ſobalden, andern aber poſt publicatam pacem in den nächſten 6. Monathen hernachfolgend, wann ſie ſich bey jedes Crayſes ausſchreibenden Fürſten darum angeben, nach Innhalt der Executions-Ordnung, Hülffe ertheilet werden ſolle. 174) Tandem vero, ſatis ſuperque tractata omni hac de *termino gravaminum a quo* materia, neſcimus, quo facto, vel quo praeciſe inſtinctu, *Evangelicorum* quidam in *Saxonum* & *Catholicorum* partes, ratione anni MDCXXIIII. inclinare coeperint, *Altenburgicus* praeſertim & *Vi-*

174) *L. XXI. §. 26. num. 1. Tomo III. pag. 395.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/107 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

& *Vinarienſis.* Qui, quomodo hoc OXENSTIERNAE vel reapſe diſſentienti, vel diſſenſum egregie ſimulanti, retulerint, ejusque propterea conſilium imploraverint, ſequens notabilis omnino *relatio* docet: Es wären zwar wohlgedachte Sachſen-Altenburgiſche und Weymariſche Herren Abgeſandten noch den Abend vorhero um 8. Uhr bey Ihr (Exc.) geweſen, und hätten relation gethan, was ſelbigen Tages bey der mit den Catholiſchen angetrettenen Conferenz ratione termini a quo fürgelauffen. Da die Catholiſchen anfänglich nochmahls von den Evangeliſchen andere Vorſchläge, auf beſchehene Verweigerung aber zu wiſſen begehrt: Ob man denn Evangeliſchen Theils nicht mit der Kayſerlichen am 2. (12.) Iulii ausgeſtellten Compoſitions-Vorſchlägen dißfalls zufrieden ſeyn wollte, und nachdem auch dieſes abgeſchlagen, ſich dahin vernehmen laſſen, daß ſie, die Catholiſchen, dann keinen andern terminum als in eccleſiaſticis annum 1627. in politicis annum 1630. vorzuſchlagen wüßten; als aber ſie, die Evangeliſchen, ſich darüber entrüſtet, aufgeſtanden und davon gehen wollen, hätten die Catholiſchen ihnen zugeſprochen, ſich in weitern diſcurs einzulaſſen, und in fine finali dahin erkläret, daß es bey dem Mittel-Punct nehmlich anno 1624. verbleiben möchte; welches man endlich Evangeliſchen Theils eventualiter beliebet hätte, doch mit der ausdrücklichen condition, daß nichts deſtominder auch denen ante gravatis geholffen werden ſolte. Wiewohl ſie nun dabey Ihro Excellenz Rath und ſentiment zu vernehmen begehrt, und es auf dero Gutachten und Einwilligung geſtellet, darauf auch dieſelbe ſich alſo erkläret, daß ſie, die Evangeliſchen, entweder in genere tam in eccleſiaſticis quam politicis beym termino 1618. veſt beſtehen ſolten, oder aber insgemein und ſowohl bey dem puncto amneſtiae, als auch gravaminum keinen gewiſſen terminum oder general-

neral-Regul setzen, sondern wie und welchergestalt auch auf was für eine Zeit ein und ander Stand oder Unterthanen restituiret werden sollten, specifice exprimiren möchten: So hätten doch Ihro Excellenz aus der relation wohl mercken können, daß es nicht mehr res integra, sondern Ihres Theils allbereit damit geschehen wäre, müsten auch dahin stellen, wie es mit dem puncto antegravatorum würde abgelauffen seyn. 175) Quod augurium OXENSTIERNAM minime fefellit. Cum enim ad compositionem maxime principalium dissensionum Catholicos inter atque Evangelicos perventum esset, haec *secunda* statim fuit: 2) Stellen *Catholici terminum restitutionis a quo* auf *annum* 1624. *Evangelici* aber auf 1621. per totum. 176) Quae, quemadmodum inter Caesaris Legatos ab una, atque SALVIVM & Evangelicorum Deputatos ab altera parte, Protestantibus vel tandem, aegre licet, in Catholicorum sententiam, quoad *annum* MDCXXIV. tanquam *terminum restitutionis ex capite gravaminum*, transeuntibus, componi coeperit, *litterae* der zu Münster anwesenden Gesandten an der Evangelischen Fürsten und Stände Gesandten zu Oßnabrück die erste conferenz mit den Catholischen in puncto gravaminum betreffend, die Nov. XI. 1646. datae, abunde nos docent. Vbi: *Ad Artic.* 2. haben sie als discrepanzien angeben 1.) den terminum a quo 1621. zusammt der angehängten cassation rerum judicatarum, wie auch daß Herrn Pfaltz-Graf Ludewig Philipsen Sache darein gezogen würde, welches hieher nicht gehörig wäre, sondern Kayserliche Majestät und das Churfürstliche Collegium hätten Sr. Fürstl. Gnaden restitution an gehörigen Orten selbsten recommendiret, Sie wollten pro termino

175) *L.* XXI. §. 30. *num. I. Tomo III. pag.* 408.
176) *L.* XXI. §. 36. *num. I. Tomo III. pag.* 419.

mino a quo in ecclesiasticis anno 1630. benennet haben; darauf die Unserigen remonstriret, daß solches wider ihre eigene letzte Erklärung wäre, zu welcher sie sich aber expresse nicht verstehen, noch hingegen dieselbe verwerffen wollten, sondern sie hätten unterschiedliche Erinnerungen hierbey zu thun, und sollten die Evangelischen entweder eine specification übergeben, worinnen sie zwischen anno 1621. und 1627. gravirt wären, oder sollten andeuten, wie weit sie von anno 1621. abtretten wollten; als ihnen aber angezeigt wurde, daß zu solcher specification die Evangelische sich nimmermehr verstehen würden, seynd sie davon abgestanden, und haben wir Evangelischen, auf beschehene relation der Deputirten, zu dem Jahr 1624. 1. Ianuar. jedoch mit Vorbehalt, daß auch die antegravati, so sich bey den Creyß-Ausschreibenden Fürsten, wo das gravamen beschehen, inner 6. Monathen a publicata pace anmelden werden, restituirt werden sollten, uns erbiethen, und zugleich die cassation rerum judicatarum, und Herrn Pfaltz-Graf Ludewig Philipps Fürstlicher Gnaden Interesse nochmahls urgiren lassen; wiewohlen nun die Catholischen mit dem termino zufrieden, auch von den rebus judicatis, ohngeachtet es etzlichemahl auf die Bahn kommen, nichts erwehnet, sondern dasselbe vielleicht zu den Articul von mediat-Gütern verspahren; so haben die Catholischen jedoch und zu der restitution der antegravatorum sich nicht bequemen wollen, sondern vorgewendet, es würde dardurch die Regul umgestossen, oder müßten ihre antegravati auch restituiret werden. 177) Sed punctum hoc de restitutione *antegravatorum*, Suecis id suadentibus, commodiori tunc reservabatur occasioni. 178) Hinc porro concludebant *Evan-*

177) *L.* XXI. §. 35. *num. 1. Tom. III. pag.* 413.

178) *pag.* 413. 414. 415. *ubi conclusum.*

Evangelici Monasterienses : 2.) wäre man mit dem termino den 1ten Ianuarii 1646. einig, jedoch daß wegen der Reichs-Städte Dünckelspühl, Biberach, (dann auf Erinnerung des Herrn Lindauischen sollten die andere specificirte anhero nicht gesetzet werden) und Aach, solle auf eine commission nochmahls bestanden werden, jedoch daß die Commissarii allein summarie verführen, und diese Sache verglichen. Solche Commissarii sollten noch bey dieser diaet von der anwesenden Evangelischen Stände Gesandten benennet, und um Ausfertigung der Commission bey Kayserl. Majestät angesucht, auch wegen der Stadt Aach dahin getrachtet werden, daß es bey dem Verglich möge bleiben, so in Vormundschafft Pfaltz-Graf Johann Fürstl. Gnaden als damahliger Reichs-Vicarius getroffen. Wegen der Stadt Donawörth seye es auf nächsten Reichs-Tag zu remittiren, und allda zu erledigen. Weil ferner Herr Pfaltz-Graf Ludwig Philipps Fürstl. Gnaden restitution Catholischen Theils selbst vor billig befunden; so könne derselbe punct von denen Catholischen Ständen allhier wohl gedultet werden. Und weil in dem Regenspurgischen Voto wegen der antegravatorum eine distinction gemacht, daß in ecclesiasticis alles solle auf den terminum 1624. und in politicis auf commission gestellt werden, (darein die Reichs-Stättischen bey Abfassung des concluſi insgesammt einwilligten) habe es dabey sein Bewenden. Ulm reservirte jedoch bessere Gedancken, ehe man die Erklärung denen Herren Catholischen ausstellete.
3.) Solle das Stifft Oßnabrück nicht zurückgelassen werden, sonderlich aber bey denen Königlich Schwedischen Herrn Plenipotentiariis deswegen Erinnerung geschehen, daß es bey dem termino 1624. expresse excipirt würde.
4.) Wegen der mensium Papalium gefielen zweyerley Meynungen: daß entweder dieselbe, wo sie 1624. auf Evan-

gelischen Ertz- und Stifftern in usu gewesen, nochmahls zu verstatten, jedoch, daß, an statt der abgehenden Evangelischen auch Evangelische praesentiret würden, oder aber dieser punctus gar auszulassen, oder ein absonderlicher recess und revers zu begehren, daß, wann der Pabst gleich würde Catholische an statt der Evangelischen praesentiren, die Römisch Kayserl. Majestät dieselbe praesentation nicht exequiren oder etwas deshalben anordnen solle. 179) Rursumque: 1.) daß die litispendentien in rebus ecclesiasticis, so noch vor dem Religion-Frieden geschwebet, und die darinn erfolgte Urthel, sie möchten vor- oder nach dem Religions-Frieden gestellet seyn, billig aufzuheben. So wäre auch 2.) darbey zu bestehen, daß diejenigen, so anno 1624. in possessione gewesen, dabey zu lassen, und die binnen solcher Zeit restituiret, billig zu restituiren, ohnerachtet aller Litispendentien, Urtheilen, Commissionen, Mandaten, Executionen und dergleichen, es möchten dieselben auch vor- oder nach 1624. ergangen seyn: so sey 3.) zu bedencken, ob denenjenigen, die ante annum 1624. non servato juris ordine ihrer possess entsetzet, durch commission könnte geholffen werden, und ob man sich wollte gegen die Catholischen heraus lassen, daß solche gravati noch bey dieser Handlung zu *specificiren*. 180) Eodem etiam modo SALVIVS in suo *compositionis gravaminum projecto* §. II. de termino sic concepit: *Terminus a quo restitutionis sit dies prima Ianuarii Anno* 1624. *ita, ut, quaecunque ab eo tempore in ecclesiasticis, vel etiam intuitu religionis in politicis mutata sunt, plenarie pureque reduci ac restitui debeant in eum statum, quo eo anno dieque fuerunt, irritis abolitisque sententiis, decretis cujusvis generis, sive deditiis sive aliis seu pactis seu transactionibus & executionibus,*

179) *pag.* 416. 180) *pag.* 418.

bus, quae in ejusmodi negotiis interim evenerunt. Eodem modo gravati Evangelici, ante annum - - - intra ſemeſtre ſpatium a die publicatae pacis numerandum, Principibus conſcriptoribus ejus Circuli, in quo bona ademta ſita ſunt, aut ubi alias ſunt gravati, indicium faciant, quid praejudicii & a quo ſit illatum, ſecundum Imperii Romani ordinem executionis uſitatum, ceſſante voluntaria reſtitutione, ſine omni mora, in priſtinum ſtatum reponendi. 181) Unde haud mirum, quod Catholicorum Endliche Erklärung oder Declaration in puncto gravaminum nihil niſi annum MDCXXIV. & quidem vel *calendas* ſaltem *Ianuarias*, vel *quamcunque anni partem* ſpiret. 182) Adeo, ut jam nunc in collectione reliquarum adhuc differentiarum, in puncto gravaminum, Evangelicos inter & Catholicos obverſantium, nulla amplius termini mentio fiat. 183)

§. XLIII.

Eo majore autem animorum motu & conventione poſtea agitabatur controverſa *antegravatorum* reſtitutio. Quae eo minus ſuperflua videri poterat, quo plures jam ante annum MDCXXIV. gravati fuerunt atque deſtituti, neque adeo ex capite gravaminum ſine nova *regulae* exceptione atque limitatione reſtitui poterant. Cum vero nullam ejusmodi exceptionem a communis illius *termini* norma & regula admitterent *Caeſarei*, ad amneſtiam rurſus, ceu ſacram anchoram, confugiebant antegravati. In hoc enim utriusque religionis proceres jam tunc conveniſſe videbantur, quod *reſtitutio* ex capite *amneſtiae* a reſtitutione

181) *L.* XXI. §. 39. *Tomo III. pag.* 426.
182) *L.* XXI. §. 40. *num. 1. Tomo III. pag.* 435. *ſq.*
183) *L.* XXI. §. 43. *num. 1. Tomo III. pag.* 444.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/113 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ex capite *gravaminum*, praesertim in ecclesiasticis, distinguenda sit, 184) quum igitur multi 185) sese hujus posterioris restitutionis termino, anno puta MDCXXIV. denuo gravatos dicerent, suasque querelas Evangelicis hoc nomine, utroque loco, Monasterii & Osnabrugae, Comitum *Wetteravicorum* 186) exemplo offerrent; *Evangelici Osnabrugenses* termino anni MDCXXIV. restitutioni in ecclesiasticis, horumque intuitu in politicis, factis *mutationibus*, hanc *clausulam* adjici die Februarii *XXVII. petierunt: quod terminus anni* 1624. *nullum praejudicium creare debeat iis, qui ex capite amnestiae vel aliunde restituendi veniunt.* (§.xxxv.) Sive: Es ist auch *terminus* 1624. denenjenigen nicht zu Nachtheil gemeynt, welche *ex capite amnestiae* oder andern Ursachen ihre restitution wiederum erlangen. 187) Neque enim omnes *antegravati* unice & praecise ex capite *amnestiae* suam postulare poterant *restitutionem*. Prout ex illo discimus memoriali, quod tres classes *antegravatorum* constituit, primamque illis tantum assignat, quibus amnestiae favor restitutionem promittebat: Es befinden sich deren ante terminum de anno 1624. in ecclesiasticis gravirter Stände vornehmlich drey classes. I. CLASSIS. Etliche seyn gravirt allein occasione belli, indem sie praetensione alicujus delicti, commissae feloniae, aut quacunque alia ex causa, ihrer Landen ganz und zum Theil, also zugleich

184) *L.* XXI. §. 35. *num. I. Tomo III. pag.* 413.

185) Quorum plures, quam *viginti*, jam mense *Augusto*, anni 1647. sua exhibuerant *memoralia*. *L.* XXXI. §. 6. *Tomo IV. pag.* 699.

186) *L.* XXIII. §. 34. *num. I. Tomo III. pag.* 703. & *L.* XXXVII. §. 4. *num. I. Tomo V. pag.* 208.

187) *L.* XXV. §. 13. *num. I. Tomo IV. pag.* 90. & *num. II. pag.* 100.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/114 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

gleich mit der Stifft, Clöster, Kirchen und geistlichen Güter entsetzt und destituirt, darinnen dann ea occcasione auch die Reformation introducirt worden; Von selbigen ist in puncto gravaminum fürnehmlich nicht die Frag, sondern ihre restitution dependirt principaliter ex amnestia, mit denen es gleichwohl keinen andern Verstand zuversichtlich haben kann, noch soll, als daß alle ex amnestia restituendi tam in ecclesiasticis & sacris, quam politicis & profanis, pure atque plenarie, cum cassatione omnium sive juris alicujus praetextu, sive transactionis aut quocunque alio modo & titulo in contrarium factarum mutationum, restituirt werden, und aller deren conditionen und beneficien, welche denen ex puncto gravaminum restituendis gedeyhen mögen, a tempore & termino restitutionis & amnestia nicht anderst, als die ex puncto gravaminum restituti a tempore & termino illius restitutionis mit genieſſen sollen. 188) Repetebant postea Evangelici suum erga dictam clausulam *de non praejudicando* desiderium, circa ultimam Imperatoris declarationem in puncto gravaminum ejusque §. II. 189) VOLMARO licet in suis cum SALVIO *Conferentiis* superfluam 190) visam. In hisce Sueci ultra L. antegravatos, ab isto termino excipiendos, ex capite amnestiae atque adeo pure & simpliciter restituendos nominaverant, a *Caesareis* tamen maximam partem expunctos. Ita namque sese habet *relatio*: Und bestehen die meiste difficultäten auf dem puncto amnestiae seu restitutionis universalis in politicis, indeme über die fünfzig Fürstliche, Gräfliche und andere vornehme Häuser, Stände und Personen, (darunter neben obbemeldter Pfältzischen, insonderheit auch

188) *L.* XXV. §. 13. *num. III. Tomo IV. pag.* 109.
189) *L.* XXV. §. 18. *num. I. Tomo IV. pag.* 133.
190) *L.* XXV. §. 19. *num. I. Tomo IV. pag.* 153.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/115 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

auch die Baden-Durlachische Sache) pro gravatis, adeoque pure & simpliciter restituendis in berührtem Instrumento specificirt zu befinden seyn, da hingegen die Herrn Kayserliche selbige bereits mehrentheils durchstrichen, und solche Amnestie, ihrer Art und Eigenschafft nach, allein auf diejenige Sachen, die eigentlich ihren Ursprung von dem Krieg haben, und auf die restitution dessen, so intuitu & occasione desselben weggenommen und entzogen worden, restringiren; alle übrige aber, da contradictores cum exceptionibus altioris indaginis vorhanden, davon excipirt, und ad praeviam causae cognitionem ausgesetzet haben wollen. 191) Id quod sine dubio in causa fuit, cur *istam* SALVIVS in suo cum VOLMARO conflictu *minime superfluam* reputaverit. 192) Cui *Suecorum & Evangelicorum* instantiae Caesarei feliciter tandem aures praebebant, istamque *clausulam* totidem verbis suo *Articuli quinti* projecto VII. Aprilis MDCXLVII. exarato inferebant. 193) Vnde deinceps, una cum laudato *anni & diei termino decretorio*, in omnia non solum *pacis projecta*, 194) verum in ipsum tandem quoque, quod divinum plane munus est, *utriusque* 195) *pacis Instrumentum*, fausto sidere, migravit illa.

§. XLIV.

191) *L. XXV.* §. 19. *num. II. Tomo IV. pag.* 161.

192) *L. XXV.* §. 23. *num. I. Tomo IV. pag.* 178.

193) *L. XXV.* §. 24. *Tomo IV. pag.* 181.

194) Quotquot deinceps, sive a SVECIS, sive a CAESAREIS, proposita fuere, ejusmodi PACIS *projecta.* Veluti 1) *L. XXV.* §. 25. *num. II. Tomo IV. pag.* 193. 2) *L. XXIX.* §. 11. *num. I. Art. II. Tomo IV. pag.* 536. 3) *L. XXX.* §. 2. *Tomo IV. pag.* 565. 4) *L. XXXIII.* §. 26. *num. I. Art. V. Tomo IV. pag.* 957. 5) *L. XXXIX.* §. 21. *num. I. Tomo V. pag.* 563. & 6) denique *L. XLIII.* §. 20. *Tomo VI. p.* 140.

195) *I. P. W. O. Art. V.* §. 2. 13. & *I. P. W. M.* §. 47.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/116 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XLIV.

QVEM igitur, prouti ſuccincta *anni* & ſingulatim DIEI noſtri DECRETORII *hiſtoria* abunde comprobat, quoad *reſtitutionem* ex capite *gravaminum* conſequi haud potuerunt *terminum* anni MDCXIIX. eum tamen circa alterum iſtud *reſtitutionis* genus, quod ex *amneſtia* ſuam trahit originem, feliciter conſequuti ſunt EVANGELICI. Non enim, niſi quoad illam, *gravamina* ſcilicet *eccleſiaſtica*, & quae illorum intuitu in *politicis* mutata fuere, SEXENNIVM, ab anno MDCXIIX. usque ad annum MDCXXIV. numerando, abdicaſſe *Proteſtantes*, tum celebri illa *de non praejudicando* clauſula, 196) tum & toto, in cujus *formulam* poſtea 197) demum conſenſerunt *Catholici*, *Articulo IV.* reſtitutionis *ex amneſtia* ſede, clarum eſt. Qui nempe circa *gravamina*, facta *duodecennii* illius, in quo univerſus circa *terminum* diſſenſus conſiſtebat, diviſione, ad Catholicos *ſexennium*, ab anno MDCXXX. vel potius triennium ſaltem, ab anno MDCXXVII. 198) ad annum MDCXXIV.

196) Inſerta primum ab *Evangelicis Oſnabrugenſibus* declarationi ſuae, die Febr. 27. anni 1648. datae, *Tomo IV. pag.* 90. & 109. tandemque etiam poſt varias diſputationes, *ibidem pag.* 133. 153. & 178. reperiundas, a *Caeſareis* admiſſa, in *projecto* ipſorum, die 4. Apr. ej. anni exarato, *pag.* 181. & 193. Vnde deinceps §. 13. *Art. V.* provenit & §. 47. *I. P. W. Monaſterienſis.*

197) Prouti ſtatim adparet e ſerie *actorum pacis publicorum*, ope *indicis* illorum *univerſalis*, WALTHERIANI, ſub titulis *Amneſtie*, Religions-*Gravamina* & *Reſtitutions*-Punct, *ex capite amneſtiae & gravaminum*, *fol.* 16. 528. & 535. facili negotio colligenda.

198) A *Catholicis* jam die Ianuarii 29. änni 1646. propoſito. *Tomo II. pag.* 299. 915.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/117 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

MDCXXIV. adſcendentes, pacis cauſa, deſcenderant Evangelici: illi nihilominus, quoad *amneſtiam*, in ſuo ab initio ſtatim propoſito anno MDCXIIX. ceu vero belli initio, perſtiterunt, eamque ſequiore quodam vel *anno* vel *die* circumſcribi haud permiſerunt. Nemo quidem inficias ire poterit, annum huncce MDCXIIX. in pacis *Weſtphalicae* tabulis non adeo *diſerte* exprimi vel *expreſſe* nominari, ac quidem alterum illum MDCXXIV. ſed per aequipollentia modo verba eum, tam quoad *amneſtiam* generatim, quam circa reſtitutionem *Palatinam*, potiſſimum illius exemplum, ſpeciatim indigitari. *Sic a multis retro annis in Imperio Romano orta fuiſſe diſſidia, motusque civiles, hincque enatum acre & diuturnum bellum* ſtatim in *prooemio* dicitur. *Articulo II.* legimus *ab initio horum motuum.* Luculentius vero deſcribuntur motus illi *Articulo III.* §. 1. quo reſtitutio illorum decernitur, quibus *occaſione Bohemiae Germaniaeve motuum vel foederum hinc inde contractorum, ab una vel altera parte, aliquid praejudicii aut damni quocunque modo vel praetextu illatum fuit.* Is enim generaliſſime ibi reduci praecipitur Status, quo *in ſacris & profanis ante deſtitutionem gaviſi ſunt, aut jure gaudere potuerunt* reſtituendi. (conf. §. XXXVI.) Secundum §. 6. *Palatinatus inferior, cum omnibus & ſingulis appertinentiis, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gaviſi ſunt*, reſtituendus erat. §. 20. legimus: *ante tumultus bellicos.* In §. quem nunquam ſine gratiſſima veneratione evolvimus, 24. extat phraſis: *ante hos motus.* In ſequenti §. 25. ſcripſerunt Paciſcentes: *ante initium horum bellorum.* §. 44. *in omnia ex cauſa belli ademta* reſtitutio decernitur. *Articulo VIII.* §. 1. legimus: *occaſione belli*, nec non *ante hos motus bellicos a multis retro annis.* *Articulo XV.* §. 1. *initium belli Bohemici* occurrit. Variis autem phraſibus hiſce, dictionibus atque deſcriptionibus

nibus alium tamen terminum, quam annum MDCXIIX. haud intelligi, non ſolum hiſtoria belli tricennalis motuumque, qui hoc anno contigerunt, *Bohemicorum*, verum ipſum quoque *Inſtrumentum pacis* confirmat. Hoc enim ſub finem *Articuli IV.* §. 50. ſemetipſum explicavit, ſeque pro eodem hocce anno, unica ſaltem vice, veluti *ſemel pro ſemper*, occaſione neglectae inveſtiturarum renovationis diſerte nominato, declaravit. Licet ei neutiquam *praeciſe* & *abſciſſe* inhaerere potuerint, cum nativus ille *amneſtiae* ambitus ſupra (§. X.) latius deſcriptus, ſuo jure, juſtam quandam *termini* ſui *latitudinem* poſtulaverit, ea omnia complectens, quae vel ante bellum, vel hoc demum coepto, diſcordiae & hoſtilitatis cauſa, vel occupata vel mutata fuerunt. Recte proin de amneſtiae termino ſenſit, quisquis circa pacis executionem in cauſa reſtitutionis *Loewenſtein* contra *Loewenſtein* ſequentia ſcripſit: 2.) findet ſich zwar in Inſtrumento ein gewiſſer Terminus a quo, nehmlich prima dies Ianuarii 1624. ſo viel die reſtitutionem ex puncto gravaminum betrifft: Daß aber die reſtitutio ex capite amneſtiae auch in einen ſolchen terminum a quo, und nahmlich auf annum 1618. ſoll eingeſchränckt ſeyn, das iſt in Inſtrumento pacis, und deſſen vier erſten Articulis, welche eigentlich von der univerſal-amneſtia & reſtitutione ex illa facienda handlen, nirgend, ſondern vielmehr Art. 3. ſo viel zu befinden, daß terminus reſtitutionis ſolle ſeyn indefinite das tempus praecedens deſtitutionem; allermaſſen auch die reſtitutio beſchehen ſoll in eum ſtatum, quo ante deſtitutionem, quae verba tempus denotant, gaviſus eſt. 199) Qui vero inde anſam capiunt & occaſionem arripiunt vel dubitandi, vel negandi plane, quod

199) *In actis Executionis pacis W. publicis, L. V.* §. 11. *Tomo I. pag.* 637.

annus MDCXIIX. annus v. gr. Palatinatus ſit decretorius, illi non ſolum in manifeſtam mentem & analogiam, verum etiam in claram pacis literam, audacter, imo temere, impingunt, ab aliis 200) jam pro meritis depexi. Quicquid enim hiſce largiri poſſumus, hoc unicum eſt, quod terminus reſtitutionis ex capite amneſtiae latior multo ſit termino reſtitutionis ex capite gravaminum, atque adeo non ſolum quamcunque anni iſtius MDCXIIX. partem, verum univerſum quoque belli principium, omnemque, qui bellum anteceſſit, ſtatum, includere, omnium autem minime *certo* cuidam DIEI adſtringi; prouti nunc tamen pluribus exponendum erit de *reſtitutione* ex capite *gravaminum*, duplicem *terminum*, vel latiorem illum, totius anni, quamcunque anni partem, vel *anguſtiorem*, unius *diei*, & *calendarum* quidem *Ianuarii*, nacta.

§. XLV.

200) Scilicet poſt IO. NIC. HERTIVM, *in tractatu juris publici, de Statuum Imp. R. G. jure reformandi, conſenſu Facultatis Iuridicae Gieſſenſis, anno* 1710. ſine nomine edito, notiſſimisque CHR. RITTMEYERI *vindiciis juris reformandi, anno* 1703. editis, oppoſito, & BVRC. GOTTH. STRVVIVM, in dem Bericht von der Pfältziſchen Kirchen-Hiſtorie, *cap. X.* §. 12. *ſq. pag.* 790. & *cap. XIII.* §. 36. *pag.* 841. a HENNIGESIO *ad I. P. W. O. pag.* 39. 61. 62. GVNDLINGIO, *ad I. P. W. O. pag.* 121. 122. *Perilluſtri* Dn. PH. EB. ZECHIO, *in meditationibus de jure reformandi* longe eruditiſſimis, *P. II. cap.* 3. §. 43. *pag.* 232. *ſq.* nec non *Reverendiſſimo Dn. Cancellario*, C. M. PFAFFIO, in denen *academiſch*en Reden über das Kirchen-Recht, *P. II. cap.* 5. §. 7. *pag.* 341. *ſq.* De hoc enim ANNO MDCXIIX. iſtam loquendi formulam, qua ſummi paciſcentes ſaepius utuntur, ANTE HOS MOTVS, haud praeciſa tamen omni latitudine, exaudiendam eſſe, non ſine magno argumentorum pondere probavit IVSTVS CHP. DITHMARVS, *in all.* jam ſupra *nota* 10) *pag.* 10. diſp. *de anno decretorio*, §. *XIV. pag. ſyll.* 155.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/120 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

§. XLV.

QVI enim vel *acta* pacis noſtrae *publica*, vel ipſam modo *quintam* Inſtrumenti OSNABRVGENSIS tabulam, eccleſiaſticorum potiſſimum gravaminum compoſitionem nobis expromentem, fugitivo ſaltem perluſtrabit oculo, is certe non poterit non obſervare, decantatum iſtum ſuperioris ſaeculi *annum decretorium* XXIIII. ibi non ſolum generatim terminum reſtitutionis quoad gravamina eccleſiaſtica, & quae eorum intuitu in politicis mutata fuere, appellari, verum eodem etiam fine & ſcopo mox *totum* illum *annum*, ſive quamcunque ejus partem, 201) ſine diei adjectione, mox *primum* ſaltem ejus *diem*, ſive utrumque & *annum* & *diem*, 202) ſtatui atque ſanciri. Quamvis & plura ibi occurrant reſtitutionum exempla, 203) queis neque annus, neque dies, ſicque nullus plane terminus appoſitus vel adjectus fuit. Id quod, quum ſagaciſſimis etiam & prudentiſſimis quibusvis *pacis* noſtrae interpretibus, omnibusque *eccleſiaſtici* hujusce *Iuris publici* Doctoribus crucem adhuc fixerit haud levem, in varia ſententiarum divortia iſtos abiiſſe, mirum eſſe poterit nemini. Plerique illorum diſtinguebant inter *exercitium religionis* & *bonorum eccleſiaſticorum poſſeſſionem*; iſti *totum annum*, ſive quamcunque illius partem, huic vero *primas* 204) ſaltem

201) Velut §. 13. 23. 25. 29. 31. 32. 33. 34. 36. 37. 42. 43. 48. 49. Adde ex *Articulo IV.* §. 19. 22. & 38.

202) Vti §. 2. 3. 14. 15. 20. 23. 25. 26. 29. 46. 47. *Art. V.*

203) Evolve, ſi placet, *Art. IV.* §. 27. 28. 30. 31. 32. 35. 36. 37. 40. 41. 42. 43. 44. 45. & *Art. V.* §. 18.

204) Licet enim, proprie loquendo, non niſi *prima* cujusque menſis *dies*, KALENDAE, & *hae* quidem a nomine ejus, cujus

ſaltem *calendas* aſſignantes. 205) Alii vero diſcrimen ANNI & DIEI in eo quaerunt, quod *reſtituendorum* alii ſint

jus *initium* conſtituunt, menſis, ſicut v. gr. noſtrae, KALENDAE IANVARIAE, vid. *L.* 5. *de feriis. L.* 1. §. 3. & *L.* 41. *de verb. obl. L.* 133. *de verb. ſignif.* adpellitentur; ſubinde tamen *primae* quoque, *proximae*, *ſecundae*, *tertiae* & *futurae* in ſcriptoribus *Romanis* occurrunt KALENDAE. Non ideo, ac ſi uni eidemque menſi plures fuerint KALENDAE, ſed potius, quod ſub *ſecundis* & *tertiis* KALENDIS *duos tresve* proximos *menſes* intellexerint Romani. Sicut & in *L.* 7. *ſoluto matr.* KALENDAE NOVEMBRIS PRIMAE proximum NOVEMBREM denotarunt. Plura hujusmodi exempla legis apud B. BRISSONIVM, in *L. formul. P. R. VI. cap.* 169. *pag.* 541.

205) Magnus inter ANNVM & DIEM DECRETORIVM *hoc modo* diſtinguentium utriusque religionis *Iureconſultorum* eſt numerus. Nos *praecipuos* modo ſeligemus, hocque nominabimus loco. Agmen ducat GVIL. IGN. SCHÜTZIVS, *in manuali pacifico*, quod in AHASVERI FRITSCHII *Iure eccleſiaſtico* extat, *qu. XVIII.* Hunc excipiat IO. DECKHERRVS, *in Conſultationum forenſium L. I. quo mota paci civili Religioni datae dubia & auxilia fori exhibentur*, *Francof. anno* 1691. edito, *cap.* 32. *pr.* ubi non adeo improbabilem diſcriminis hujus rationem, a libertate conſcientiae, poſſeſſionumque confuſione petitam, reddit. Sequatur, nullo ſervato ordine, BVRC. GOTTH. STRVVIVS, in *Corpore Iuris publici*, *cap. VI.* §. 67. *pag.* 161. Vbi tamen initio, dum adhuc fluctuabat, inter *Status* & *ſubditos* magis, quam inter *religionem* & *poſſeſſionem* diſtinguere videtur, tandem vero hoc poſterius diſcrimen multis argumentis probat, alterique illi diſerte praefert. Verbis: *E contrario*, *ubi de ipſo religionis exercitio ſermo eſt*, *terminus iſte de quacunque anni* 1624. *parte debet intelligi.* Huic jungimus pariter ſic diſtinguentem IO. FRID. PFEFFINGERVM, *in Vitriario illuſtrato*, tam *in Libro I. tit.* 15. §. 26. *Tomo I. pag.* 1415. & 1418. quam *in*

Libro

sint *mediati*, Landsassii, subditi & vasalli, alii vero *immediati*, Domini territoriales, ipsique Principes & Status

Libro III. tit. 19. §. 29. *not. c) d) Tomo IV. pag.* 21. *sq.* Idem innuit, sed subobscure exprimit IO. WOLFG. TEXTOR, *in Iure publico Statuum Imp. Tit. II. num.* 94. *pag.* 70. *num.* 252. *pag.* 104. *sq.* ubi quoad exercitium religionis totum annum designari ex *L.* 42. & 138. *de verb. obl.* probare voluit, *num.* 266. *pag.* 106. & denique *num.* 275. *pag.* 108. Occasione eorum, quae IAC. BRVNNEMANNVS, in *Examine Iuris publici*, *L. III. cap.* 3. *qu.* 11. hanc in rem differuit, eandem plane distinctionem *Anonymus* ejus & *Catholicus* editor atque commentator, *pag. edit. Salisb. de anno* 1730. proposuit, scribens: *Caeterum bonis ecclesiasticis restituendis non totus annus* 1624. *sed prima dies Ianuarii posita fuit, ut adeo exercitio religionis restituendo latius prospectum fuerit. Hoc itaque jure inter se utuntur Catholici & Protestantes.* Eandem sententiam B. GABRIELEM SCHWEDERVM, meritissimum quondam Academiae nostrae Antecessorem, fovisse, ex sequentibus ejus verbis adparet, quae in *supplementis manu ejus scriptis ad introductionem suam in Ius publ. P. gen. cap.* 3. §. 27. *pag.* 65. legimus: *In Ecclesiasticis & quidem ratione bonorum ecclesiasticorum restitutio reducta ad anni* 1624. *primam diem Ianuarii, ratione vero exercitii religionis in quamcunque dicti anni partem. Art. V.* §. 2. & 30. Ejus vero *adnotator* Catholicus, WENCESLAVS XAVERIVS NEVMANN de PVCHHOLZ, *IC. Pragensis*, *pag.* 255. admodum confuse scripsit: *Mutatio haec fiat salvo jure prioris religionis, ut templa, scholas & eorum emolumenta, ad statum, quo quaevis religio anno* 1624. 1. *Ian. inducta reperiebatur, unde annus ille est decretorius.* Rectius distinguit *Cel.* IO. IAC. MOSERVS, *in compendio juris publici moderni R. G. L. IV. cap.* 17. §. 4. *pag. edit. noviss.* 461. & *L. IV. cap.* 19. §. 16. *sq. pag.* 491. *sq.* Neque aliter *Illustris* IO. IAC. MASCOVIVS, in *principiis juris publ. Imp. R. G. L. VI. cap.* 2. §. 6. *sq.* & §. 19. *pag.* 383. & 389. Quibus accessit *Illustris* IO. MAXIM. de GÜNDERODE, in der Abhandlung des teutschen Staats-Rechts, *L. VIII. cap.* 2. §. 16.

tus Imperii noſtri, quibus iſtam totius anni latitudinem non aeque neceſſariam arbitrantur, ac quidem illis, majori

§. 16. *pag.* 1148. COMMENTATORVM pacis noſtrae plerique eodem modo diſtinguunt, inprimis vero H. de HENNIGES, *ad Art. V.* §. 25. *pag.* 306. *ſq.* & praeſertim *ad Art. V.* §. 31. *not. d*) & *e*) *pag.* 532. & 536. atque ex Catholicis GODOFR. FERDIN. de BVCKISCH & LOEWENFELS, *ad Art. III. obſ.* 5. *pag.* 39. *ad Art. V.* §. 2. *obſ.* 10. *pag.* 141. *ad* §. 13. *pag.* 151. §. 26. *pag.* 189. & praecipue *ad* §. 31. *pag.* 213. Neque praetereundi, ſed potius commendandi huc ſunt IO. FRID. RHETIVS, *in diſp. de jure Statuum Imp. circa ſacra, cap. IV. num.* 7. & 8. *pag. undecim* ejus *diſputationum juris publici, Francofurti ad Viadrum anno* 1688. 4. junctim editarum, 76. (hanc enim RHETII *diſp.* una cum nonnullis aliis fruſtra quaeſiveris in collectione earum, quae poſt STRYKIANAS, *Vlmae*, demum *anno* 1746. *in folio* prodiit) PETRVS MVLLERVS, *in diſp. de reviviſcentia juris epiſcopalis, cap. II.* §. 12. *pag.* 45. B. IVSTVS HENNINGIVS BOEHMERVS, *in Iure Eccl. Proteſt. L. III. tit.* 5. §. 128. 129. *Tomo II. pag.* 371. *ſq.* & *L. V. tit.* 5. §. 17. *Tomo IV. pag.* 214. *ſq.* nec non *in inſtitutionibus juris canonici, tum eccleſiaſtici, tum pontificii, L. I. tit. I.* §. 33. 34. *pag.* 14. ubi, quod propter *all.* §. 25. *Art. V.* omnino miramur, B. VIR ſcripſit, *bona eccleſiaſtica Statuum immediata pariter, ac mediata ex poſſeſſione anni* 1624. *d.* 1. *Ian. judicanda eſſe.* & B. IO. LAVR. FLEISCHERVS, *in diſp. de jure reformandi & inde dependente jure emigrandi, Halae, anno* 1733. *ed.* §. *XXXIX. pag.* 52. Partem hujus diſtinctionis perſequitur FRID. BENEDICTVS SCHRECKENFELS, *in diſp. de bonorum eccleſiaſticorum mediatorum & immed. differentia reſpectu reſervati eccleſiaſtici, Erf.* 1730. *ed.* §. *III. pag.* 10. Totum contra in demonſtranda illa deprehendes HENRICVM HILDEBRANDVM, in ſua *de anno decretorio* diſſertatione, velut *cap. I.* §. 2. *pag.* 12. & §. 3. *pag.* 13. 14. 15. 16. licet ſubinde fluctuantem. Sicut vero haec ſententia hactenus & *communis* & *optima* fuit, ita eam quoque in ipſis rerum argumentis a COLLEGIO EBERHARDINAE

majori favore latiorique termino, propter illorum potentiam, digniores. 206) Alii ſolam *poſſeſſionis* diverſitatem conſi-

NAE noſtrae IVRIDICO adhibitam fuiſſe, tum e *Conſiliis Tubingenſibus, XII. & XIII. in Vol. I.* B. FERD. CPH. HARPPRECHTI *conſiliorum Tubingenſium, pag.* 260. & 274. extantibus, tum & ex illius *Conſiliorum Volumine*, a B. & jam laudato ejus Anteceſſore GABR. SCHWEDERO, elaborata continente, VI. *Conſil.* 10. *num.* 3. 4. 5. 6. 7. 8. *ſqq.* 29. 30. *pag.* 72. *ſq.* & *Conſ.* 11. *num.* 65. *pag.* 90. facile obſervabis.

206) Horum multo *pauciores* ſunt. Dabimus illis vel V. ſaltem *Patronos*, DIET. HERM. KEMMERICHIVM, *in Introduct. ad jus publicum S. R. G. Imp. L. VII. cap.* 4. §. 71. *pag. edit. noviſſ.* 1427. ubi: *Sed reſtricta eſt iſta poteſtas ad obſervantiam d.* 1. *Ian.* 1624. *ita, ut, in quo ſtatu bona eccleſiaſtica cujuscunque generis iſta die fuerint, in eodem ſtatu relinquenda ſint: Quamvis in bonis, quae a ſubditis Statuum poſſidentur, ſimpliciter annus* 1624. *absque intuitu diei reſpiciatur*, (confer tamen §. *XXXVI. pag.* 1410. *ſq.*) *Perilluſtrem* Dn. PHIL. EBERH. ZECHIVM, in laudatiſſimis *meditationibus* ſuis *de jure reformandi, P. II. cap.* 3. §. 44. *pag.* 240. ubi: *cum tanquam unicum futurae obſervantiae fundamentum poſitum ſit, die* 1. *Ian.* ratione Statuum, & *quacunque anni* 1624. *parte, habita poſſeſſio* ratione ſubditorum, *rel.* IVSTVM CHR. DITHMARVM, *in diſp. de anno decretorio exercitii utriusque religionis in Germania, Francof. anno* 1719. *ed.* §. 9. *in Syll. exercc. acadd. P. I. num.* 7. *pag.* 146. ubi: *Primo deinde intuitu ſibi invicem contradicere videntur* §. 2. & 31. *dum res eccleſiaſticae priori* §. *in ſtatum, quo die primo Ianuarii MDCXXIV. utraque pars illas poſſedit, poſteriori vero in ſtatum, quo fuerunt quacunque illius anni parte, redigi atque reſtitui jubentur. Haec itaque ut concilientur, inter bona eccleſiaſtica & religionis exercitium diſtinguendum, atque de hoc paragraphum trigeſimum primum, de illis vero paragraphum ſecundum, intelligendos eſſe, multi cenſent, paragraphis in illam ſententiam vigeſimo tertio & ſexto praecipue inducti, quippe ubi numerus Canonicorum in capitulis*

considerant, atque pro majori vel minori probationis possessionis illius, quae omnis restitutionis fundamentum, difficultate, vel *totum annum*, vel *primum* saltem ejus *diem* concedi putant. 207) Denique, ex eorum numero & classe, qui, captata quavis occasione, nigrae loliginis succum in pacem Westphalicam exprimere solent, *non nemo*

mixtis, juxta numerum eorundem, qui primo die Ianuarii anni MDCXXIV. fuit, determinatur, exercitium vero religionis, ut fuit quavis anni ejusdem parte, restituendum dicitur. Ast parum haec §. 31. *de quo agitur, congruunt, cum illo templa, fundationes, monasteria & hospitalia aeque ac exercitium religionis, in statu, quo fuerunt quavis memorati anni parte, relinqui & restitui jubentur. Quod si vero Art. V. Instrumenti pacis penitius inspiciatur, liquido apparebit, inde usque a* §. 2. *agi de Electorum, Principum aliorumque Statuum immediatorum restitutione in jura, quae primo die Ianuarii MDCXXIV. habuerunt, inde vero a* §. 31. *de subditorum in statum, quo fuerunt quavis anni ejusdem parte, restitutione sermonem esse.* NIC. HIER. GVNDLINGIVM, *ad Art. V.* §. 2 *pag. Discursus* 260. *ad* §. 13. *pag.* 276. *ad* §. 14. *pag.* 277. *ad* §. 29. *pag.* 331. *ad* §. 30. *pag.* 333. 338. *ad* §. 31. *pag.* 341. & denique GOTTL. SAM. TREVERVM, *de monstro arbitrarii juris territorialis, a legibus Imp. e Germania profligato, parergis* quoque *Goettingensibus*, inserto, §. *VI. pag.* 17. Confer quoque *notam* 210) *in fine*, *pag.* 125.

207) Huc nobis potissimum inclinare videntur tradita IO. SCHILTERI, *in diss. de termino a quo restitutionis bonorum ecclesiasticorum, ad* §. 2. *Art. V.* & IO. HIER. FEL. CRANZII, *in disp. de eo, quod circa reditus bonorum ecclesiasticorum ex alieno territorio debitos, in Imperio inter Status hodie justum est.* Cui sese Senatus *Francofurtensis* authoritate oppositerunt celebres illi fratres, IO. WILH. & IO. CHRIST. ITTERI, in *scriptis*, quae una cum allegatis duabus dissertationibus *specimini* suo *meditationum ad I. P. W. O.* X. sive *ult.* inseruit H. HENNIGES.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/126 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

nemo 208) generatim, inter *actus*, tam *exercitii* religionis, quam *possessionis* bonorum ecclesiasticorum, CONTINVOS & DISCONTINVOS, distinguere, *illosque* DIEI, uti e contrario *hosce* ANNO DECRETORIO adscribere maluit.

208) *Anonymus* scilicet AVCTOR ANTIPALLADII WORMATIENSIS, *nullatenus reformati, nec inde noviter enati, sed cum omnibus* ANNEXIS *ab origine christianismi, usque ad haec tempora, ininterrupta possessione vel quasi perpetuo conservati, illimitati & liberrimi exercitii religionis Catholicae, in specie vero publicae deportationis sacratissimi viatici ad aegrotos in antiquissima sede Episcopali civitate* WORMATIENSI, oder, der, wider alle Einrede, sowohl in *Possessorio*, als *Petitorio*, gantz unumstößlich *vindicirt*- und vestistehenden gantz unbeschränckten Catholischen Religions-Ubung zu Worms, sammt Anlagen *sub Lit. A.* biß *V.* an das Licht gestellt *anno* 1733. und angehängt dem den 18ten May 1733. *datirten* allerunterthänigst-Bischöfflich-Wormsischen **Bericht** *ad Conclusum 6ti Octobris* 1732. in Sachen Stadt, Burgermeister und Rath, *contra* das Geistliche *Vicariat*-Amt daselbsten, *puncto* der offentlichen Herumtragung des Hochwürdigsten Guths zu dasigen Catholischen Krancken. Quas *Litteras Informatorias*, una cum *Antipalladio*, hujusque *extractu pro memoria*, IO. IAC. MOSERVS, *Famae* suae *Imperiali*, *Parte XVII. cap. XIV.* §. 1. 2. *pag.* 273. *sq.* usque ad *pag.* 376. inseruit, qui alio, mox nominando, loco, de *anti-palladio* isto sequentem in modum judicavit. Gleichwie aber das *Corpus Evangelicorum*, noch ehe dise Schrifft an das Licht trate, sich bey Kayserlicher Majestät beschwehret hat, daß die Sachwaltere dieses Hochstiffts ihre böse Sache mit verpönter Verdreh- und Umstürtzung des Religions- und Westphälischen Friedens zu *defendiren* suchten; also finden sich in besagtem *Anti-Palladio* vollends so abentheurliche und verwegene, das gantze *instrumentum pacis* und den darinn beliebten *statum Anni decretorii* untergrabende, Sätze, als ausser dem beruffenen Jesuiter-Meister-Stück, der *compositione pacis Dillingensi*, kaum jemahlen etwas an das Licht getretten ist.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/127 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Sententia 209) *ejus* huc redit: „So seye auch ein grosser „Unterschied inter actus religionis continuos & disconti- „nuos zu machen; in jenen werde zwar die äusserliche Ver- „richtung erfordert, in diesen aber (wie an dem jure pri- „mariarum precum zu ersehen seye) allein facultas vel exer- „citium habituale, sonsten würden die Evangelische selb- „sten manches unterlassen müssen, in dessen Besitz sie den „1. Ian. 1624. nicht gewesen. Qui vero, singulas hasce sententias & distinctiones magno numero prementia sentiunt *incommoda*, illi non abs re putant, *unice* semper & ubique ad verba INSTRVMENTI, singularumque illius positionum, respiciendum, hisque praecise standum esse, neque vero *generalem* aliquam, sufficientem, *adaequatam*, omnibus suis numeris absolutam, nimiis exceptionibus haud obnoxiam, eandemque *dogmaticam* veluti REGVLAM erui atque a specialissimis ibi propositis casibus abstrahi posse, persuasum sibi habent. 210)

§. XLVI.

209) Pluribus illa quidem legitur *ibidem*, praesertim *pag.* 361. 362. 363. *sq.* & 374. 375. in hoc vero *compendium* illam contraxit, sicque expressit modo laudatus MOSERVS, in dem Rechtlichen Gutachten über die Frage: Ob der in einer Evangelischen Reichs-Stadt befindliche immediate oder mediate Römisch-Catholische Clerus ein illimitirtes offentliches Religions-Exercitium praetendiren könne, oder nicht? Hanau 1749. §. *VI. num.* 12. *pag.* 15.

210) Quem ad modum novissimus idemque longe profundissimus *juris ecclesiastici* Doctor, *Reverendissimus Academiae* nostrae *Cancellarius*, C. M. PFAFFIVS, in denen *academischen* Reden über das Kirchen-Recht, (quibus *anno* 1739. habitis, non sine fructu, interesse *nobis* licuit) *sect. II. cap. V.* §. 6. *pag.* 341. hisce verbis sentit: Und ist ja wohl kein zureichender Grund deßfalls zu finden, der auf alle Exempel zu appliciren wäre.

§. XLVI.

Et ſane quamcunque adoptaveris ſententiam, plures easdemque *cardinales* tecum pugnantes, nullaque opera conciliandas, habebis §§. Quod enim ad *quartam* illam, ſive ultimam adtinet, ei *tria* potiſſimum adverſantur. *Primo* namque in nullo plane pacis noſtrae *capitulo* fundata dici poterit illa, cum ſummi paciſcentes nullibi hac ratione inter *actus* puta *continuos* & *discontinuos* diſtinguant, neque ullibi diſtinctionem hancce, fictam modo & commentam, vel ad *poſſeſſionem* bonorum eccleſiaſticorum, vel plane ad *exercitium* utriusque religionis referant. Ipſa quidem diverſitas *actuum*, quorum alii *continui* ſunt, alii vero *discontinui*, negari haud poteſt. *Actus* nempe *continui Iureconſultis* ſunt, qui *vel* nunquam deſinunt, 211) *vel* ſine aliquo longo intervallo recurrunt, 212) vel absque novo hominis facto, ſua velut ſponte, contingunt, 213) *vel* tandem alio & impertinente

wäre. Cui tamen *loco*, alter ille, *ſect. II. cap.* 10. §. 1. *pag.* 453. jungi meretur omnino, cum hic in *ſecundam* ſententiam nihilominus propendere videatur VIR undique illuſtris.

211) Conf. *Cel.* 10. MATTH. GESNERI *novus linguae totiusque eruditionis Romanae Theſaurus*, *voce* CONTINVVS, *Tomo I. col.* 1212.

212) Argumento *L.* 137. *pr. de verborum obligationibus.* Vbi VENVLEIVS: *Continuus actus ſtipulantis & promittentis eſſe debet: ut tamen aliquod momentum naturae intervenire poſſit.*

213) Exemplo *ſervitutum* in *ſequenti* demum *nota* 219) *pag.* 127. adducendo.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/129 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

nente quidem, 214) vel contrario 215) plane, negotio haud perturbantur. His fere ſenſibus, *tempus*, tam continuum 216) & discontinuum, quam continuum & utile 217) dicitur, *praedia* continua 218) vel contigua vocantur, *ſervitutes*, a gloſſatoribus tamen magis, quam ab

214) Vid. B. BRISSONIVS, *de verborum ſignificationibus*, voce CONTINVVM, *pag. editionis* HEINECCIANAE 261.

215) Ita enim porro VENVLEIVS in *all. pr. Legis* 137. *de verb. obl. Et comminus reſpondere ſtipulanti oportet: caeteroqui, ſi poſt interrogationem aliud agere* (accipere) *coeperit, nihil proderit, quamvis eadem die ſpopondiſſet.* Confer huc *L.* 12. *de duobus reis conſtituendis.*

216) Ita ſcilicet M. T. CICERO, *in Coec. c.* 9. continuos dies, C. CAEC. PLINIVS S. *in paneg. c.* 58. continuos conſulatus, VELLEIVS PATERCVLVS, *L. II. cap.* 48. *n.* 3. M. A. PLAVTVS, *in mil. glor. Act. III. ſc. I. verſ.* 144. ICTI, PAPINIANVS, *in L.* 2. *quibus modis uſusfructus vel uſus amittitur*, & SCAEVOLA, *in L.* 40. §. 2. *de ſtatu liberis*, nec non Imperator ALEXANDER A. *in L.* 1. *C. ſi mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur, vel contra*, CONTINVOS ANNOS dixerunt. Dicitur namque *continuum tempus* vulgari ſignificatione, quod continenter & junctim numeratur, prout cedit, labitur, currit. *L.* 7. *Quem ad modum ſervitutes amittantur.*

217) *De tempore utili & continuo* jam olim, ex inſtituto, haud perfunctorie tractavit M. ANT. BARDVS, *Senenſis, Colon. Agr.* 1581. 8.

218) Scilicet vicina & ſe invicem contingentia. *L.* 31. *de ſervitutibus praediorum ruſticorum. L.* 7. *in f. communia praed. urb. & ruſtic.* Eodem ſenſu & continua provincia dicitur *in L.* 8. *Cod. Theodoſ. de deſert. & occult.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/130 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ab ipsis legibus in continuas & discontinuas 219) dispescuntur,

219) *Continuae* scilicet *servitutes* dicuntur, quarum usus natura sua, absque novo hominis facto, perpetuus est, quum contra, ad *discontinuarum* usum subinde novum hominis factum accedat, necesse sit. Auctor hujus *distinctionis* multis creditur ICTVS PAVLLVS, *in L.* 14. *de servitutibus*, *servitutes praediorum rusticorum ideo quoque usu non capi* putans, *quia sint servitutes*, *ut non habeant certam* CONTINVAM *possessionem. Nemo enim*, pergit is, *tam perpetuo*, *tam continenter ire potest*, *ut nullo momento possessio ejus interpellari videatur. Idem & in servitutibus praediorum urbanorum observari* addens. Iunge, si placet, GLOSSAM *ad L.* 2. *Cod. de servitutibus. vers. quaesiisti.* Vsus hujus distinctionis sese potissimum exserit in notissimo illo *theoriae* & *praxeos* discrimine circa *praescriptionem servitutum*, praecipue *adquisitivam.* Quamvis enim, secundum veriorem juris civilis, & ejus quidem *novioris*, de quo *ibi* nondum loqui videtur PAVLLVS, *theoriam*, omnes generatim servitutes, continuae aeque ac discontinuae, longi temporis praescriptione regulariter adquirantur & extinguantur: *praxin* tamen, supremorum quoque Imperii Dicasteriorum, ad praescribendas discontinuas, vel *longissimum*, vel *immemoriale* prorsus, vel (ubi de extinctione sermo) *duplicatum* saltem (*L.* 7. *Quem ad modum servitutes amittantur*) tempus desiderare, *sexcentis* facile probari posset testibus. Sufficiant vero heic tum B. BVRCKARDVS BARDILI, *in disp. de praescriptione servitutum*, adquisitiva nempe, heic loci, *anno* 1670. edita, *cap. II.* §. 24. *& sq. pag.* 36. 37. ubi litterariam hujus distinctionis historiam condit, nec non *cap. III. & IV.* §. 45. 46. *pag.* 46. 47. tum & Venerandus Ordinis nostri Iuridici Senior, *Excellentissimus* WOLFGANGVS ADAMVS SCHOEPFF, *in disp.* sua inaugurali prima, *de praescriptione servitutum extinctiva*, *anno* 1716. edita, *cap. I.* §. 3. *pag.* 3. 4. *cap. II.* §. 2. *pag.* 10. *& cap. III.* §. 12. 13. *pag.* 30. *sq.* Caeterum *de praescriptione servitutum discontinuarum*, demum *anno* 1748. *Argentorati*, praesidio usus *Cel.* IO. WIEGERI, levi admodum opera, disputavit GE. LVD. OLRY.

Alia

ſcuntur, nec non 220) *teſtamenta* imprimis uno eodemque ſive *continuo actu* fieri jubentur. Adplicatio autem *diſtin-*

Alia porro, in eadem hac *ſervitutum* materia *continuitas* eſt, ſive potius *contiguitas*, praediorum, dominantis & ſervientis, quae *vicina* eſſe debent. *L.* 5. §. 1. *de S. P. V.* Ita tamen, ut *vicinitas* haec, non tam ex contiguitate & continentia praediorum, de qua *in nota* 218) quam potius ex utilitate, a ſerviente praedio dominanti praeſtanda, aeſtimetur. *L.* 1. *pr. L.* 38. *L.* 39. *de S. P. V. L.* 7. §. 1. *L. fin. de S. P. R. L.* 7. §. 1. *comm. praed. L.* 5. & *L.* 6. *pr. ſi ſervitus vindicetur.* Tandem alio iterum ſenſu & ſignificatu, in legibus Romanis, non ſine ſubtilitate quadam, minus forſan utili, *cauſa* ſervitutum deſideratur *continua* & *perpetua.* Videatur iterum PAVLLVS, *in L.* 28. *de S. P. V.* ubi recte: *non autem perpetuam cauſam habere, quod manu fiat.* & B. IO. GOTTL. HEINECCIVS, *in diſp. de cauſa ſervitutum perpetua, Halae, anno* 1738. edita, in qua, non ſolum varias ICTORVM de hac ſervitutum continuitate, ut illi loquuntur, & perpetuitate, ſententias trutinavit, verum etiam, §. *XXVIII. & ſq. pag.* 49. *ſq.* duas REGVLAS tradidit, potiſſimum inter *naturae beneficium, operamque vicini manuariam* diſtinguentes.

220) Prima namque teſtamenti ordinandi *ſolemnitas* eſſe dicitur *actus temporisque* teſtandi *unitas* & *continuitas.* §. 2. *Inſt. L.* 20. §. 8. *L.* 21. §. 3. *L.* 21. *pr.* & inprimis *L.* 28. *C. de teſtamentis ordinandis. L.* 20. *de V. obl. Vnitati* ſcilicet ACTVS adverſaretur quodcunque aliud negotium, cum teſtamenti factione haud connexum, veluti ſi quis inter teſtandum cum teſtibus contraheret. *L.* 20. *de V. O. Continuitati* vero TEMPORIS (vid. *nota* 216) hoc oppido repugnaret, quando non omnes ſolemnitates uno eodemque & continuo quaſi contextu adhiberentur, veluti ſi non omnes ſimul adforent & ſubſcriberent teſtes, aut horum quidam ante finem teſtationis rurſus abirent. *L.* 20. §. 8. *qui teſt. facere poſſunt. L.* 8. & *L.* 28. *pr. C. de teſtam.* Quod tamen omne ita intelligendum, ut brevis quaedam, quam forſan naturae neceſſitas a teſtatore

distinctionis illius, tum *generalis*, ad actus, quibus tam bonorum ecclesiasticorum possessio, quam una e tribus in Ger-

testatore vel testibus exigit, cito transitura, interruptio & mora, totum actum haud vitiet. Eleganter id monente S. Imp. IVSTINIANO, *in all. L.* 28. *C. de testam.* Originem hujus solemnitatis quod adtinet, eam idem hic Imp. *in* §. 3. *Inst. de testam. ordin.* juri civili adscribit. Descendit quippe illa, tum ex communi olim omnium inter Romanos actuum solemnium & legitimorum natura, tum vero inprimis etiam ex veteri Comitiorum natura & indole. Quamvis enim negari haud queat, omnes plane actus legitimos, qualis inprimis etiam mancipatio fuit, olim publice privatimque *uno & continuo actu*, citra omnem plane interruptionem, peragi debuisse, neque enim aliud permisit anxia illa & scrupulosa formularum atque rituum solemnium observatio, adeo, ut continuitatem istam Romani vel in ipsa cottidiana *stipulatione* sua desideraverint, *L.* 137. *de verb. oblig.* & *L.* 12. *pr. de duobus reis:* omnino tamen etiam cogitandum erit, utramque illam & *actus* & *temporis* continuitatem unitatemque Romanos in Comitiis suis, in quibus olim etiam testabantur, cum cura observasse. Non soliti erant illi, in Comitiis suis plura simul tractare negotia, singulis potius argumentis nova dicantes comitia. Non creabant magistratus & rogabant in unis iisdemque comitiis leges. Neque plures simul proponebant leges, deque iis suffragabantur. Adeo, ut, si forsan una eademque lex plura diversi argumenti capita habuerit, sicque fuerit *miscella*, ex Lege CAECILIA DIDIA, M. T. CICERONE *in Orat. pro domo, cap. XX.* teste, de unaquaque re sigillatim *rogandum* fuerit. Docente hoc ipsum & diducente, qui tamen originem & causam hujusce solemnitatis inde repeti posse negat, *cap. III. §. 57. pag.* 194. V. C. ALB. DIETERICO TREKELL, *in tr. de origine & progressu testamentifactionis praesertim apud Romanos, Lipsiae anno* 1739. ed. *cap. II. §.* 17. *pag.* 43. Tum vero non tam interrumpebantur, quam potius, argumento *auspiciorum*, vitiabantur Comitia, *si eo die quis concidisset, morbo caduco, sacro,*

in Germania ex aequo toleratis religionibus, *exercetur*, tum *ſpecialis*, ad DIEM & ANNVM *decretorium*, vel ideo vitioſa eſt, quia pax Weſtphalica, circa *terminum a quo reſtitutionis in eccleſiaſticis, & quae intuitu eorum in politicis mutata fuerunt*, 221) ad totum velut *factum* tam poſſeſſionis, quam exercitii, ſive *uſus & obſervantiae* 222) reſpexit, idquod, licet in toto ambitu & complexu ſuo pluribus & *diverſis* quidem ac *diſformibus* conſiſtat actibus, ſua natura nihilominus & neceſſario quidem *continuum* eſſe debet, neque vero vel *continuum* vel *discontinuum* eſſe poteſt. Quippe quae diſtinctio ſingulis quidem *actibus* illis, totum iſtud *factum* abſolventibus, neutiquam vero vel *poſſeſſioni* vel *exercitio* ipſi adplicari poteſt. Sicut enim *iſti* omnino *partem* continui & *maximam* quoque *partem* discontinui ſunt, in toto ſaltem complexu ſuo cohaerentes; ita *hoc* nonniſi ceu *continuum*, ſaltem juris intellectu, conſiderari poteſt, cujus tamen, in *toto ambitu* ſpectati, non vero ſingulorum utriusque actuum, abſtrahendo *a toto* inde reſultante facto. ANNVS & DIES *termini* ſunt *decretorii*. „**Ein anders iſt der** „*Status* (uſus, obſervantia, factum) *religionis*, (adde „& poſſeſſionis) **ein anders ſind die** actus, **gleichwie im** „**Krieg der** ſtatus belli 223) **von** actibus belli **unterſchie-** „**den iſt. Hernach ſind dergleichen** actus **entweder ſo be-** „**ſchaffen, daß ſie ohne aufhören geſchehen, oder daß man** „**dar-**

Herculeo, ideo *comitiali* dicto, Graecis *epilepſia*. Teſte Q. SERENO SCAMMONICO, Imp. CARACALLAE medico, *in carmine de medicina parvo pretio parabili, cap. LVII. verſ.* 1015.

221) *Artic. V.* §. 2. & 29. ubi: „*vel alias intuitu religionis in politicis.*

222) *Artic. V.* §. 2. 25. 31. & 32.

223) Confer, ſi placet, §. *VIII.* ſupra *pag.* 11. & 12.

„darzwischen ruhet, continui oder discontinui. Jene be„stehen in der Gewalt etwas zu exerciren, so offt die Ge„legenheit und Amt es erfordert: Diese ist das exerci„tium selbst und die äusserliche Verrichtung, welche aus „der Gewalt herrühret, und, ob sie wohl nach verrichte„tem exercitio zu gewissen Zeiten aufhören, dannoch ihr „Recht und statum behalten. Sunt verba distincte ratiocinantis *celebris* cujusdam *Iureconsulti*, de *vero clausulae Articuli IV. pacis Ryswicensis sensu* solliciti. 224) Quamvis & hoc adnotandum sit, plerosque *actus* istos singulares & particulares, *discontinuos* & vel nullos plane, vel certe pauciſſimos, esse *continuos*. *Deinde*, diserte potius atque expresse *distinctioni* huic refragatur pacis nostrae *Instrumentum*, ei quoque RESTITVTIONI *totum* praefigens *annum*, non solum *Landsassiorum*, *Vasallorum & cujuscunque generis subditorum*, (*Statuum* nempe *Catholicorum*) *sive publicum sive privatum Augustanae Confessionis exercitium*, *quod dicto anno* 1624. *quacunque anni parte*, *sive certo pacto aut privilegio*, *sive longo usu*, *sive sola denique observantia dicti anni habuerunt*, *una cum annexis*, 225) *cujusmodi habentur institutio consistoriorum*,

 mini-

224) *In Electis juris publici, Tomo II. parte VI. num. 22. pag. 502.*

225) Quibus ANNEXIS enumerandis, recensendis, illustrandisque, praeter eos omnes, qui universum jus, circa sacra, sive ecclesiasticum, sibi sumserunt explicandum, *illi* suam potissimum dicarunt operam, *qui* contra jurisdictionem ecclesiasticam dominorum territorialium, catholicae religionis, in suos Augustanae Confessioni addictos subditos, landsassios, vasallos, sive cujuscunque generis mediatos, scripserunt. Ex *illis* nominasse sufficiat magni sane nominis THEOLOGOS nostrates, *Reverendissimum Cancellarium*, C. M. PFAFFIVM, *in originibus & institutionibus juris ecclesiastici*, ut & in denen *academi*schen Reden über das Kirchen-Recht, & *summe Reverendum*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/135 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

miniſteriorum, *tam ſcholaſticorum*, *quam eccleſiaſticorum*, *jus patronatus*, *aliaque ſimilia jura*, certe proprio ſenſu non *continua*, ſed *discontinua*, per vices ſaltem, atque, ubi

dum ISR. GOTTL. CANZIVM, Fautorem noſtrum colendiſſimum, *in diſciplinis* ſuis *moralibus*, jurisprudentiam eccleſiaſticam univerſalem adcurate tradentibus. Quibus tam NIC. CPH. LYNCKERI *ſuperioritatem ſacram*, *Ienae anno* 1689. editam, quam CHR. WILDVOGELII *diſp. de exercitio juris circa ſacra civitatum Imperialium*, *Ienae* 1713. defenſam, nec non IVSTI CAROLI WIESENHAVERI, *Lipſiae anno* 1748. habitas *diſputationes*, *de jure majeſtatis*, & *de jure conventionali*, *ſacrorum dirigendorum*, una cum hujus hoc demum anno *Lipſ.* 8. editis haud contemnendis *Elementis* des allgemeinen und beſonderen Kirchen- Staats- Rechts derer *Proteſtir*enden in Teutſchland, eodem hoc ſcopo junxiſſe neminem forſan poenitebit. *Hos* vero inter cum fructu huc conſuluntur, HEYDENVS BORROMAEVS RICCRVNFVS, ſive HIERONYMVS BRÜCKNERVS, *in notis & animadverſionibus* ad GVILIELMI IGNATII SCHÜTZII *manuale pacificum*, hoc titulo perquam indignum, *qu. XXI.* NIC. CPH. LYNCKERVS, in *reſponſis* ſuis 74. & 154. CHR. THOMASIVS, *in antivindiciis Hildeſienſibus Statuum Epiſcopatus Hildeſienſis Evangelicorum*, CAROLO PAVLLO ZIMMERMANNO *anno* 1703. oppoſitis, IO. NIC. HERTIVS, *in tr. de jure reformandi*, *pag.* 170. *ſq.* IVSTVS HENN. BOEHMERVS, *in conſultationibus & deciſionibus juris eccleſiaſtici*, *reſp.* 6. & 16. *pag.* 130. & 177. IO. GE. ESTOR, *in delin. juris publ. Proteſt. cap. XIII. pag.* 164. *ſq.* & *in appendice pag.* 223. Perill. PH. EBERH. ZECHIVS, *de jure reformandi*, *cap. III.* §. 22. *ſqq. pag.* 167. *ſqq.* CHR. WILDVOGELIVS, *in diſp. de controverſa jurisdictione eccleſiaſtica Principum Imperii in diverſae religionis ſubditos*, *Ienae anno* 1728. edita, & denique B. IO. GODOFR. de MEIERN in ſcriptis, SINCERO, ſive IO. IAC. MOSERO, auctori der auf das allerbeſt gegründeten *jurisdictionis eccleſiaſticae* Catholiſcher Landes-Herren über ihre *Proteſtantiſche* Unterthanen, itemque der Geſetz-

ubi opus duntaxat, exercenda: verum etiam *poſſeſſio omnium dicto tempore in poteſtate eorundem conſtitutorum templorum, fundationum, monaſteriorum, hoſpitalium, cum omnibus pertinentiis, reditibus*, ſtatis modo temporibus recurrentibus & ſuis demum terminis percipiendis & *acceſſionibus* ſubjecerunt 226) Summi paciſcentes. *Reditus, cenſus, decimae & penſiones* certe non continuo, ſed per vices, per intervalla, per annos, quotannis ſemel, ſtatis ſuis temporibus & terminis, exiguntur atque percipiuntur. *Ad eos* autem *in iis Auguſtanae Confeſſionis Statuum ditionibus, ubi Catholici* anno 1624. *notorie in poſſeſſione vel quaſi exercitii jurisdictionis eccleſiaſticae fuerunt, conſequendos ſive poſthac quoque exigendos* & percipiendos, probata cujuscunque anni iſtius partis poſſeſſio ſufficit, neque ulla hoc fine *diei* ſaltem *decretorii* mentio facta fuit. 227) Forte Imperator FERDINANDVS II. nullas plane *primarias*

Geſetzmäßigen Widerlegung ꝛc. aliisque oppoſitis, tum apud ANT. FABRVM, *parte XLVII. pag.* 387--417. *parte XLVIII. pag.* 390--418. *parte XLIX. pag.* 482--552. *parte LIV. pag.* 162--277. tum & inprimis in *collectione* ejusmodi ſcriptorum, ipſo de MEIERN auctore, ut in *praefatione Tomi I. actorum pacis, pag.* VIII. fatetur, edita (vid. *nota* 210) reperiundis. Patent enim haec ANNEXA quam latiſſime, adeo, ut, quae ibi, praeter expreſſa, in folle ſaltem nominantur, ALIA SIMILIA, judice C. M. PFAFFIO, *ſect. II. cap.* 10. §. 6. *pag.* 463. den weiteren *complexum jurisdictionis eccleſiaſticae* nach der *idea*, die dazumahl *recipirt* ware, conſtituant. EXEMPLO v. gr. *calendarii*, apud ANT. FABRVM, *Tomo IV. pag.* 137. ac *ſepulturae*, apud eundem, *Tomo V. pag.* 5. 6. & ARGVMENTO haud contemnendo §. 26. *Art. V. verſ. Quodſi quoque.*

226) In momentoſo illo §. 31. *Art. V.* cui & *ſequens ille* 32. jungendus.

227) In §. 48. *Artic. V.*

rias preces exercuit die primo Ianuarii anno 1624. neque tamen fruſtranea ideo reputari poterit pacis Weſtphalicae diſpoſitio 228) de exercendo in poſterum jure primariarum precum *in fundationibus mediatis*, diem iſtum diſerte nominans. Quod *jus*, licet nulla prorſus ratione, ipſomet id fatente hocque ideo excipiente AVCTORE *Antipallatii Wormatienſis*, CONTINVVM dici poſſit, exercitio tamen diei iſtius decretorii nihilominus adſtrictum eſt. Cujus rei rationem, ſingularem omnino, inque peculiari ejus indole, tractu nempe & effectu illius juris iſtius exerciti ſucceſſivo, ſitam, optime pandit MOSERVS. 229) E contrario autem ſaepius quoque tam jurium & actuum discontinuorum, velut *praeſentandi*, *viſitandi*, *inſpectionis*, *confirmandi*, *corrigendi*, *protectionis*, *aperturae*, *hoſpitationis*,

228) *Art. V.* §. 26. *verſ. In quibuscunque fundationibus*, rel.

229) Tum, in dem Rechtlichem Gutachten, §. *VII. pag.* 19. *ad num.* 12. tum & in dem Teutſchen Staats-Recht, *P. III. L. II. cap.* 31. §. 110. *pag.* 399. ubi quoque ſententiam, quam is olim in cauſa *Wiedenbruckiana*, in ſcripto, *Famae Imperialis Tomo I. pag.* 132. 234. 353. ſub titulo *Reflexionum* über den *terminum decretorium* des Kayſerlichen *juris primariarum precum*, inſerto, foverat, mutavit atque correxit. Iungi vero heic meretur tum *filius* ejus, *patre* ſuo perquam dignus, FRIDERICVS CAROLVS, in dem Verſuch einer Staats-*Grammatic*, *P. II. cap. III.* §. 3. *pag.* 223. tum & noviſſimus idemque eruditiſſimus juris illius commentator, GE. HENRICVS AYRERVS, *in commentatione de jure primariarum precum*, *cap. II.* §. 7. 8. 9. 10. *m. ſq. pag.* 72. *m. ſq.* Quibuscum ſentiunt *Illuſtris Marburgenſium Procancellarius*, IO. GEORG. ESTOR, *in delin. juris publ. eccleſ. Proteſt. cap. IX.* §. 24. *pag.* 132. B. I. H. BOEHMERVS, *in jure eccl. Prot. Tomo II. pag.* 387. *ſq.* & *Rev. Dn. Canc.* C. M. PFAFFIVS, in denen Reden über das Kirchen-Recht, *pag.* 307.

nis, *ſervitiorum*, *operarum*, 230) *eccleſiae rituum & caerimoniarum*, 231) nec non *redituum* atque *penſionum* 232) ibi mentio fit, ubi & DIES & ANNVS *terminus* dictus fuit *decretorius*. Inde vero dicta diſtinctio minime defendi poterit, cum & *continua* his locis *Kalendis Ianuariis* adfixa fuerint. Denique, omne hoc, quicquid eſt, diſcrimen, magis eo ſpectat, eoque etiam ab auctore ſuo magis intellectum videtur, utrum circa ſtatum *anni* & *diei* decretorii ſecundum *quintam* pacis Weſtphalicae *tabulam*, ſola *facultas*, poteſtas atque licentia, an vero potius ſolum & nudum ſaltem *factum* poſſeſſionis uſus & obſervantiae conſideretur? Quod argumentum ſicut facili negotio e ſolis pacis noſtrae verbis 233) in poſteriorem ſententiam expediri poteſt; 234) ita proprie huc non pertinet,

230) In *all.* §. 26. *Art. V.*

231) §. 29. *Art. V.*

232) Velut *Art. V.* §. 14. 15. 25. 46. 47.

233) §. 2. 25. 31. 32. *Art. V.*

234) Nihil enim aliud requirunt Summi paciſcentes, quam *ſtatum*, §. 2. & 29. *realem poſſeſſionem*, §. 14. *ſolamque obſervantiam* dicti anni dieique, §. 31. cujus *ſtatum*, *poſſeſſionem*, *obſervantiamque unicum ſolumque hujus transactionis*, *reſtitutionis*, *obſervantiaeque fundamentum* dicunt, §. 25. Omnia ea, tam judicialia, quam extrajudicialia, §. 14. magna ſane cura removentes, quae *nudo* huic poſſeſſionis *facto*, quacunque *ſpecie* obeſſe potuiſſent. §. inprimis 25. In hoc enim *illa*, quam ſupra, §. XXVIII. & XXVIIII. *pag.* 47. *ſq.* latius explicavimus demonſtravimusque, *reſtitutionis ex capite gravaminum* indoles conſiſtit & natura, ut omnia prorſus aliorum, qui non *realiter poſſederunt*, §. 14. jura tollat penitusque extinguat, cum contra *reſtitutio ex capite amneſtiae*, ea omnia ſollicite conſervaverit ſarta, tecta, illibata. §. XXV. XXVI. XXVII. *pag.* 34. *ſq.* Cauti hac in re & prudentes admodum fuere

net, cum utrique termino decretorio, ANNO & DIEI, commune sit. Cum enim sola FACVLTAS quoad *diem* non magis considereretur, quam circa *annum*, sed in utroque termino *factum* modo respiciatur: sibi non solum a nimia HENNI-

fuere *Evangelici*, Monasterienses & Osnabrugenses, *Catholicis* contra diu renitentibus. Evolve *Tomum actorum VI. pag.* 800. & 1012. *sqq.* Adhuc *Norimbergae*, concluſa jam pace, imo quoque executione ejus fere peracta, *mense Decembri* 1650. *Catholicorum deputati* FACTO *possessionis*, IVS *possessionis* substituere conabantur, *Evangelicis* tamen haud cedentibus. Confer *Acta Executionis*, *Tomo II. pag.* 811. *sq.* Verba *Recessus Norimbergensis*, *de anno* 1649. jam supra, §. XXX. *nota* 81) *pag.* 53. adduximus, egregie illustranda sequentibus *Deputatorum Francofurtensium* verbis: daß man nehmlich weder auf das Recht, oder vorgehenden Titul solchen *Status* siehet, noch eine *veram & juridicam possessionem* irgend erfordert, sondern die Wort *Status*, *usus*, *observantia*, &c. als die nach Aigenschafft der Sprachen den bloßen und schlechten Zustand einer Sachen bedeuten, wegen ihrer öfftern und fast steten Zusammensetzung und Verwechßlung *pro synonimis* zu halten, dannenhero dahin stehet, ob die *principia* von der *fundamental-possession* und *actibus meræ facultatis*, (confer *Acta Executionis*, *Tomo I. pag.* 413. 415. 438. *sq.*) davon das *Instrumentum pacis* nichts weißt, und daran die Hohen Herren *Pacisc*enten nimmer gedacht haben, in den *punctum restitutionis* einzumischen. &c. apud IO. DECKHERVM, *all. loco*, *num.* 18. & 19. *in fin. p.* 59. Cui jungendi IO. SCHILTERVS, *in disp. de termino a quo restitutionis bonorum ecclesiasticorum*, §. *XII.* & H. HILDEBRANDVS, *de anno decretorio*, *cap. I.* §. 6. *pag.* 20. 21. 22. Caeterum *veritatem* hancce jam *sexcenties* in scriptis publicis, *gravamina religionis* deducentibus, demonstratam fuisse novimus. Vti apud ANT. FABRVM, *parte* XIX. *pag.* 86. *parte* XXXIII. *pag.* 71. *parte* XXXIIII. *pag.* 365. *parte* XXXV. *pag.* 244. 262. 357. 421. *parte* XLVII. *pag.* 400. & passim. CATHOLICORVM autem mentem optime perspicies ex *parte* XXIII. *pag.* 510. 511. 528. & *parte* XXX. *pag.* 68. 69. *sq.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/140 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

HENNIGESII 235) facilitate & liberalitate, in usus suos probe conversa ab AVCTORE *Antipalladii Wormatiensis*, 236) verum etiam a vaga nimis nimisque indeterminata MOSERI *decisione*, alleg. loco hisce verbis legenda: „*Ad* 12.) Es ist wahr, bey *actibus discontinuis* lässet es sich „hier nicht auf den 1. *Ian.* 1624. beharren, und der Buchstab kan nicht so weit *premi*ret werden, sonst würde es „denen Evangelischen Reichs-Städten selbst, von denen „es gleich hernach heißt, sie sollten in *Statum diei* 1. *Ian.* „1624. *restitui*rt werden, eben so *praejudicir*lich fallen, als „hier denen Catholischen Stifftern und Clöstern; hingegen ist auch nicht mit denen Westphälischen Friedens-„*Tractat*en, noch mit dem gantzen bey Erwählung des *anni* „*decretorii* gehabten Zweck *compatibel*, das würckliche *exercitium* in eine *facultatem exercendi* zu *transformir*en, weil „man sonst gleichbalden in die obgedachte unüberwindliche „und unauflößliche Schwürigkeiten *de justitia vel injustitia* „*praetensae facultatis* verfällt. Was dann zu thun? Die „Westphälische Friedens-*Acta* bey dieser *materie*, so ich „*Tom* 40. meines teutschen Staats-Rechts *cap.* 191. „*sect.* 1. umständlich angeführt habe, ja selbst dieser §. 29. „*Art.* 5. *Instr. pac.* in verschiedenen andern Stellen, geben „dißfalls eine billigmäßige Auskunfft, daß nehmlich allerdings auf das *actuale exercitium* und würckliche *possession* zu sehen, solche aber zwar bey *actibus continuis praecise* nach dem 1. *Ian.* 1624. bey *discontinuis* aber (dem „Reichs-Stättischen eigenen *monito ad h. l.* gemäß) nach „dem gantzen Jahr 1624. abzumessen seye. Kein Theil „von beyden Religions-Verwandten hat sich über diese „Aus-

235) In Meditat. ad I.P.W.O. *Art. V.* §. 26. *lit. t) y) z)* §. 31. *lit. s) pag.* 556.

236) *pag.* 363. 364.

„Auslegung zu beschwehren; dann bald kommt solche „*Evangelicis*, bald *Catholicis*, *pro diversitate casuum*, zu„statten. Ubrigens hat es mit dem *jure primariarum pre„cum* eine gantz andere Bewandtnuß, als mit andern *ju„ribus discontinuis*, dahero auch der Beweiß der *die* 1. *Ian.* „1624. gehabten *possession* desselben auf eine besondere „*Tom.* 3. meines Staats-Rechts *pag.* 398. angezeigte, „aber hieher ganz nicht *applicable*, Weise geführet werden „muß. Endlich ist es ein eben so unbillig als ungegründe„ter Einwurff, als ob, wann man nicht *facultatem exer„cendi* gelten lassen wolle, die Catholische Stiffter und „Clöster in einer Evangelischen Stadt dieser auch den Be„weiß, daß sie dieses und jenes den 1. *Ian.* 1624. *exercirt* „habe, zumuthen könnten; *quasi vero*, als wann diese „Stiffter und Clöster, sie seyen nun *mediat* oder *immediat*, „einen Stand des Reichs in deme, was er *vi regulae*, *sc.* „*superioritatis territorialis*, *indeque dependentis juris refor„mandi*, in dem Seinigen thut, Ziel und Maß vorzu„schreiben hätten, und sie nicht vielmehr sich mit der ih„nen angediehenen *exceptione a regula* begnügen müßten!

§. XLVII.

TERTIA autem vel ideo sola tibi placere, & reliquis omnibus praeferri haud poterit, quia summi paciscentes nullibi de *probatione*, vel exercitae anno & die isto religionis, vel possessorum anno & die isto bonorum ecclesiasticorum, ex instituto egerint, & nuspiam vel facilitatis vel difficultatis *probationis* illius, vel subditis, vel ipsis quoque Statibus incumbentis, diserte mentionem fecerint. Vnicus fere §. XXXI. *probationis* mentionem facit. Verba enim ejus sunt: „*Hoc tamen non obstante Statuum Catholicorum Landsassii, vasalli & subditi cujuscunque generis,*

qui

qui ſive publicum ſive privatum Aug. Confeſſ. exercitium anno MDC XXIIII. *quacunque anni parte, ſive certo pacto aut privilegio, ſive longo uſu, ſive ſola denique obſervantia dicti anni habuerunt; retineant id etiam in poſterum una cum annexis,* QVATENVS *illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuiſſe* PROBARE *poterunt.* Loquitur hic §. duntaxat de mediatis, ſive *de Landſaſſiis, vaſallis & ſubditis cujuscunque generis.* Negari enim haud poteſt, paciſcentibus, in toto *Articulo quinto*, usque ad huncce §. *XXXI.* nonniſi de *immediatis* ipſisque adeo Statibus & Ordinibus regni eorumque reſtitutione ſermonem eſſe, illosque *hoc* demum §. de reſtituendis quoque *mediatis* & ſubditis, quorum proxime praecedens §. *XXX.* meminerat, agere coepiſſe, in quo *Statuum Catholicorum Landſaſſii, vaſalli & ſubditi* AVG. CONF. addicti primum fere nominantur, atque ab ipſis Statibus immediatis *bis* & ſollicite diſtinguntur. 237) Non ſolum autem de reſtitutione 238) religionis Evangelicae *quacunque dicti anni parte* ſive publice ſive privatim exercitae ibidem agitur, verum inſimul quoque reſtitutio poſſeſſionis *omnium dicto tempore in poteſtate* Aug. Conf. addictorum *conſtitutorum templorum, fundationum, monaſteriorum, hoſpitalium*, verbo, bonorum eccleſiaſticorum mediatorum, *cum omnibus pertinentiis, reditibus & acceſſionibus*, decernitur. Quamvis autem, circa hanc bonorum eccleſiaſticorum poſſeſſionem, probationis mentio ſpeciatim haud repetatur: paritas tamen, imo identitas rationis eandem hic aeque, ac quidem circa religionis exercitium poſtulare videtur. Sicuti nec inde, quod circa reſtitutionem *immediatorum* in §§. antecedentibus nulla *probationis* mentio injiciatur, eos ab omni *exercitii* & *poſſeſſionis* probatione ſemper & ubique immunes eſſe,

 conclu-

237) In §. 30. 238) In §. 31.

concludere licet. Generatim namque *probationis* neceſſitas negari nequit. Aſt, cui praeciſe parti hoc onus incumbat, & QVATENVS tam exercitium, quam poſſeſſio, tam a mediatis, quam ab immediatis, PROBARI vel & PRAESVMI debeat, decantata illa quaeſtio eſt, quae in ſcriptis 239) publicis abunde excuſſa, noviſſime autem absque nova tamen cauſa a BOCRISIO 240) reſuſcitata fuit, non

239) Conf. *Collectio* einiger Schrifften von der geiſtlichen Gerichtsbarkeit derer Catholiſchen Landes-Herrn über ihre Evangeliſche Unterthanen, quae *Lipſiae anno* 1738. prodiit, *auctore*, quem *ſupra nota* 225) indicavimus.

240) In *diſp. de onere probandi, ſubditis in religione a domino territorii diſſentientibus, regulariter incumbente, ſi jus reformandi ob annum normalem ceſſans & limitatum obtineat, ad illuſtrand. §. XXI. Art. V. I. P. W.* Bambergae anno 1745. edita. Contra quam, non minori *modeſtia*, raro alias eorum, qui *Evangelicam religionem* exuerunt, dono, quam *ſpecie*, exornatam diſputationem ſequentia potiſſimum ab eo colenda erunt *momenta*, qui largam argumentorum meſſem deſiderat & laetam eorum ſegetem effloreſcere exoptat. PRIMO namque, omne iſtud *onus probandi*, quod tam Evangelicis, quam Catholicis, alterius religionis domino parentibus (*§. ſq. 32.*) ſubditis injungere hoc loco videtur pax Weſtphalica, non tam ad ipſum *religionis exercitium*, ſive publicum, ſive privatum, quam potius ad *ejus* ſaltem ANNEXA, imo ne ad *haec* quidem ipſa, ſed ad eorum ſaltem *modum*, fines, limitesque pertinere, vel ſola nos docet connexio. Poſtquam nempe ſummi paciſcentes ſtatim in *principio §.* hujus XXXI. de exercitio A. C. differuerant, deque eo jamjam ſanxerant; *retineant id etiam in poſterum:* adjecerunt decantatam iſtam clauſulam *una cum annexis*, deque horum exercitio ejusque probatione ſermonem fecerunt, cum proxime antecedenti *annexorum* clauſula non niſi particula QVATENVS conjunctum. Ita enim illi: *retineant id etiam*

in

non alia ratione huc pertinens, nisi quod cum MOSERO

in posterum una cum ANNEXIS, *quatenus* ILLA *dicto anno exercuerunt aut exercita fuisse probare poterunt.* Non igitur loquuntur de probatione ipsius exercitii religionis, neque de probatione ipsorummet annexorum, eorumve exercitii, sed unice tantummodo de probatione *modi*, quo *annexa* dicto anno exercuerint subditi a domino suo territoriali in religione dissentientes. Alium certe sensum haud admittit particula *quatenus*, jam olim a probatissimis quibusvis linguae latinae auctoribus, ipsomet praesertim M. T. CICERONE, non nisi ad quantitatem, mensuram, partem, finem, terminum, & inprimis quoque ad *modum* relata. Satis superque id probantibus permultis locis atque exemplis, ab HORATIO TVRSELLINO, ejusque libelli *de particulis latinae orationis* auctoribus, IAC. THOMASIO & IO. CONRADO SCHWARZIO, *cap. CLXXXIV. pag.* 831. itemque a IO. M. GESNERO, *in novi L. L. thesauri Tomo IV. col.* 27. collectis. Quodsi enim, insigne hoc probandi onus, ad ipsum quoque *religionis* exercitium, hujusque *annexa* extensum, neque vero potius istud unice tantum ad qualitatem, mensuram, modumque, quo *annexa* saltem dicto anno exercuerint, restrictum voluissent summi paciscentes: certe, neque particula *hac* (QVATENVS) neque altera *ista* (ILLA) usi fuissent, vel utrique alias adhuc, latius patentes, junxissent. Haec enim (ILLA) uti commode & naturali prorsus sensu ad ANNEXA referri potest, ita nemo facile HENRICO adstipulabitur HENNIGESIO, qui ad hunc locum, *pag.* 545. *nota m*) sibi persuaserat, pronomen hoc demonstrativum (ILLA) ipsum quoque religionis exercitium includere, *eatenus* saltem debitum, *quatenus* dicto anno habitum fuerit. Sicut enim *ipse* fatetur HENNIGES, *maxime illud* saltem *ad annexa referri*, ita quoque argumentum ejus a *templo deserto* petitum nihil quicquam huc probare, aliunde patet. Cum igitur non alia heic usi fuerint paciscentes particula, v. gr. *quod*, *quae* & *quatenus istud & ista dicto anno exercuerint*: interpretes haud decet, sensum ultra verba eorum proferre. Sic alio

RO 241) dici queat, *tantum esse justum, quantum est praescriptum,*

in loco, in §. scilicet XXIII. particulam (QVATENVS) alii cuidam relativae (*ubi*) postposuerunt, scribentes: *ubi & quatenus id* (*exercitium* nempe *religionis in mixtis episcopatibus*) *palam receptum permissumque fuit.* In quo loco, priorem illam *particulam* VBI, *locum*, posteriorem vero QVATENVS, *modum*, qualitatem & mensuram, exercitii religionis denotare, post H. HENNIGESIVM, *ad §. 23. nota s) & t) pag.* 271. *sq.* recte omnino censuerunt ANTECESSORES TVBINGENSES, praesertim B. GABR. SCHWEDERVS, in *vol. Consiliorum Tubing. VI. Cons.* 10. *num.* 14. *sq. pag.* 74. DEINDE §. huncce XXXI. summi paciscentes neutiquam destinaverant praecavendis *futuris* & metuendis demum *post conclusam pacem* quibuscunque *de religione inter diversae religionis Status controversiis*, ut *Cel.* BOCRISIVS §. *VI. pag.* 8. loquitur, in permultis aliis locis id conati, sed in eo tantum agere secum constituerant de conservando *cujuscunque generis Statuum Catholicorum subditis exercitio* AVG. CONFESSIONIS, *sive publico, sive privato, quod anno* 1624. *quacunque anni parte, sive certo pacto aut privilegio, sive longo usu, sive sola denique observantia dicti anni habuerunt*, eisque etiam in posterum relinquendis exercitii hujus *annexis, quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuisse probare poterunt.* Vnde PORRO patet, nullam in §. hoc XXXI. supponi vel *destitutionem*, vel *turbationem*, sed solummodo religionem *quacunque dicti anni parte* exercitam bonorumque ecclesiasticorum mediatorum *dicto tempore* (exulat enim heic omnis DIEI mentio) habitam possessionem. Turbatos namque aut *quocunque modo* destitutos sequens demum §. XXXII. *sine ulla exceptione, in eum, quo anno* 1624. *fuerunt, statum plenarie restitui* jubet. Vnde in priori illa §. XXXI. haec saltem verba RETINEANT & MANEANT, citra omnem plane *restitutionis* mentionem, occurrunt. Memorabilis quoque est particula illa, certe non conjunctiva, sed adversativa, non copulativa, sed disjunctiva, AVT, a summis paciscentibus ibi inter τῳ *exercuisse* & τῳ *probare posse* interjecta, indole sua

nobis

ſcriptum, tantumque vero eſſe praeſcriptum, quantum anno & die decretorio poſſeſſum fuerit.

§. XLVIII.

nobis ſignificans, probationem illam neque ſemper neceſſariam eſſe, neque ſemper & indiſtincte ſubditis iſtis incumbere. Cum enim nihil aliud de *probatione* diſpoſuerint ſummi paciſcentes, iſtam ſecundum ordinarias communis juris noſtri regulas, in hoc quoque argumento, expediendam, ſicque pro re nata, mox dominis, mox ſubditis, prouti vel *hi*, vel *iſti*, vel vere, vel quaſi poſſident, vel negant, vel adfirmant, vel praeſumtione quadam juvantur, vel gravantur, injungendam eſſe, ſatis firmiter concludimus. *Phraſis* haec eſt: *aut exercita fuiſſe probare poterunt*; hanc commode admittens, imo poſtulans *paraphraſin*, ſi quidem hoc probandi onus ipſis potius, quam dominis nullibi exceptis incumbat. Ideo paciſcentes *futurum* verbi poſſe (*poterunt*) adhibuiſſe non immerito videntur. Quibus tandem omnibus, non ſine pondere, accedit *centenaria* hodie atque *ſaecularis* ſubditorum, qui vel religionis ſuae exercitium, quacunque dicti anni parte habitum, vel bonorum ſuorum juriumque eccleſiaſticorum poſſeſſionem, dicto tempore exercitam, ante hos C. annos, PACE WESTPHALICA, ejusque EXSEQVVTIONE, vel retinuerunt, vel recuperarunt, vel vera, vel quaſi, eademque *realis* omnino poſſeſſio, hincque oriunda gravis & urgens praeſumtio, omni jure onus probandi in alterum, non *poſſidentem*, ſed *petentem*, ſive nunc *dominum*, ſive *ſubditum* (in judicio pares) transferens. Quorſum, praeter eos, qui *beatitudinem poſſidentium juridicam* delinearunt, P. MÜLLERVM & H. BODINVM, ſive potius S. P. GASSERVM, *in diſpp. de beatis poſſidentibus* & de *beatitudine juridica*, *Ienae*, anno 1687. & *Halae* 1705. editis, omnino conferri meretur B. IO. TOB. REINHARTHVS, *in diſp. de poſſeſſione ab onere probationis relevante*, *Erford.* 1727. edita. Quae omnia, ſi altius rimari voluiſſent ICTI DILINGENSES, in famoſa illa *compoſitione pacis*, *cap. VI. qu.* 35. *p.* 156. & CAROLVS OTTO THYLLIVS, in diſp. ſua pariter famoſa

mosa *de beatitudine possidentium, Heidelbergae anno* 1722. edita, nec non (suo etiam modo) HENNIGESIVS, *ad* §. 45. 46. *pag.* 683. *sq.* tum & MOSERVS, in der auf das allerbest gegründeten *jurisdictione ecclesiastica* Catholischer Landesherren über ihre Protestantische Unterthanen, §. 12. 38. 39. & in der Gesetzmäßigen Widerlegung der gesetzmäßigen Beantwortung &c. *nota f*) nunquam sane statuissent, solis semper & indistincte subditis onus probandi incumbere. Quod reliquum est, inter omnes constat, *probationem* istam, cujus in §. XXXI. mentio facta fuit, jam dudum peractam sicque pacis praescriptum adimpletum esse. Cum, pace concluſa, nemo, quod sciamus, praesertim subditorum, aliam, quam domini religionem profitentium, restitutus fuerit, qui non possessionem suam, in dubium vocatam, causa summariissime ab ipsismet executoribus cognita, (conf. supra jam, §. *XXVIII. num. XVIII. pag.* 47. all. A. E. M. & Rec. Exec. §. *V.* nec non *Actorum pacis publicorum Tomus VI. pag.* 800.) docuerit probaveritque. Malumus vero, brevitatis studio hinc discedentes, hoc postremum alienis, quam nostris, docere verbis. Ita vero *illustris* quondam, nunc B AVCTOR der gesetzmäßigen Vertheydigung der Frage: Ob ein Catholischer Landesherr die *jurisdictionem ecclesiasticam* über seine Evangelische Unterthanen zu *exerciren* befugt seye? *pag. Collectionis* 118. das *quatenus id probare poterunt* verstehet sich nur auf die Zeit des Friedens-Schlusses, und die darauf gefolgte *Executionem*, allwo ein jeder *restituendus* seine *in anno normali* gehabte *possession*, als die alleinige *Cynosuram restitutionis* hat erweisen müssen, wann der *Restituent* solchem Vorgeben widersprochen. Quod idem innuit & clare profert *Cel.* IO. GESTOR, *in delineatione juris publici Protestantium, cap. XIV.* §. 2. *pag.* 175. *Equidem*, scribit, *ibi* (§. 31.) *subditis Augustanae professionis libertas concedi dicitur, quatenus nimirum, religionis suae exercitium se habuisse in anno decretorio, probare poterunt. At haec probatio ita non est intelligenda, quasi hodienum proceres Catholici talem a Statibus mediatis & subditis A. C. exigere possint. Namque pro subditis, si non plusquam centenaria, saltem septuagenaria, militat praesumtio. Et si quae adest conditio adjecta, quae subditis probationem injungit;*

illa

§. XLVIII.

De illis vero, quae *reliquae* ſunt, *prima* & *ſecunda*, §. XLV. adductis, ſententiis, tum inter exercitium religionis & poſſeſſionem bonorum eccleſiaſticorum, tum & inter reſtituendos mediatos atque immediatos, diſtinguentibus, noſtro judicio, pertenui quidem illo, at ſollerti tamen earum *hiſtorico* aeque ac *hermenevtico examini* ſuperſtructo, ſic ſtatuendum eſſe videtur, ut penitus minime ſint rejiciendae, ſed potius, ſi verum a falſo, neceſſarium a ſuperfluo, vagum ab adaequato, & ſecundarium a primario, prius probe & ſollicite ſeparaveris, ſibi invicem, partim copartim vero etiam ſub-ordinandae ſint. Idquod, dum pro virium noſtrarum modulo tentavimus, hocque animo ſingula *pacis Weſtphalicae* loca, tum ſolius ANNI qui & ſine *die*, tum vero etiam DIEI, qui contra ſine *anno* nominari haud potuit, mentionem facientia iterum iterumque trutinavimus, e ſeriis hiſce atque ſubactis meditationibus, duae nobis ſubnatae ſunt REGVLAE, duo oborta *axiomata*, quibus omne ANNI & DIEI *diſcrimen* contineri, ſicque abſolvi poſſe credimus, ut praeterea

illa reſtricta fuit ad tempus exequutionis pacis Weſtphalicae. Ita vero inprimis etiam *Cel.* C. M. PFAFFIVS, *ſect. 2. cap. 5. §. 8. pag. 345.* Dann, wo etwas ſchon einmahl erwieſen, und *in rem judicatam*, daß ich ſo rede, erwachſen iſt, darf man nicht mehr Beweiß fordern. Der *annus decretorius* und *regulativus* von ſolchem Beweiß (ſive potius terminus *peremtorius*, intra quem probatio exigenda fuiſſet) iſt der *annus executionis pacis Oſnabrugenſis.* Wer ſolchen verſtreichen laſſen, *ſibi habeat & ſuae negligentiae poenam luito.* Das *Inſtrumentum pacis* verlangt alſo den Beweiß nicht auf Ewig, und kanns nicht verlangen. Haec incidenter contra BOCRISIVM.

241) In allegato jamjam *Reſponſo*, §. *VII. num. 4. pag. 16.*

terea nihil, quod magni momenti jure heic desiderari queat. Sicut vero omnem deinceps operam dabimus, ut fidem illis conciliemus: ita quoque diserte nunc protestamur, nos REGVLIS istis, dogmaticis & scholasticis, neutrius partis juribus vel tantillum derogare & quidquam admittere voluisse, quod summorum pacisentium intentioni ulla ratione adversum & contrarium videri posset.

§. XLIX.

PRIOR illarum *haec* est:

> Quoties, *tum* de exercitio religionis ipso, *tum* & de restitutione bonorum ecclesiasticorum mediatorum, *mediatis* facienda agitur: toties *quaecunque* ANNI MDCXXIIII. *pars* DECRETORIA est.

Satis illa nobis quidem *rotunda*, neque vero nullum explicationis desiderare videtur. In *duo* tamen commode dividi rursus poterit adsertio haec *membra*. PRIVS exercitium religionis & bona ecclesiastica mediata, mediatis restituenda, POSTERIVS adtinet.

§. L.

QVOD enim *primum* ILLIVS *membrum* adtinet, ante omnia nobis nunc incumbit probandum, toties *quamcunque anni* MDCXXIIII. *partem* 242) DECRETORIAM esse, quoties de ipso saltem religionis exercitio, abstrahendo ab omni bonorum ecclesiasticorum possessione vel restitutione, sermo sit. Huc vero sequentia potissimum faciunt argumenta, ex *Instrumento pacis*, sacratissima & locupletissima illa penu, unice depromenda. Licet, quod supra

242) §. 31. *Art. V.* I

ſupra 243) latius explicavimus, ordinarius reſtitutionis ex capite *amneſtiae* terminus ſit annus MDCXVIII. quippe quo demum motibus Bohemicis ferale iſtud bellum proprie coepit, illique reſtitutioni potiſſimum dicata fuerit *tabula* pacis *quarta*, 244) in *tribus* tamen locis atque §. *Articuli* hujus IV. 245) noſter nihilominus *annus* MDCXXIV. ſed ſolus, ſed ſine adjectione *diei*, nulla prorſus facta mentione *calendarum Ianuarii* illius anni, occurrit. Videamus igitur, an ibi quoque nonniſi de *exercitio religionis* ſecundum ſtatum illius anni in poſterum inſtituendo atque ordinando ſermo ſit. Verum enim vero ſtatim in limine haerere videtur aqua. *Prima* illarum §§. XIX. & ſequentis tenoris eſt: „*Auguſtanae Confeſſio-*
„*nis conſortibus, qui in poſſeſſione templorum fuerant, in-*
„*terque eos civibus & incolis Oppenheimenſibus, ſervetur*
„*ſtatus eccleſiaſticus anni milleſimi ſexenteſimi vigeſimi*
„*quarti, ceterisque id deſideraturis, Auguſtanae Confeſſionis*
„*exercitium, tam publice in templis ad ſtatas horas, quam*
„*privatim in aedibus propriis aut alienis ei rei deſtinatis per*
„*ſuos aut vicinos verbi divini miniſtros peragere liberum eſto.*
Loquitur itaque illa ſtatim in principio nonniſi de iis *A. C. conſortibus, qui in poſſeſſione templorum fuerant, interque eos ſpeciatim civibus & incolis Oppenheimenſibus.* Templa autem, uti in primam veluti claſſem bonorum eccleſiaſticorum referenda veniunt, ita eorum poſſeſſio non tam ad *exercitium* religionis, quam ad alterum reſtitutionis ex capite gravaminum objectum, *poſſeſſionem* puta bonorum eccleſiaſticorum, pertinet. Deinde, qui ibi memoratur, *ſtatus eccleſiaſticus*, generatim intelligi atque ſub eo tam

243) Supra, §. *XXV. XXXII. XXXIII. pag.* 35. & 57.
244) *Art. II. III. & IV.* §. 1.
245) Scilicet *XIX. XXII. & XXXVIII. pag.* 26. 31. & 74.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/151 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

exercitium religionis, quam *poſſeſſio* bonorum eccleſiaſticorum intelligi poteſt. Vnde ſaltem nihil pro adducto modo regula concludi poſſe videtur. Cum vero omnis reliqua §. iſtius pars diſerte de A. C. *exercitio*, eoque tam *publico*, in templis ad ſtatas horas, quam *privato*, in aedibus propriis aut alienis ei rei deſtinatis, loquatur, iſtudque generatim omnibus, ceteris etiam id deſiderantibus, per ſuos aut vicinos verbi divini miniſtros peragendum liberum eſſe jubeat; non ſolum ipſimet ſummi pacifcentes, quid proprie ſtatus eccleſiaſtici adpellatione intellectum voluerint, declararunt, eumque veluti ad templa reſtrinxerunt, verum etiam non tam poſſeſſionis templorum, quam potius exercitii religionis, tam publici, quam privati, in poſterum quoque obſervandi, normam & regulam ſtatuerunt anni illius milleſimi ſexcenteſimi vigeſimi quarti ſtatum eccleſiaſticorum. Prout inde facile colligitur, quod poſſeſſionem templorum, ad minimum priſtinam, jamjam veluti ſupponentes, eis duntaxat, qui in poſſeſſione templorum fuerant, ſtatum dicti illius anni eccleſiaſticum ſervari praeceperint, quem deinceps etiam, quoad A. C. exercitium, ceteris quoque id deſideraturis conceſſerunt. Fac vero etiam, *ſtatum* ibi memoratum *eccleſiaſticum*, utrumque, tam *poſſeſſionem*, quam *exercitium* includere, quam ob cauſam tibi non adeo refragabimur: alia tamen adhuc ſupereſt reſpondendi ratio. Sufficit nempe, ſtatus eccleſiaſtici notionem potiſſimum & primario quodam jure exercitium religionis comprehendere, hocque ibi dicto anno, ceu regulae & normae, absque ulla diei mentione, adſcribi. Hoc enim id ipſum eſt, quod in primo regulae noſtrae membro adſeruimus. Quod vero ad poſſeſſionem ſive reſtitutionem bonorum eccleſiaſticorum, alteram velut ſtatus eccleſiaſtici partem, adtinet, ea, licet quoque haud *diei*, ſed *anno*, absque diei adjectione, adfixa fuerit,

nobis

nobis tamen hoc loco adeo non obſtat, ut alteram potius regulae noſtrae periodum, *bona* eccleſiaſtica, *mediatis reſtituenda*, ſua velut ſponte probet. Cum in verbis illis, in quibus dicti anni ſtatus eccleſiaſticus ſervandus eſſe dicitur, paciſcentibus de *mediatis*, non vero *immediatis* ſermo ſit, ſcilicet de illis A. C. conſortibus, qui in poſſeſſione templorum fuerant, interque illos ſpeciatim civibus & incolis Oppenheimenſibus, 246) certe nulla ratione *immediatis*, ſed mediatis potius *ſubditis Palatinis*, in ſtatu dicti anni eccleſiaſtico ex hac §. a Dominis ſuis territorialibus in poſterum quoque conſervandis. Quodſi vero etiam aliquid contrarii in hac §. XIX. occurreret, dicendum foret, hic annum MDCXXIV. ſpecialem quendam reſtitutionis cujusdam ex capite amneſtiae faciendae terminum eſſe, non confundendum cum eodem hoc anno MDCXXIIII. tanquam termino reſtitutionis ex capite gravaminum, nul-

246) Miro ſane conſenſu, citra omnem ferme diſputationem, quoad religionem civium *Oppenheimenſium* Evangelicam, in poſterum quoque exercendam, *ſtatum anni* 1624. ceu normam & regulam ejus decretoriam, ſtatim adoptabant, tum SVECI, in projecto inſtrumenti pacis, die 14. Aprilis 1647. exhibito, *Tomo V. pag.* 459. nec non in projecto reſtitutionis Palatinae, die 1. Aug. anni illius dato, *Tomo IV. pag.* 414. tum GALLI, in projecto inſtrumenti pacis, medio Iulio ejusdem anni exarato, *Tomo V. pag.* 144. tum & ipſi CAESAREI, in projecto diei 29. Ian. 1648. *Tomo IV. pag.* 953. Vnde idem hoc, quod in §. 19. *Articuli IV.* P. W. O. & in §. 27. P. W. M. occurrit, jamjam in illis pacis inſtrumentis *Suecico* & *Gallico* legitur, quae die 27. Iul. & 5. Sept. 1648. adprobabantur obſignabanturque. *Tomo VI. pag.* 133. & 378. Cauſam horum civium apud Evangelicos Oſnabrugi agebat immediatae Nobilitatis Orator L. B. de GEMMINGEN. *Tomo V. pag.* 219. *ſq.* Caeterum de *executione* hujus §. 19. vide *Tomi I. pag.* 30. 46. 69. 363. 733. 852. & 856.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/153 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

lum praejudicium creante iis, qui ex capite amneſtiae, aut aliunde, vel in ſtatum anni MDCXVIII. uti regulariter, vel in quemcunque alium ſpeciatim conventum terminum, hoc loco ex accidenti, eundem annum MDCXXIIII. reſtituendi veniunt. 247) Idquod non ſolum de adducta illa §. XIX. verum etiam de altera, anni hujus decretorii ſingulari ratione mentionem faciente §. XXII. clauſula reſtitutionis Palatinae, intelligendum eſt. Hic *reſtituitur Princeps Leopoldus Ludovicus Com. Pal. Rheni, lineae ſuae ultimus, penitus in comitatum Veldenz ad Moſellam, tam in eccleſiaſticis, quam politicis, contra omnia hactenus attentata, in eum, quo anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto ipſius parens fuit, ſtatum.* Adparet hinc ſtatum huncce anni MDCXXIIII. ad *politica* plane extenſum fuiſſe. Hic enim eccleſiaſticis politica aeque principaliter junguntur. In *Articuli* autem *quinti* §. *ſecundo*, ubi annus ille terminus reſtitutionis ex capite gravaminum ſtatutus fuit, ea ſaltem *politica* adducta fuerunt, quae *intuitu eccleſiaſticorum* mutata fuerunt. Cur vero haec reſtitutio non in ipſum quoque anni MDCXVIII. ſtatum facta fuerit, ejus rei rationem quaere in actis pacis noſtrae publicis, 248) & junge exemplum *Waldeckianum*, in §. XXXVIII. ubi non niſi *poſſeſſionis jurium in dynaſtia Diedinghauſen & pagis Nordenau aliisque* occurrit. Quae quum ita ſeſe habeant, convertimus nos potius ad ipſum *Articulum quintum*, ſingulasque illius §§. *anni* duntaxat mentionem facientes

247) *Art. V.* §. 13.

248) Eo magis legi huc meretur *diſcurſus* GVNDLINGIANVS, *pag.* 166. quo magis hic neſcius eſt H. de HENNIGES, *pag.* 82. quoque magis nos heic deſtituunt *acta* MEIERIANA. vid. *pag. indicis* 638. & 639. Hoc enim modo *reſtitutionem* ejus limitabant HISPANI, qui patrem ejus, ſed demum poſt *annum* illum 1624. terris ſuis exuerant.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/154 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

cientes. *Prima* quidem illarum est XIII. *Terminus autem anni millesimi sexcentesimi vigesimi quarti nullum praejudicium creare debet iis, qui ex capite amnestiae aut aliunde restituendi veniunt.* At nimis illa *generalis* est, quam ut exinde argumentum desumi posset adaequatum. Videtur hic sub *termino anni* MDCXXIIII. uterque *terminus* criticus & decretorius ANNI & DIEI intelligi, cum hic non minus ac ille ex capite amnestiae aut aliunde restituendis praejudicium creare queat. Ratio hujus moniti generalis est, atque utrique termino ANNI & DIEI adplicabilis. Latet illa in supra latius deducto utriusque *restitutionis* ex capite *amnestiae* & *gravaminum* discrimine prorsus naturali. ANNVS autem, si totus & generatim nominetur, *diem* quidem, at non vice quoque versa DIES, licet prima Ianuarii anni MDCXXIIII. adpellitetur, *annum* simul indigitare potest. Idquod probe semper observandum erit. §. XXV. *bis* quidem *prima dies Ianuarii anni* MDCXXIIII. restitutionis bonorum ecclesiasticorum mediatorum observantiaeque futurae fundamentum, idque unicum & solum, dicitur; ast in notabili illa parenthesi, qua ibi generatim dicta specialiter ad illa etiam *monasteria, fundationes, atque bona ecclesiastica omnia & singula a* PRINCIPE WÜRTEMBERGICO *anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto possessa* adplicantur, *solius* tantum ANNI mentio fit, neque DIES illa repetitur, licet bona ista *mediata* quidem illa, immediato tamen Principi & vero Domino suo territoriali restituenda fuerint, superior autem regula nostra totum annum illi tantum restitutioni bonorum ecclesiasticorum assignaverit, quae mediatis, non vero immediatis, facienda. Duobus autem modis regulae nostrae subvenire possumus. Aut enim, quod tamen nec negamus, nec adfirmamus, hic quoque *anni* mentio *diem* includit, ut scilicet DVX WÜRTEMBERGICVS quoad restitu-

restitutionem bonorum ecclesiasticorum sive monasteriorum suorum, si quidem illam *ex capite gravaminum*, propter insignia hujus restitutionis commoda, postulet, possessionem illorum dicto die & anno habitam allegare atque probare debeat. Aut hic quoque vel ideo exceptio admittenda erit, quia duplex omnino fuit restitutio Würtembergica, una *ex capite amnestiae*, 249) altera vero *ex capite gravaminum*, 250) haecque ideo concessa hicque singulatim repetita fuerit, ne scilicet, quod restitutionis ex capite amnestiae *incommodum* est, restitutio illa, in *Articulo quarto*, decreta, *salvis juribus quibuscunque & salvis item litispendentiis* 251) facta intelligatur, sed potius *restituendus* ille PRINCEPS *ab omni posthac persecutione juris & facti perpetuo tutus sit, nec vero in habita & recuperata possessione ullo modo turbetur.* 252) Qui vero *probationis* causa huc adducatur, perquam dignus est §. XXIII. *tribus* illa constat *periodis.* Prima & secunda illarum huc non pertinent. Deinceps enim demonstrandum erit solide, illas non *ad exercitium religionis* referendas esse, licet de Capitularibus aut Canonicis die prima Ianuarii anno MDCXXIIII. vel Catholicis, vel A C. addictis loquantur, sed potius ad *possessionem* bonorum ecclesiasticorum, qualia omnino etiam sunt *beneficia* & *praebendae* illorum, spectare, sicque cum ibi non nisi de *immediatis*, sermo sit, regulam istam prorsus non adtingere. In *prima* autem & *secunda* occurrit *prima dies Ianuarii.* Adeo, ut nullum dubium sit, in medio memoratum annum 1624. non totum, sed quoad primam saltem diem suam intelligendum esse. *Tertia* autem a possessione beneficiorum & praebendarum, ceu bonorum ecclesiasticorum, haud infimae classis,

249) *Art. IV.* §. 24. 25.
250) *Art. V.* §. 25.
251) *Art. III.* §. 2.
252) *Art. V.* §. 25. *in fin.*

classis, adcurate satis distinguit *exercitium religionis*, hocque, *in mixtis episcopatibus ut ita restituatur & permaneat*, decrevit, *ubi & quatenus id anno* MDCXXIIII. generatim, nulla diei mentione facta, *receptum permissumque fuit*, nihil addens, nisi hoc, *ne scilicet supra dictis omnibus, vel eligendo, vel praesentando, aliterve quicquam detrimenti creetur.* Non obstante igitur singulari illa, quae episcopatibus *mixtis* est, indole & natura, Instrumentum pacis nihilominus hoc §. XXIII. possessionem beneficiorum & praebendarum atque exercitium religionis discernit, huicque totum ANNVM generatim, illi vero DIEM saltem illius *primam* bis vel ter speciatim adsignat. Manifesto, ut putamus, veritatis regulae nostrae criterio. Proxima, quae nunc succedit, est §. XXIX. tutissimum illud civitatum Imperialium asylum. Miscet illa, sed pro diversitate objecti sui, *annum* & *diem*, adeoque ad regulas bonae interpretationis composita expositione atque analysi opus habet. Primo namque, ubi scilicet de illis liberis Imperii civitatibus sermo est, in quibus dicto anno unica tantum religio in usu fuit, puris, sive non mixtis, 253) singularis calendarum Ianuarii mentio vel ideo fieri haud potuit, quia ibi neutiquam de restituenda illis, amissa quondam, vel conservanda deinceps, recuperata rursus possessione bonorum ecclesiasticorum, sed unice tantummodo, saltem principaliter, de exercitio religionis ad statum dicti anni in posterum quoque, velut ad regulam, ordinando, quaestio erat. Potest hoc posterius multis modis

253) Conf. IO. PH. KNIPSCHILDIVS, *de jure liberarum Imp. Civitatum, L. II. cap. 3. n.* 166. & B. GABR. SCHWEDERVS, *in disp. de pacis religiosae constantia & perpetuitate, §. XVI. Tomo Disp. I. pag.* 27. qui ex §§. *Art. V. 3. 5. sq. & 29.* notionem civitatis *mixtae* adcurate satis determinant.

modis probari. *Primo* hoc probat descriptio civitatum illarum, de quibus ibi sermo, *in quibus* nempe *unica tantum* RELIGIO *in usu fuit.* *Deinde* fit mentio tam juris REFORMANDI, ad exercitium religionis, uti jus secularisandi ad possessionem bonorum ecclesiasticorum pertinentis, quam aliorum casuum RELIGIONEM concernentium. *Porro* habetur respectus subditorum, in territoriis suis non minus ac intra muros & suburbia, in quos exercitium religionis magis quadrat ac quidem bonorum ecclesiasticorum possessio. *Denique* haec additur ampliatio: *Non attento, quod in iis civitatibus, in quibus praeter A. C.* EXERCITIVM *nullum aliud a magistratu & civibus juxta morem & statuta cujusque loci anno* MDCXXIIII. *introductum fuit, aliqui Catholicae religioni addicti cives commorentur.* Cui *ad extremum* haec quoque accedit: *Vel etiam in aliquibus capitulis, ecclesiis collegiatis, monasteriis & coenobiis ibidem sitis,* immediate vel mediate Imperio subjectis, CATHOLICAE RELIGIONIS EXERCITIVM *vigeat.* Cum itaque in illis §. istius XXIX. verbis, in quibus *solus* iste *annus* occurrit & nominatur, nulla prorsus bonorum ecclesiasticorum ejusque possessionis mentio fiat, non de hac, sed de solo exercitio religionis sermonem ibi esse summis paciscentibus, sicque etiam secundum hancce §. regulam nostram recte se habere, nemo non advertit. Sed instas, idem tamen liberas quoque Imperii civitates, prout omnes atque singulae sub appellatione Statuum Imperii non tantum in pace religionis & Westphalica, sed & alias ubique indubitate continentur, *cum reliquis Statibus Imperii superioribus jus habere, adeoque de hisce generaliter disposita & conventa de istis quoque dicta esse & intelligenda.* Id quod propter haec ipsa paciscentium verba, licet saltem ratione *juris reformandi & aliorum casuum religionem concernentium* scripta, negabit nemo. Iam igitur, Statibus generatim

ratim in antecedentibus pacis noſtrae §§. non ſolum religionis, verum etiam bonorum eccleſiaſticorum 254) intuitu proviſum fuiſſe, in aprico eſt. Ergo idem hoc poſterius ad *civitates* quoque *Imperii* trahendum erit. Concedimus haec omnia largiſſime, ipſique credimus, hoc etiam loco civitatibus Imperialibus quoad *reſtitutionem bonorum eccleſiaſticorum* aeque ac reliquis Statibus omnibus proſpectum fuiſſe. At negamus, quam inde contra regulam noſtram ducere voluiſti, conſequentiam. Quamdiu enim paciſcentibus ſummis *de exercitio religionis*, vel unice, vel principaliter, ſermo erat, tamdiu nonniſi *annum* generatim, eumque *bis* nominabant. Quam primum autem fermo ipſorum paullatim *ab exercitio religionis* ad connexam adeo *poſſeſſionem bonorum eccleſiaſticorum* deflecteret, ſtatim quoque incidenter & velut in parentheſi *primum Ianuarii diem anni* MDCXXIV. nominabant eumque *terminum* futurae illorum poſſeſſionis & obſervantiae conſtituebant *decretorium*. En verborum ſtructuram & contextum! „*Vel* „*etiam in aliquibus capitulis, eccleſiis collegiatis, monaſte-* „*riis & coenobiis ibidem ſitis, immediate vel mediate Im-* „*perio ſubjectis, inque eo ſtatu, qui fuit* 1. *Ian. anno* 1624. „*deinceps quoque, clero intra praedictum terminum non in-* „*troducto, & civibus catholicis pro tempore ibi exiſtenti-* „*bus, tam active, quam paſſive, omnino relinquendis, catho-* „*licae religionis exercitium vigeat.* Parentheſis, quam hoc loco innuimus, haec eſt: (*Inque eo ſtatu, qui fuit* 1. *Ian. anno* 1624. *deinceps quoque, clero intra praedictum terminum non introducto, & civibus catholicis pro tempore ibi exiſtentibus, tam active, quam paſſive, omnino relinquendis*) Iam vero capitula, eccleſiae collegiatae, vel ſal-

254) Scilicet *immediatorum*, veluti in §§. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20 23. 24. nec non & 46.

tem beneficia & praebendae capitularium atque canonicorum, aeque ac monaſteria & coenobia, Imperio ſive mediate ſive immediate ſubjecta, bona ſunt eccleſiaſtica, a clero poſſideri ſolita, qui ſecundum hanc §. ea pro parte quoque poſſideat, niſi is demum intra praedictum terminum, hoc eſt *poſt calendas Ianuarias*, dicti anni introductus fuerit, ſive ea dicto termino nondum poſſederit. Conſequenter *dies* illa anni MDCXXIIII. *prima* hic nominata, regulam noſtram firmat potius, quam ſubruit. Prout & deinceps pluribus docendum erit. Altera §. iſtius XXIX. pars de illis potiſſimum civitatibus agit Imperialibus, *quae, ſive uni, ſive utrique religioni addictae ab anno* 1624. *propter religionem*, VEL *bona eccleſiaſtica, ante vel poſt transactionem Paſſavienſem & inſecutam pacem religioſam occupata & reformata*, VEL *alias intuitu religionis in politicis quocunque modo, ſive extra, ſive judicaliter aggravatae ſunt.* Has nempe ante omnia in eum ſtatum, in quo calendis Ianuarii praedicti anni 1624. tam in ſacris, quam in profanis fuerunt, non minus ac reliqui Status Imperii ſuperiores pleniſſime reponi, inque eo absque ulteriore turbatione, perinde atque illas, quae tum temporis adhuc poſſederunt, aut interea poſſeſſionem recuperarunt, usque ad amicabilem religionum compoſitionem ita conſervari juſſit intenta a ſummis paciscentibus aequalitas, *ut neutri parti alterum de religionis ſuae exercitio, eccleſiae ritibus & ceremoniis deturbare fas ſit, ſed cives pacifice & comiter invicem cohabitent, liberumque religionis ſuae & bonorum uſum ultro citroque habeant.* In hiſce verbis religioni bona eccleſiaſtica, politica & profana ſacris, poſſeſſioni bonorum eccleſiaſticorum exercitium religionis, liberumque religionis uſum libero bonorum uſui ſtatim adjungi, vel luſcus videt. Et tamen una vice ſolum annum 1624. altera autem calendas Ianuarii praedicti anni, & iſtum quidem

dem ibi etiam, ubi de bonis eccleſiaſticis ſermo, uti has quoque circa exercitium religionis, nominari ſtatuique, aeque clarum eſt. Aſt, ubi prima vice occurrit annus 1624. ibi ille non eſt terminus, ad quem in poſterum reſpiciendum erit, decretorius, verum ille ſaltem terminus turbationis atque dejectionis, ſive generatim aggravationis, hiſtoricus, a quo; cum, quae ibi nominantur civitates Imperiales utrique religioni addictae, cumprimis Auguſta Vindelicorum, Dunckelſpühla, Biberacum, Ravenſpurgum & Kauffbeura, demum inde ab anno 1624. 255) poſt hujus anni *kalendas primas*, aggravari coeperint. Terminus autem, ſecundum quem civitates illae reſtituendae ſint, decretorius, demum in ſubſequentibus verbis (*in cum ſtatum, in quo calendis Ianuarii praedicti anni*

 1624.)

255) Primum quidem Evangelici ſingulas haſce civitates Imperiales, in ſtatum omnibus plane turbationibus anteriorem, generatim, velut *Pacis Religioſae anni* 1618. vel ſaltem *anni* 1621. reſtituendas eſſe cenſuerunt, at poſtea tamen facile in *ſtatum anni* 1624. ejusque *calendarum Ianuarii* conſenſerunt. Confer, quod ad *Vindelicorum* AVGVSTAM attinet, *Tomum actorum III. pag.* 167. 284. 335. 426. *Tomum IV. pag.* 84. 123. 193. 198. 536. 541. 957. nec non IO. EL. LEOP. HERVARTI *comment. de jure ſuffragiorum, praecipue in inclyto Senatu Auguſtano, ad Art. V.* §. 9. *Francof. anno* 1743. *in* 8. ed. porro, quoad BIBERACVM, *Tomum II. pag.* 615. 859. *Tomum III. pag.* 167. 285. 335. 361. 413. 426. *Tomum IV. pag.* 90. 193. 198. 536. 541. 957. quoad DÜNCKELSPÜHLAM, *Tomum II. pag.* 615. *Tomum III. pag.* 167. 285. 335. 413. 426. *Tomum IV. pag.* 90. 193. 198. 536. 541. 957. quoad KAVFFBEVRAM, *Tomum II. pag.* 314. 614. *Tomum III. pag.* 167. 284. 336. 413. 426. *Tomum IV. pag.* 185. 198. *Tomum V. pag.* 750. *Tomum VI. pag.* 144. & denique quoad RAVENSPVRGVM, *Tomum II. pag.* 314. 614. *Tomum III. pag.* 167. 204. 335. *Tomum IV. pag.* 90. 185. 198. 536. 541. 957. *Tomum VI. pag.* 751.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/161 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

1624.) indicatur, atque ideo uterque & *annus* & *dies* esse jubetur, quia illae non solum religionis suae dicto anno & quacunque illius parte exercitae causa, verum etiam bonorum ecclesiasticorum dictis anni istius calendis possessorum intuitu restituendae erant. Quo minus enim verba illa (*in quo calendis Ianuarii praedicti anni* 1624. *fuerunt*) premamus, sicque etiam quoad exercitium religionis, abstrahendo tantisper a possessione bonorum ecclesiasticorum, nonnisi calendas Ianuarias terminum restitutionis esse dicamus, non solum aequale Catholicis & Evangelicis hac ratione necessario inferendum praejudicium, verum etiam hoc obstat impeditque, quod civitates illae non minus ac reliqui Status Imperii superiores restituendae sint, atque eodem cum hisce jus habere debeant. Sicuti igitur hi quoad *exercitium religionis* terrarum suarum in eum statum restituendi sunt, quo anno 1624. *sive quacunque anni ejus parte* fuerunt; ita non sine injuria civitatum diceres, eis quoad religionis suae *exercitium* arctiorem praefixum fuisse terminum, quam reliquis Statibus Imperii superioribus, quibus tamen hoc loco diserte assimilantur. 256) Quo argumento id abunde patet, quod de *exercitio* religionis *totus annus*, de *possessione* autem bonorum ecclesiasticorum *primus* saltem *Ianuarii dies* exaudiendus sit. Alias enim huic §. XXIX. aperte contradiceret sequens ille XXXI. Qua cujuscunque generis subditorum & mediatorum tam publicum, quam privatum A. C. exercitium cuicunque anni parti adscribitur. Haec enim §. XXXI. aeque ac proxima XXXII. & quae proximam insequitur, XXXIII. una cum sequentibus XXXIIII. XXXVI. & XXXVII. XLIII. XLVIII.

256) Conf. CHR. WILDVOGELII *disp. de exercitio juris circa sacra civitatum Imp. liberarum Protestantium, Ienae* 1713. edita.

XLVIII. & XLIX. id quod nobis hoc loco, quoad *prius* REGVLAE noſtrae *membrum*, toties ſcilicet totum annum & quamcunque ejus partem decretoriam eſſe, quoties de exercitio tantum religionis, abſtrahendo ab omni bonorum eccleſiaſticorum poſſeſſione, agitur, probandum incubuit, adeo manifeſte probat, ut ne verbulum quidem addere neceſſum habeamus, ſed Lectoribus noſtris evolutionem, lectionem atque inveſtigationem illarum ſecuri commendare queamus. Cujus enim oculos non ſtatim perſtringat *formula* §. illius XXXI. Statuum Catholicorum ſubditi cujuscunque generis, qui ſive *publicum*, ſive *privatum* AVG. CONFESS. EXERCITIVM anno 1624. QVACVNQVE ANNI PARTE habuerunt, retineant id etiam in poſterum, *quatenus illa* DICTO ANNO *exercuerunt, aut exercita fuiſſe probare poterunt.* Quis non laudet decretam in §. XXXII. turbatorum aut quocunque modo deſtitutorum plenariam reſtitutionem, in eum, quo ANNO MDCXXIV. fuerunt, ſtatum? Quis non extollat exactam in hac §. inter ſubditos Catholicorum Statuum A.C. addictos, & A. C. addictorum Statuum ſubditos catholicos, quoad *uſum & exercitium religionis ſuae*, quod dicto ANNO MDCXXIV. habuerunt. §. XXXII. pacta, transactiones & conventiones Statuum eorumque ſubditorum de publico vel etiam privatae religionis exercitio introducendo, permittendo & conſervando initas, nonniſi eatenus ratas & firmas eſſe juſſit, *quatenus obſervantiae* DICTI ANNI MDCXXIV. *utpote quae inſtar* REGVLA *obtinere debeat, non adverſantur.* Poſſunt quidem talia pacta, tales transactiones & conventiones, inter immediatos Imperii Status, ceu Dominos territoriales, eorumque Status provinciales & ſubditos, de bonis quoque eccleſiaſticis in poſterum poſſidendis iniri & fieri, exemplis paſſim proſtantibus.

tibus. 257) Quoniam vero haec bona ecclesiastica nonnisi *mediata* & *mediatis* quidem, hoc est *subditis*, restituenda esse possunt; haec vero secundum posterius regulae nostrae membrum eundem cum exercitio religionis, totum scilicet pariter annum, terminum habent decretorium: nihil prorsus obmoveri heic poterit. In §. XXXIV. illi etiam diversae a Domino territorii religionis subditi patienter tolerari jubentur, qui anno 1624. publicum vel etiam privatum religionis suae exercitium NVLLA ANNI PARTE habuerunt. Quae dictio, NVLLA ANNI PARTE, e diametro opposita est illi, quae in §. XXXI. occurrit, QVACVNQVE ANNI PARTE. Qui territorium quoddam, cujus jus, vel ante, vel post terminum anni 1624. controversum fuit, secundum allegatum in folle §. XXXXIII. praefato anno possedit, donec super possessorio & petitorio cognoscatur & decidatur, idem jus esto, quantum equidem AD PVBLICVM EXERCITIVM adtinet. Ibi quidem in fine praeter annum dies quoque occurrit. Sed uti annus ratione publici exercitii ibi memorati notorie intelligendus est, ita diem recte retuleris ad bona ecclesiastica eorumque possessionem, ibi titulo *aliarum rerum religionem concernentium*, insignitorum. De §. XLVIII. jam supra 258) nos aliquid dixisse meminimus. Quod vero ibi supereſt, ut & §. XLIX. sua luce radiat. Vtrobique enim publicum religionis Evangelicae & Catholicae, aeque ac quarundam civitatum Imperialium mixtae religionis & solus etiam annus memoratur. Plures vero vel *diserte* totum annum vel solum saltem annum *tacite* statuentes §. in Instrumento pacis haud occurrunt. §. LI.

257) Quorsum omnino conferri debet IO. IAC. MOSERI *diss. de pactis & privilegiis circa religionem & alia ecclesiastica, Francofurti ad Viadrum anno* 1736. edita.

258) §. nempe *XVI. pag.* 133.

§. LI.

AD *altcrum* igitur & *posterius* quidem REGVLAE nostrae supra §. XLIX. *traditae* nos convertimus *membrum*. Bona nempe ecclesiastica *mediata* & *mediatis* quidem pacis vigore restituenda & conservanda. Cujus probatione citius multo breviusque defungemur. Vbi enim in Instrumento pacis circa bona ecclesiastica non totus annus, sed primus saltem Ianuarii terminus constituitur decretorius, ibi vel de bonis ecclesiasticis immediatis, 259) immediatis etiam Statibus restituendis, vel certe de bonis, *mediatis quidem*, velut in §. XXV. at non mediatis, ipsis scilicet subditis & civibus, sed potius *immediatis* quoque, Electoribus, Principibus & Statibus restituendis sermo est. Vnicus vero & singularis est locus, 260) in quo non solum de bonis mediatis, verum etiam talibus sermo est, quae non immediatis, ipsis scilicet Statibus & Dominis territorialibus, sed mediatis tantum, civibus & subditis eorum, *restituenda*, *inque posterum relinquenda erant*. Est vero locus ille, §. puta XXXI. is ipse, quo non datur clarior expressiorque alter, qui formulam illam, QVACVNQVE ANNI PARTE, continet, qui totus, quantusquantus est, de mediatis, landsassiis & subditis Statuum Catholicorum cujuscunque generis, ad quos ab immediatis in §. proxime antecedenti pacisscentium stylus progrediebatur, agit, qui non solum *publici* & *privati* A. C. *exercitii*, verum etiam ejus *annexorum* meminit, cujusmodi etiam alia similia jura, velut *patronatus*, quae, ceu res incorporales, ut bona quoque ecclesiastica considerari possunt,

259) *Art. V.* §. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 23. 24. nec non 46.

260) Si modo a paucis aliis jam supra a nobis latius expositis §§. discesseris.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/165 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

ſunt, qui praeterea quoque, ut iidem ſubditi & mediati, non minus in poſſeſſione omnium dicto tempore in poteſtate eorundem conſtitutorum templorum, fundationum, monaſteriorum, hoſpitalium, cum omnibus pertinentiis, reditibus & acceſſionibus, maneant, diſerte poſcit, qui nihilominus, licet eorundem exercitio religionis poſſeſſionem quoque bonorum ſuorum eccleſiaſticorum, mediatorum nempe, mediatis reſtituendorum, junxerit, ſolius tantum anni & ut dictum CVIVSCVNQVE ANNI PARTIS meminit, hocque implicite verbis illis *dicto tempore* repetit, qui nulla prorſus ratione diei quoque mentionem facit, qui proin ſolus fere in cauſa eſt, cur haud ſufficiat, vel inter exercitium religionis & bonorum eccleſiaſticorum poſſeſſionem, vel inter reſtituendos mediatos & immediatos, quoad *anni* & *diei* decretum diſcrimen diſtinguere, cui denique nulla alia §. obſiſtit vel jure opponi poteſt.

§. LII.

ALTERA vero, ſive *poſterior*, quae *priori* illi REGVLAE, *priori* iſti axiomati, reſpondet, *alia* eſſe non poterit, quam haec:

> Quoties nonniſi de reſtitutione bonorum eccleſiaſticorum, ſive *mediatorum*, ſive *immediatorum*, IMMEDIATIS quibusvis facienda agitur, toties *prima* anni iſtius MDCXXIV. *dies* DECRETORIA eſt.

§. LIII.

PRIMA, quae *eam*, utpote non etiam *bimembrem*, probat, §. eſt *Articuli quinti* II. Haec tam in *principio*, quam in *fine* non ſolius duntaxat ANNI, ſed ANNI potius & *diei* conjunctim facit mentionem Iam igitur, de quonam *objecto* agat iſta, ut diſpiciamus, neceſſe eſt. Loquitur

tur vero generatim modo *de reſtitutione in eccleſiaſticis*, & *quae intuitu eorum in politicis mutata ſunt*, neque proin vel de reſtituendis tantummodo bonis eccleſiaſticis, vel de reſtituendo ſaltem exercitio religionis, ſed potius implicite de *utroque* hoc *argumento* ſollicita eſt. Vnde etiam neque ANNI tantum absque *die*, neque DIEI ſaltem absque toto velut *anno*, ſive *quacunque* ejus *parte*, ſed utriusque potius, & *anni* & *diei*, meminit. Et *illius* quidem *propter exercitium* religionis, *hujus* vero *propter poſſeſſionem* bonorum eccleſiaſticorum. Prout caput hocce, paullo *generalius*, ex aliis ejusdem pacis diſpoſitionibus *ſpecialioribus*, analogia vel potius rationis identitate duce, explicandum eſt. Loquitur deinceps illa nonniſi de reſtitutione eccleſiaſtica *immediatorum*, *Electorum*, *Principum & Statuum utriusque religionis*, *liberae Imperii Nobilitatis*, *ut & communitatum & pagorum* 261) *immediatorum*. Neque tamen inter bona illis reſtituenda, vel *mediata*, vel *immediata*, diſtinguit. Conſequenter jure meritoque ad probationem REGVLAE noſtrae poſterioris adhibetur, hoc modo itidem, ſed tamen *reſtituendos* inter mediatos & immediatos, diſtinguentis. Sequens §. III. paullo identidem *generalior*, vel ideo tamen notatu digna eſt, quod, cum diſerte tam de bonis &

 juribus

261) Praeter *Deductiones* in *Bibliotheca Deductionum* LIPENIO IENICHIANA, *P. I. pag.* 447. *ſqq.* laudatas, conferri huc omnino meretur tum IMMAN. WEBERVS, *in diſp. de jure circa ſacra pagorum Imperii immediatorum*, *Gieſſae* 1717. habita, tum *Cel.* nobisque amiciſſimus Anteceſſor Gieſſenſis, GOTTLOB AVG. IENICHEN, in der Abhandlung von Reichs-Dörffern und Reichs-freyen Leuthen, §. *XI. pag.* 47. qui pagos iſtos immediatos, in *Art. XVI.* §. 5. COMMVNITATVM appellatione indigitari recte putavit §. *I. pag.* 8. *not. e)* Adde *Acta pacis publica*, *Tomo V. pag.* 89. 118. 181. 193. 563. & I. P. W. M. §. 47.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/167 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

juribus ecclesiasticis, quam de exercitio religionis quarundam Imperii Civitatum, velut Augustae Vindelicorum, Dunckelspühlae, Biberaci & Ravensburgi, loquatur, tum ANNI *totius*, tum vero etiam *solius* rursum DIEI distinctam satis injiciat mentionem. Primo namque *annum*, deinde vero etiam *diem* nominavit. Quod vero bonorum ecclesiasticorum restitutionem ibi decretam singulatim attinet, cum ea civitatibus Imperialibus, consequenter immediatis & Statibus, 262) facienda fuerit, *primis* anni istius *calendis*, illa non potuit non adstringi. Omni plane dubio caret §. XIV. Sicuti enim *immediata* tantum bona ecclesiastica, certe non mediatis, sed immediatis modo restituenda, attinet illa; sic quoque non nisi *diem primam Ianuarii* anni millesimi sexcentesimi vigesimi quarti, neutiquam vero totum annum, vel quamcunque anni partem, laudavit. Idem prorsus de proxime insequenti §. XV. judicandum. Ad quos sese refert, quae *praefati* saltem *termini* restitutionis bonorum ecclesiasticorum immediatorum *immediatis* faciendae totidem verbis meminit, §. XX. Neque adeo magna est, quae ex §. XXIII. suboriri posset, dubitatio. *Duo* potissimum sunt illius *membra*. *Vnum* possessionem bonorum ecclesiasticorum immediatorum, *alterum* vero exercitium religionis continet. *Vtrumque* vero ad episcopatus pertinet *mixtos*. *Istud* de *die* principaliter, & de *anno* per necessariam consequentiam, *hoc* vero de *anno* tantum, abstrahendo ab omni *die*, loquitur. Ita scilicet vobis praejudicio adfectionis & amoris in REGVLAS vestras videtur, ogganient multi, quibus *prima* statim §. hujus pars aeque ac *altera* de exercitio religionis agere videtur.

262) *Art. V. §. 29. princ.* ubi: *Prout omnes atque singulae liberae Imperii civitates sub appellatione Statuum Imperii, non tantum in pace religionis & praesenti ejusdem declaratione, sed & alias ubique indubitate continentur.*

detur. Dum ei, *primo*, de *capitularibus* aut *canonicis*, qui, *secundo*, *die prima Ianuarii anni* 1624. *uspiam fuerunt*, eorumque, *tertio*, *religione* & religionis exercitio, prout nec nos negare possumus, sermo est. Verum enim vero non tam de ipsis *capitularibus aut canonicis*, eorum religione & religionis exercitio, quam potius de eorundem, quae possident, tenent, & queis fruuntur, *beneficiis atque praebendis ecclesiasticis* ibi agitur. Nonne vero haec bona & jura sunt ecclesiastica, 263) quae ab *utriusque religionis consortibus* possideri possunt. Ita scilicet ipsa haec §. in medio: *Si vero alicubi jam plures Catholici vel A. C. capitulares aut canonici* BENEFICIA POSSIDENT, quam anno MDCXXIV. *ii quidem supernumerarii beneficia & praebendas ad vitam retineant, mortuis vero Catholicis A. C. & his Catholici succedant.* Neque objicere poteris, eo tamen ipso loco, quo beneficiorum & praebendarum, tanquam bonorum ecclesiasticorum, *possessio* clarius ac quidem ante exprimitur, solius tantum anni, neque vero amplius *diei* mentionem fieri. Hic enim restrictivam omnino interpretationem ab *anno* ad *diem* capiendam esse, omnis analogia & contextus, magnumque, quod subversatur, praejudicium suadet, imo jubet. Tamdiu nempe *Catholicis A. C. & his Catholici succedant*,

263) Haec enim, bona scilicet ecclesiastica, in toto suo ambitu atque complexu, pro omnibus plane bonis, ad *ecclesiam* spectantibus, accepta, vel corporales, vel incorporales, & illas quidem vel mobiles, vel immobiles res esse posse, quis ambigat? Inprimis vero beneficia, *praebendas* & dignitates, de quibus passus iste loquitur, ad bona ecclesiastica pertinere, atque vel incorporales res ecclesiae esse omnis *praebendarum* historia, ultimusque illarum ortus, ex ipsis bonis ecclesiasticis, docet, luculenter demonstratus a B. I. H. BOEHMERO, *ad tit. Decret. de praeb. & dign. in Tomo juris eccles. Protest. II. pag.* 294.

cedant, donec redintegratus fuerit utriusque religionis capitularium & canonicorum numerus, qui die 1. *Ianuarii anno* 1624. *erat.* In medio itaque, quo ſolum nominarunt *annum, diem* excludere ideo noluerunt paciſcentes, uti deinceps *in fine.* Quod vero de immediatis tantum, ſi ita loqui licet, canonicatibus, beneficiis & praebendis ſermo ſit, connexio cum antecedentibus & altero hujus §. membro, in quo de *epiſcopatibus mixtis*, certe non mediatis, eorumque religionis exercitio, ſermo eſt. Hic vero recte deinceps & ſecundum *regulam* noſtram *ſecundam* annus tantum nominatur & ſolus (absque omni die) terminus exercitii iſtius conſtituitur & regula. In §. namque XXV. de *mediatis* demum *bonis eccleſiaſticis*, velut *monaſteriis, collegiis, balliviis, commendis, templis, ſcholis, hoſpitalibus, aliis, eorum reditibus juribusque, quocunque nomine ea appellata fuerint*, reſtituendis agitur. Cum vero in omni longiuſcula licet §. ſolus *annus* absque *die* nunquam, *hic* vero una cum *illo* bis occurrat, ſatis adparet, inter reſtitutionem bonorum eccleſiaſticorum *mediatorum* & *immediatorum*, termini intuitu, diſtinguendum haud eſſe, ſiquidem illa non itidem quoque *mediatis*, ſed potius *immediatis*, uti in hoc §. *A. C. Electoribus, Principibus & Statibus* fieri debeat. Prout ſingulare iſtud idemque domeſticum nobis, *monaſteriorum* puta *Würtembergicorum*, exemplum abunde comprobat. *Monaſteria, fundationes atque bona illa eccleſiaſtica* erant omnino *mediata.* 264) Cum vero non *mediatis* rurſus PRAELATIS, ſed *immediato* potius PINCIPI noſtro reſtituerentur, reſtitutio haec, quatenus ex capite gravaminum fiebat, neque vero ſimul etiam ex amneſtia erat, 265) futuraque illius obſervantia aliud ſane fundamentum nanſciſci

264) Confer ſupra §. XXVI. *in notis* 79) 80) & 81) *pag.* 40. & 41. laudata *loca.* 265) *Art. IV.* §. 24.

ſciſci haud poterat, quam *die* 1. *Ianuarii anno* 1624. habitam poſſeſſionem, VNICVM SOLVMQVE, ideo notanter hoc loco dictum. Neque aliter intelligendum §. XXVI. principium, idem, quod antecedens §. A. C. addictis indulſerat, Catholicis vice verſa concedens. Loquitur de *monaſteriis, fundationibus & ſodalitiis mediatis, die* 1. *Ian. anno* 1624. *a Catholicis realiter poſſeſſis ſimiliter in poſterum poſſidendis. Idque* deinde quoad bona eccleſiaſtica Catholicorum mediata repetit, quod §. XXIII. de immediatis ſanxerat. Nulli namque dubitamus, quod, licet *monaſteria, fundationes & ſodalitia mediata* heic tantummodo nominata fuerint, nihilominus tamen iſtis quoque accenſeri debeant *collegia, balliviae, commendae, templa, ſcholae, hoſpitalia, aliave bona eccleſiaſtica*, in ſuperioti §. XXV. diſerte nominata, eodem modo ſint intelligenda, ac quidem ex hocce capitulo XXVI. priori illi XXV. inſerenda ſint omiſſa ibi ſodalitia. Sicuti porro tam ex connexione, quam oppoſitione ad A. C. Statuum territoria & ditiones, adparet, Catholicorum nomine hoc loco nonniſi Electores, Principes, Status, aliosque immediatos, religionem iſtam colentes, intelligi. Recte igitur DIEI mentio facta fuit in §. hujus principio. Id quod, & jure quidem meritoque, regulis noſtris convenienter fecit verſus: *In quibuscunque vero fundationibus.* rel. Hic enim non tam de religione vel Catholicorum vel A. C. addictorum, quam potius de poſſeſſione beneficiorum & praebendarum in illis fundationibus & eccleſiis collegiatis, itemque monaſteriorum & hoſpitalium ſermo eſt. Neque quidquam difficultatis habet ſubſequens mox verſus, S. C. Majeſtatis jus primariarum precum in fundationibus mediatis 266) poſtea exercendum, primae Ianuarii

266) Pluribus id edocente *Illuſtri* GE. HENR. AYRERO, in laudata jam *commentatione de jure prim. precum, cap. II. §. 7. ſqq. pag. 72. ſqq.*

Ianuarii diei adſcribens. Neque enim iſtud ad exercitium religionis pertinet, cum ejusdem religionis conſors ſit praeſentandus, 267) cujus & defunctus fuit, ſicque iſtud ſemper idem maneat. Neque Imperatorem, hoc loco reſtituendum, in mediatorum claſſem retuleris. Hactenus ſcilicet in hac quoque §. XXIX. omnia ex voto & ſua velut ſponte fluunt. Iam vero ex improviſo magna & fere inſuperabilis exoritur difficultas nodusque tantum non inſolubilis. Verba, quae fere in medio §. leguntur, haec ſunt: *Publicum etiam religionis exercitium idem maneat, quod quovis in loco dicto anno dieque uſitatum fuit, absque unius vel alterius partis impedimento.* Hic enim objectum diſerte vocatur exercitium religionis, idemque ſpeciatim publicum, privato & domeſticae devotioni opponi ſolitum. Id quod non aeque, ac paullo ante dictum, ad poſſeſſionem bonorum eccleſiaſticorum referri poteſt. Cum exercitium hocce religionis publicum veluti opponatur poſſeſſioni fundationum, eccleſiarum collegiatarum, monaſteriorum, hoſpitaliumque. Quodſi enim unum idemque §. hujus ejusque verſiculi ſecundi objectum fuiſſet, quid repetitione opus fuiſſet? Vbi vero in fine exercitium religionis velut ſingulatim producitur, hoc quidem priorem noſtram ſententiam, in prima verſus iſtius periodo, non tam de exercitio religionis, quam potius de poſſeſſione bonorum eccleſiaſticorum, apprime confirmat, at eo majorem crucem figit, dum non ſolius anni, ſed potius *anni dieique* normam, contra theſin & regulam noſtram primam, criticam ſtatuit & decretoriam. Quid igitur dicendum,

267) *Art. V.* §. 18. ubi: *niſi beneficium vacans religionis conſors poſſederit.* Conf. iterum AYRERVS, *cap. VI.* §. 4. *p.* 189. 190. nec non *Cel.* CHR. GOTTL. BVDERVS, in diatribe *de S. R. I. Vicariorum jure praeſentandi ad beneficia eccleſiaſtica*, §. *XXII. pag. opuſculorum in* 8. editorum 472.

dum? An eliminanda forſan, quae tamen in nullo exemplari deeſt, vocula *dieique*? Quod abſit. An iſtam ex incuria potius & conſuetudine, quam deliberatione irrepſiſſe dicamus? Quod tamen probare non poſſumus. Forſan conjunctio *anni* & *diei*, *annum* totum haud excludit. Quodſi enim ſolum tantum *diem* voluiſſent paciſcentes, *annum* penitus omiſiſſent, probe gnari, omnes quem intelligant diem, intellecturos. Aſt latitudinem *anni*, *dies* potius reſtringit limitatque. A commentatoribus pacis noſtrae nihil hic expectandum erit. Omnes nos multo incertiores dimiſerunt. Ipſemet GODOFR. FERDINANDVS de BVCKISCH 268) fatetur antinomiam inter hanc & §. XXXI. in praejudicium Catholicorum vergentem. HENRICVS HENNIGESIVS 269) novam proponit diſtinctionem: Credit namque ſubditos & mediatos ratione exercitii religionis ſuae contra jus reformandi gaudere termino *decretorio* totius *anni*, contra eos autem omnes, qui alio, quam juris reformandi, titulo agant, non uti niſi calendarum Ianuarii norma & regula. Verum ita nullibi diſtinguunt paciſcentes, quibus hic aeque ac in §. XXXI. de jure reformandi, ad exercitium quippe religionis ſpectante, per annum diemque normalem limitando, ſermo eſt. Quid igitur conſilii? Erimus ſcilicet audaces, quos aliquando fortuna juvat? de publico ibi, non de omni, religionis exercitio, ſermo eſt. Inſtituitur illud in *templis*, hoc eſt aedificiis publicis, huic fini deſtinatis, omnique huic fini inſerviente jure gaudentibus. *Templa*, in quibus publicum religionis exercitium peragitur, ſunt bona eccleſiaſtica. Totus autem verſus ille de ejusmodi bonis agit eccleſiaſticis mediatis, in quibus Catholici & A. C. addicti

268) *Ad Art. V. §. 26. obſerv. XLVIII. pag.* 189.

269) *Ad Art. V. §. 26. not. t) pag.* 405. *ſqq.*

promiſcue vixerunt, hosque etiam poſthac promiſcue numero prorſus eodem, qui dicto die & anno fuit, vivere, hoc eſt, bona iſta poſſidere atque percipere jubet. Ejus itaque finis de illis duntaxat templis erit intelligendus, quae Catholicis & A. C. addictis communia, quae ab utrisque dicto *anno dieque* poſſeſſa fuere, quae conſequenter etiam neutri parti privative adjudicari poterant, ſed de quibus cavendum erat, ut publicum in illis inſtitui ſolitum exercitium in poſterum quoque idem maneat, quod quovis in loco dicto *anno & die* uſitatum fuit. De ſimultaneo 270) itaque religionis, in uno ſcilicet eodemque templo inſtituendo, publico religionis exercitio, verba iſta agunt, ſicque magis compoſſeſſionem templorum, quam ipſum, heic per accidens & indirectum ſaltem concurrens, exercitium religionis, adtinent. Vnde neceſſario non *anni* tantum, ſed & diei *mentio* fieri debuit. Hinc adjectum, absque unius vel alterius partis impedimento. Quae verba ſuperflua fuiſſent, ſi de privativo religionis exercitio directe & proprie egiſſet §. iſta. Vbi vero diverſae religionis conſortes unum idemque templum poſſederunt, ibi varia toto *anno* poſſeſſio ejus eſſe potuit, ibi conſequenter termino unius ſaltem *diei* opus fuit. Magis itaque placent, quae poſtea hanc in rem ſcripſit HENNIGESIVS, 271) quem & hoc modo

270) Dari enim *ſimultaneum* aliquod juſtum & *licitum*, veluti in *epiſcopatibus*, *fundationibus* atque *civitatibus* Imperii *mixtis*, nec non in terris pignoris jure aliis Statibus obligatis, §. 27. vel ubi iſtud anno 1624. introductum receptumque fuit, abunde patet ex traditis B. G. SCHWEDERI, *in diſp. de coexercitio, ſive ſimultaneo utriusque R. C. & Ev. religionis exercitio licito ac illicito, th. I-- VII. Tomo Diſpp. II. pag.* 793. Hoc poſterius autem plerumque in *condominio* & *compoſſeſſione templorum* conſiſtit, in quibus utraque religio hodie exercetur. Vid. I. H. BOEHMERVS, *in diſp. de jure templorum.*

271) All. loco, *pag.* 406.

modo intellexiſſe videtur NICOLAVS HIERONYMVS GVNDLINGIVS. 272) Progrederemur nunc ad §. XXIX. eamque pluribus ſcopo noſtro adcommodaremus, niſi hoc jam factum maximamque partem in ſuperiori §. occupatum fuiſſet. *Bis* illa ſolius tantum & totius conſequenter anni, ut & *bis* calendarum Ianuarii ſaepe dicti anni meminit. *Iſta* duo loca nihil hoc loco ad nos. *Haec* vero non unius ſenſus ſunt, atque diverſimode intelligi debent. Qui ultimo loco & in ipſo §. hujus umbilico memoratur ſtatus, in quo nempe civitates illae Imperiales inde ab anno 1624. propter religionem vel bona eccleſiaſtica aggravatae, calendis Ianuarii praedicti anni 1624. tam in ſacris, quam in profanis fuerunt, is generalis eſt & utrumque continet objectum, tam religionis exercitium, quam bonorum eccleſiaſticorum poſſeſſionem, iſti proin *annum*, huic vero *diem* adſignans. Nullibi enim ſummi paciſcentes, ubi quidem utrumque objectum & terminum vocabulo ipſis familiari *ſtatus* conjunxerunt, diſtinctius, quam hic quoque factum fuit, annum ad prius iſtud & diem ad hanc poſteriorem retulerunt. Cum igitur hoc quoque loco annum & diem nominaverint, totusque ille annus non magis ad poſſeſſionem bonorum eccleſiaſticorum, ac quidem ſolus dies illius initialis ad exercitium religionis, ſalva pacis noſtrae analogia, referri queat, recte omnino ex generali quoque hac diſpoſitione, ſecundum ſpecialiores, illis facile derogantes, explicata, argumentum pro ſecunda regula noſtra elicimus. Illum vero ſtatum, cleri intra praedictum terminum non introducti, qui fuit 1. Ianuar. anno 1624. deinceps quoque conſervandum, in fine partis hujus §. prioris, memoratum, non ad exercitium religionis, de quo extra parentheſin illam ſermo, verum potius ad poſſeſſionem beneficiorum & praebendarum, vel quoque

272) Ad *Art. V.* §. 26. *n.* 3) *pag.* 314.

monaſteriorum & coenobiorum, clero unice dicatam, pertinere, jam evicimus. Poſtquam ſummi paciſcentes, §. XLII. jus reformandi a ſola qualitate feudali vel ſubfeudali non dependere, edixerant, pergunt, *ſed feuda iſta & ſubfeuda, nec non vaſalli, ſubditi & bona eccleſiaſtica, in cauſis religionis, & quicquid juris dominus feudi praetendat, introduxerit, aut ſibi arrogarit, ex ſtatu anni* 1624. *die prima Ianuarii perpetuo cenſeantur, quae vel judicialiter vel extrajudicialiter innovata fuerint, tollantur, & in priſtinum ſtatum reſtituantur.* Quatenus igitur hoc loco *de bonis eccleſiaſticis*, diſerte nominatis, in priſtino & decretorio quidem ſtatu ſuo conſervandis, ſermo eſt, eatenus recte omnino & analogice reſtrictio ad primam Ianuarii facta fuit. Eatenus autem totius anni 1624. & cujuscunque ejus partis ſtatus, terminus dicendus eſt decretorius, quatenus non ſolum de jure reformandi & cauſis religionis, diſerte nominatis, verum generatim quoque de omni eo, quicquid juris (circa exercitium religionis) dominus feudi praetendat, introduxerit aut ſibi arrogarit, ſermo eſt. Quis enim ſubditos feudales, ut ita loquamur, ſive ejus domini directi, qui terras ſuas, velut feuda vel ſubfeuda recognoſcit, cui tamen omne jus reformandi hoc loco denegatum fuit, ſubditos circa exercitium religionis ſuae, infelicioris multo ſortis, ac quidem reliquos mediatos & Statuum cujuscunque generis ſubditos, hoc eſt, ad unicum diem, calendas puta Ianuarias, reſtringendos eſſe fingget vel ſomniabit, reliquos omnes quacunque anni iſtius parte juvante. De §. ſq. XLIII. id quoque jam ſupra nos dixiſſe meminimus, quod pariter huc ſpectaret. Omnium autem clariſſimi ſunt §. XLVI. & XLVII. Prior illa verſatur I.) circa reditus, cenſus, decimas & penſiones: & eas quidem ſpeciatim, quae II.) Statibus A. C. III.) vigore jam dictae pacis religioſae, IV.) ob fundationes eccleſiaſticas;

cas: V.) ante vel poſt pacem religioſam acquiſitas: VI.) immediatas vel mediatas, VII.) e Catholicorum provinciis debentur, & in quarum poſſeſſione VIII.) vel quaſi percipiendi anno 1624. die 1. Ianuar. fuerunt illi. Supponunt autem hi reditus, cenſus, decimae & penſiones bona eccleſiaſtica, e quibus illae percipiendae, vel potius ipſae jam bona ſive jura ſunt eccleſiaſtica, ex *alieno* praeſertim *territorio* 273) debita, cum exercitio religionis parum vel nihil connexa. In quo una & palmaria quidem ratio conſiſtit, cur illae ſecundum dictam poſſeſſionem vel quaſi percipiendi, anno 1624. die 1. Ianuar. non vero etiam quacunque anni parte exercitam, in poſterum quoque absque ulla exceptione ſolvendae ſint. Debentur illae porro & competunt non mediatis, non ſubditis, ſed potius immediatis, & quidem A. C. Statibus, nec non, argumento ſequentium ibi verborum, Catholicis quoque. In quo altera nec magis ſecundaria ratio conſiſtit, cur praeciſe poſſeſſio dicti diei requiratur, neque vero quaecunque anni pars, *ſed prima ſaltem ejus dies* atque particula hoc caſu decretoria ſit. Prior ratio contrario ſenſu regulam noſtram confirmat primam; utraque autem ſecundam. Cum non ſolum circa bona eccleſiaſtica, ſive mediata, ſive immediata, non diſtinguat lex, verum etiam circa bona eccleſiaſtica, non mediatis, ſed immediatis reſtituenda, hic verſemur, ſicque primam ſaltem Ianuarii diem unice prae oculis habere non queamus non. Idem prorſus de ſequenti etiam §. XLVII. dicendum, cui quippe reditus, decimae, canones & penſiones A. C. Statibus ex *fundationibus jam deſtru-*

273) Scripta huc facientia, in utramque & *Hanovienſium* & *Francofurtenſium* partem edita, junctim exhibet HENR. HENNIGES, *in ſpec.* ſuo *meditationum X.* & *ultimo.* Sed addas neceſſe eſt CHR. IO. CONR. ENGELBRECHTVM, *de ſervitutibus juris publici, ſect. II. membro 2. §. 23.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/177 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Etis & collapſis in alienis territoriis debitae & anno 1624. die 1. Ian. poſſeſſae atque perceptae curae cordique ſunt. Quae vero fundationes ab anno 1624. deſtructae fuerunt, aut in futurum concident, earum penſiones etiam in alienis territoriis domino deſtructi monaſterii ſeu loci, in quo id ſitum fuit, exſolvantur. Quo loco totus ille & ſolus quidem annus 1624. absque ulla diei mentione iterum non eſt terminus reſtitutionis redituum illorum ſecundum quem decretorius, ſed terminus ſaltem deſtructionis & collapſionis fundationum illarum a quo hiſtoricus. Deſtructio & collapſio, quae ante calendas Ianuarias anni 1624. contigit, nihil huc facit, cum unice ad poſſeſſionem vel quaſi perceptionis dicti diei ſit reſpiciendum, ſive fundationes nunc collapſae fuerint, nec ne? Totus autem annus 1624. hic nihilominus laudari potuit, quia unica ſaltem & primordialis quidem illa dies, terminus poſſeſſionis decretorius in antecedentibus conſtitutus fuit. Quae igitur ſtatim ſecunda Ianuarii die collapſae fuerunt fundationes, eae non prioris, ſed poſterioris partis §. hujus diſpoſitioni ſubjacent. Noli igitur totius anni factam ibi mentionem regulae noſtrae objicere. Haec omnia tandem confirmare atque corroborare liceat appoſito, ſpeciali licet, exemplo OSNABRVGENSI, *in* §. *IV. Articuli VIII.* ſtabilito. Ibi: *Status religionis ac coetus eccleſiaſtici, totiusque cleri utriusque religionis, tam in ipſa urbe Oſnabrugenſi, quam in reliquis ad hunc epiſcopatum pertinentibus, ditionibus, oppidis, villis, pagis, omnibusque aliis locis, maneat & reducatur in eum, qui fuit* 1. *Ian. anno* 1624. *ſtatum.* Per ſtatum religionis non poſſumus non intelligere ea omnia, quae exercitium religionis abſolvunt. Per ſtatum autem coetus eccleſiaſtici totiusque cleri utriusque urbis, ea quoque ſummos paciſcentes indigitare voluiſſe ambiget nemo, quae ad poſſeſſionem bonorum cujuscunque generis eccleſiaſticorum

corum ſpectant. Vnde non potuerunt non & *anni* & *diei* facere mentionem. Quodſi vero hic quoque obvertas, diem tamen magis, quam annum, & illum quidem principaliter, hunc vero ſaltem per neceſſariam conſequentiam nominatum fuiſſe, ea omnia tibi in memoriam revocare licebit pacis noſtrae loca, quae eodem prorſus modo *diei* & *anni* meminerunt, cum de exercitio religionis aeque, ac de poſſeſſione bonorum eccleſiaſticorum, ſermo fuerit. Specialis praeterea & ſingularis hoc loco nobis ſuppetit iſtud probandi ratio, in ſequenti generalis iſtius diſpoſitionis limitatione latens. *Ita tamen, ut prius fiat ſingularis quaedam determinatio & diſpoſitio de iis, quae poſt annum* 1624. *quoad verbi miniſtros & divinum cultum mutata deprehendentur, etiam ſupra dictae capitulationi inſerenda.* Primo namque hic quoad verbi miniſtros & divinum cultum totius ſaltem anni mentio repetitur, quia haec non ad bona, ſed ad religionem, non ad poſſeſſionem illorum, ſed exercitium hujus, pertinent quacunque anni iſtius parte exercitum. Deinde vero hic non dicitur, quae inde a 1. Ian. 1624. vel quae inde ab anno 1624. ſed quae poſt annum 1624. mutata deprehendentur. Manifeſto, ut putamus, argumento, mutationes dicto adhuc anno, & quidem quacunque anni iſtius parte, circa religionem factas ſervandas, eas vero demum capitulationi inſerendas fuiſſe, quae poſt illum, illo finito in ſequentibus demum annis contigerunt. 274) Quodſi enim dixerint, *inde a* 1. *Ian.* oppido quoque exercitium religionis eidem adſcripſiſſent, easque inſimul quoque intellexiſſent mutationes dicto anno factas. Quodſi vero dixerint inde ab anno 1624. 275) ſolum

274) Recte ſic judicante M. HENNIGESIO, *ad dict.* §. 4. *Art. XIII. nota b*) *pag.* 1628.

275) Prout dixerunt *in* §. 50. *Art. IV.* & in §. 29. & 47. *Art. V.* ubi: AB *anno* 1618. & AB *anno* 1624.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/179 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

lum iterum excluſiſſent primum ejus *diem* ſicque totum *annum* & quamcunque ejus partem exercitio religionis ſalvam haud reliquiſſent. Denique praeter urbem Oſnabrugenſem ibi quoque mentio fit ditionum, oppidorum, villarum & pagorum, hoc eſt, omnium epiſcopatus iſtius civium, incolarum atque ſubditorum, qui, niſi noſtram agnoſcas diſtinctionem, deterioris ſine cauſa forent conditionis, ac reliquorum omnium Statuum cujuscunque generis ſubditi. Ad extremum, ſi nihil inde concludi poſſet, pro regulis noſtris, ob cauſam forte ſpecialem, 276) neque contra eas inde argumentum ducere liceret diſſentientibus, quos ut nos amice moneamus atque modeſte contrarii, ſi hoc verius, convincamus, eſt, quod enixe rogamus.

§. LIV.

Ex hiſce tandem omnibus, *methodo*, quam in ſcholis *ſyntheticam* vocant, colligere atque eruere licet, quid tandem ſit DIES *ille*, quem praeſentis *commentationis* frons DECRETORIVM vocavit, *primum*que *Ianuarii diem anni* MDC XXIV. eſſe indicavit. Id quod nemo ſane eo, quo par eſt, modo intelligere poterit, niſi qui, tum *hiſtoriam* hujus *diei* probe cognitam, tum vero etiam inſigne illud ANNI & DIEI *diſcrimen*, hactenus propoſitum, ſatis perſpectum habet. Noli autem *definitionem* omnibus numeris *logicis* abſolutam expectare. Sufficere poterit qualiscunque, quam nunc dabimus, *deſcriptio*, quae, ſi rem exhauriat, eodem ſane, ſplendido licet, *definitionis* titulo digna erit. Eſt vero DIES ille, de quo hucusque ex inſtituto egimus ſcripſi-

276) Sufficiet omnino, *actorum Oſnabrugenſium* cauſa, Lectorem ad *indicem* WALTHERIANVM, *Tomo VII. pag.* 429. *m. ſq.* ablegaſſe.

ſcripſimusque, DECRETORIVS, *prima* nempe *Ianuarii* MDCXXIV. terminus in pacis Weſtphalicae Inſtrumento, Caeſareo praeſertim Suecico, 277) *Oſnabrugenſi*, eum in finem conſtitutus, ut ſecundum poſſeſſionem, qualis iſta die fuit, omnis generis bona eccleſiaſtica, mediata & immediata, ſed non niſi IMMEDIATIS (§. LII.) reſtituantur, atque regula, a ſummis ibi paciſcentibus eum in finem ſtabilita, ut & in poſterum utriusque religionis *quivis* IMMEDIATI (§. LII.) in ſua bonorum iſtorum poſſeſſione contra quascunque turbationes defendantur & contra quascunque deſtitutiones reſtituantur. 278) Cujus definitionis praecipuam laudem in eo poſitam arbitramur, quod eisdem fere concepta ſit verbis, quibus paſſim utitur pax Weſtphalica, quam in omnibus hiſce argumentis omnium tutiſſime ſequimur. Eo magis enim heic erramus, quo longius ab ipſa hac pace ejusque verbis, vel hiſce non omnino ſufficientibus, genuina interpretatione 279) cognita mente & analogia recedimus.

277) Non tamen penitus excluſo altero illo *Caeſareo-Gallico*, MONASTERIENSI, pacis Weſtphalicae INSTRVMENTO, cujus loca, OSNABRVGENSI parallela, ſubinde allegavimus.

278) *Exercitii* nempe *religionis* nulla prorſus in hac *definitione* fieri potuit mentio, definitioni quippe totius anni decretorii unice reſervanda. Vid. H. HILDEBRANDVS, *de anno decretorio*, *cap. I. §. 2. pag.* 12. 13. ubi tamen ANNVM & DIEM *ſimul* definit.

279) De qua poſt B. CHRIST. GODOFR. HOFFMANNVM, *in diſp. de ratione interpretandi leges Imperii R. G. publicas, occaſione Art. V. §. 50. & 56. Art. VIII. §. 2. Art. XVII. §. 3. Pacis Oſnabr. Lipſ. anno* 1720. edita, e Catholicis conferri omnino merentur IO. PETR. BANNIZA, *in diſp.* cui titulus: *Subſidia interpretationis doctrinalis pacis religioſae & Weſtphalicae, ac utriusque ſynopſis hiſtorica, Wirceb. anno* 1741. noſtro

 potiſ-

cedimus. Inde vero etiam rationem reddimus ejus rei, quae in *definitionibus* alias insolita est, quod *duplici genere*, TERMINI & REGVLAE, usi fuerimus. Nam utroque vocabulo non solum diserte utitur pax Westphalica, 280) verum etiam diem nostrum passim sub diverso hoc schemate repraesentat. Cum scilicet duplicem *diei* hocce *decretorio* usum intenderint paciscentes: *alterum* ratione restitutionis bonorum ejusmodi ecclesiasticorum mediatorum, mediatis belli tempore a quocunque ablatorum, dictoque tamen *die* quondam possessorum; *alterum* intuitu retentionis & futurae eorundem possessionis, totiusque observantiae; duplex haec relatio *diei* nostri descriptionem ejus non potuit non ingredi.

§. LV.

QVEM AD MODVM nempe DIES iste omnis bonorum ecclesiasticorum, sive mediatorum, sive immediatorum, immediatis faciendae, restitutionis *terminus a quo*, sive, habita & exercita isto die possessio, *fundamentum*, norma, *regula*, censura & crisis futurae etiam restitutionis & possessionis est: ita diem huncce variis quoque elogiis, epithetis & cognominibus, passim exornarunt mactaruntque juris publici scriptores. Omnia vero *iste* cum *anno* 281) suo habet *communia*. TERMINVS, 282) FVNDAMENTVM potissimum *Reverendissimo Dn. Cancellario* oppositа, & 10. MICH. DAHM, *ICtus Moguntinensis*, *in disp. de jure comitiorum Imp. circa sacra*, *anno* 1747. edita, §. *XXXIX. & XL. pag. 53. sqq.*

280) *Art. V.* §. 2. & 33.

281) Vid. H. HILDEBRANDVS, *in disp. de anno decretorio*, *cap. I.* §. 1. *pag.* 11. 12. nec non SAM. STRYKIVS, *in disp. de via facti Principibus Imp. permissa*, *cap. III.* §. 5.

282) *Art. V.* §. 2.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/182 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

TVM 283) & REGVLA 284) is in ipso pacis nostrae instrumento dicitur. Vnde nos quoque isthaec praecipua ejus arbitrati sumus elogia. Sic *dies prima Ianuarii anni millesimi sexcentesimi vigesimi quarti restitutionis in ecclesiasticis, &, quae intuitu eorum in politicis mutata sunt*, TERMINVS A QVO dicitur *in* §. 2. *Articuli V.* Eadem pro porro, sive potius habita dicto die possessio, *unicum solumque hujus* (de gravaminibus 285) *transactionis, restitutionis, observantiaeque futurae* FVNDAMENTVM appellatur §. XXV. Vbi deinde *observantia* totius anni MDCXXIV. *instar* REGVLAE *obtinere* dicitur, §. XXXIII. ibi diem nostrum penitus excludi, haud putamus. Cum vero NORMA idem sit, quod REGVLA, 286) haud mireris, *annum* & *diem* nostrum non solum *regulativum* sed & *normalem* a multis plerumque adpellitari. Verum, quid sectemur, quibus alii huncce diem nostrum insignire solent, nomina. Sufficiat nobis impraesentiarum ejus, qua nosmetipsi in rubro usi fuimus, adpellationis rationem reddidisse. Adpellavimus *istum* DECRETORIVM. Certe non ipsius quidem pacis atque legis nostrae exemplo & auctoritate, at tamen vigore indolis, naturae & praesertim effectus sui, quo is vere, prout inde etiam plerumque in ipsis actis publicis ab utriusque religionis consortibus adpellatur, de restitutione turbatorum atque dejectorum, secundum possessionem nudumque ejus factum DECERNIT, sicque vere & omnino

283) *Art. V.* §. 25. 284) *Art. V.* §. 33. 285) *Art. V. princ.*

286) *Sensu* nempe *morali.* Proprio namque, *physico* & *fabrili* inprimis sensu NORMAM & REGVLAM omnino differre, M. VICTRVVIVS POLLIO, scriptor ille *architecturae civilis* adcuratissimus, in *libro de Architectura VII. cap.* 3. de tectorio opere loquens, hisce nos docet verbis. *Longitudines ad* REGVLAM *& lineam, altitudines ad perpendiculum, anguli ad* NORMAM *respondentes exigantur.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/183 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

tam *criticus* eſt, quam DECRETORIVS. Neque verò etiam absque *auctoritate*, ad quam tamen ultimo forſan loco provocandum erit, *grammatica*. Non enim eſt, cur veniam lectorum, vel veterum potius rhetorum, implorent, terminum iſtum, vel *annum*, vel *diem*, vel DECRETORIVM, vel CRITICVM adpellitantes. Quicquid enim jam olim de *iſtius* adjectivi radice, verbo nempe CERNERE, inter ſe invicem diſputaverint IAC. GRONOVIVS, IAC. PERIZONIVS, & LAVR. KVSTERVS; 287) nobis tamen ſufficere poterit, eodem prorſus ſenſu, L. A. SENECAM, *arma decretoria*, 288) *ſtylum* decretorium, 289) quin ipſum quoque *diem mortis* ſupremum, decretorium, 290) QVINCTILIANVM, *decretoriam pugnam*, 291) C. C. PLINIVM, *decretorium ſydus*, 292) diem decretorium, 293) & decretorium quatriduum, 294) FIRMICVM denique, *climacterícos numeros*, quod velut decernant de vita hominis, & in utramque partem ſtatuant, vel ut ſervetur, vel ut perimatur, *decretorios*, 295) dixiſſe. Adeo latina, ſive linguae latinae genio adcommodata eſt haec DIEI DECRETORII adpellatio. Neque

287) Horum *diſputationis inſtrumentum*, ſeſe totum in *novum linguae latinae Theſaurum*, voce: *Cerno*, *Tomo I. col.* 857. transtuliſſe, ipſemet nobis, pro ingenuitate ſua, ibi indicavit *Cel.* IO. MATTH. GESNERVS, ingens Academiae ſuae decus & ornamentum.

288) *In Epiſtola CXVII. in fine*, & *CXVIII.*

289) *In Libro de clementia I. cap.* 14.

290) *In Epiſtola CII.*

291) *In Libro Inſtitutionum rhetoricarum VI. cap.* 4. *n.* 6.

292) *In Libro Hiſt. nat. XVIII. cap.* 28. ſive 68. 3.

293) Ibidem, *cap.* 29. ſive 69. 4.

294) Ibidem, *L. II. cap.* 2.

295) *L. III. pag.* 731. *C.*

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/184 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Neque minus latinum vel minus adpositum est DIEI CRITICI nomen. Neminem namque latet, quod jam veteribus, tum *Graecis*, tum *Latinis*, 296) complures DIES, variis respectibus, visi dictique fuerint CRITICI. (Κρίσιμοι) Sicuti nempe hodienum, ut nunc insimul ad *exempla* perveniamus, tum THEOLOGIS, 297) tum & in variis aliis materiis IVRECONSVLTIS, 298) inprimis vero etiam

296) Vel *solo*, ut reliquos omnes nunc praetereamus, CENSORINO *teste*. Cujus libellus *de die natali* pereruditus, chronologis utilissimus, variisque huc pertinentibus observationibus refertus est. *Eum* quondam ipsemet PRISCIANVS artis grammaticae doctissimum adpellavit.

297) *Nota* est, quae ante plures jam annos, inter magni nominis THEOLOGOS, *nata*, magnoque animorum motu sat diu agitata fuit, controversia, *de termino humanae salutis decretorio atque peremtorio*, scriptis utrinque editis aliquot *Volumina* complentibus. Vid. M. LIPENII *Bibl. Theol. P. I. pag.* 521. & *P. II. pag.* 810.

298) Tametsi verissima omnino sit, hodieque adhuc immota stet, nova quippe praesidia, e recentiorum *Philosophorum* scholis, eorumque definitione, tempus, ordinem esse rerum sibi invicem succedentium, nacta regula: solum & in se spectatum tempus, omni aevo, nullum prorsus effectum juris producere, nullamque obligationem vel constituere, vel finire posse: egregie propugnata a NIC. HIER. GVNDLINGIO, *in Gundlingianis*, *parte XV. num.* 4. *pag.* 465. *sq.* magna tamen in omni jurisprudentia est *doctrina temporum legalium*, a priorum saeculorum ICTIS magis, quam nostra aetate culta. Primus fere ejus cultor erat, qui *de diversis temporum adpellationibus*, *Vitemb.* 1546. scripsit ALBERICVS GENTILIS. Quo titulo deinceps quoque, *Hanoviae*, *anno* 1607. usus fuit IO. EM. a ROSBACH. Ita porro non contemnendus est AYMONIS CRAVETTAE *tractatus de antiquitatibus temporum*, *Francof. anno* 1572. primum editus, insertus deinceps *tractatui tractatuum*, *Tomo XVII.* M. A. BARDVM *de tempore utili & continuo*,

tinuo, ibidem *Tomo V.* reperiundum, jam ſupra *nota* 217) *pag.* 126. laudavimus. *Romae*, *anno* 1660. *de tempore legali* egregie commentatus eſt IO. CAR ANTONELLVS. *De varia temporum in jure civili obſervatione* perquam utilis eſt EVSTATHII, Anteceſſoris Conſtantinopolitani, *Roſtochii anno* 1671. editus liber. Minoris molis ſunt IO. FRID. BOECKELMANNI, GVIL. LVDWELLI, IO. STRAVCHII, GE. GROSSMANNI, VRB. IOS. STREITII, CASP. ZIEGLERI, aliorumque quam plurimorum, *de tempore legali*, *legitimo*, *civili*, opuſcula. Quibus omnino accenſendae ſunt CHR. WILDVOGELII, quem & *de tempore quadrageſimali*, nec non *de juſto tempore matutino* ſpeciatim commentatum fuiſſe novimus, *Chronoſcopia legalis*, & noſtratis quondam WOLFFG. AD. LAVTERBACHII (cujus nomen & honos manebunt) *diſputatio de varietate temporum*, *Tubingae* 1659. edita. Tranſeat vero nunc & tempus *nocturnum*, quod IO. FR. RIPAM, & *momentum* temporis, quod IO. FRID. TROPPANEGGERVM occupavit, tranſeantque omnia ejusmodi tempora legalia, ab inſtituto noſtro prorſus aliena, nihil quippe, niſi pauciſſima quaedam ANNORVM DIERVMQVE DECRETORIORVM a nobis efflagitante exempla. Quorum notiſſima ſunt ANNI, *luctus*, a MOLLENBECIO, *deſervitus*, a BOEHMERO, & *gratiae*, a STRYKIO, abunde colluſtrati. Taceamus *climactericos*, non omni prorſus conſiderationi juridicae ſubtrahendos. FATALIA, quae omnia ſine dubio & vel maxime quidem *critica* ſunt atque *decretoria*, vid. omnino *Perilluſtris* LEOP. NIC. L. B. ab ENDE, in *commentatione*, *de iniquo fatalium vigore temperando*, *cap. I. §. IX. ſq. pag.* 16. *ſq.* vel ad ANNVM usque haud pertingunt, vel intra *eum* haud ſubſiſtunt. Quorum vero *terminus* ſecundum jus *civile* & *canonicum* ANNVS eſt, ea, ſi non omnia, pleraque tamen & potiora eleganti compendio recenſuit LAVTERBACHIVS, *all. loco*, *Artic. VII. §. 2.* Quocum jungi poterunt, tum GE. HENR. MYLIVS, *in diſp. de anno juridico ejusque effectibus generalibus*, *Lipſ. anno* 1682. edita, tum & CHR. GOD. BERGERVS, *in diſp.* quam *de anno intercalari*, ibidem *anno* 1688. defendit. Noſtro *provinciali* jure WÜRTEMBERGICO, non ſolum, omnium ferme *retractuum* ultimus finis & terminus fatalis, criticus nempe &

pe & decretorius est ANNVS & DIES; *P. II. tit.* 16. rubro: von Zeit der Losungen, *princ.* Vid. B. IO. ANDR. FROMMANNI *delineatio juris retractus Würtembergici*, §. *XXI. LXVI. LXVII.* verum speciatim quoque ANNVS MDXXXVI. *perpetuae reluitioni* ita *decretorius* est, ut, quae post hunc demum annum in manus forensium pervenerunt bona territorii Würtembergici immobilia, ab omnibus subditis Würtembergicis, perpetuo, citra omnem plane novam alienationem, revocari queant. *Ordin. Prov. Würtemb. Tit. XX.* atque inprimis *Excellentissimus* W. AD. SCHOEPFFIVS, *in disp. de retractu territoriali communi, jure perpetuae reluitionis & alienatione necessaria, ceu modis cumprimis Würtembergicis reuniendi bona incorporata a forensibus possessa, anno* 1742. edita. Alia porro jura nostra Würtembergica sanxerunt *tempora legalia*, ut de *illis*, aeque ac de *Hamburgensibus* ANT. CORDES & de *Prutenicis* ANDR. AMSELIVS, commentari posset illorum peritus. In jure feudali, quod ANNVS & DIES terminus petendae renovationis investiturae decretorius sit, textus 2. *F.* 24. *pr.* 40. & 52. §. *ult.* unumquemvis docent. Conf. B. IO. P. de LVDEWIG, *disp. de indultu feudali ejusque prorogatione, cap. I. sq.* Spurium vero & neutiquam legitimum est, quod sequentibus *scripti* cujusdam *illustris* & *pragmatici* verbis, adducere non possumus non, anni, in publico jure, decretorii, exemplum. Scilicet in der Hochfürstl. allerneuest- Würtembergischen Vorlegung der anwachsenden Reichs-Ritterschafftlichen Irrungen und dahero entstehender Nothdurfft eines endlichen, hinlänglichen, gerecht- und billig-mäßigen Reichs- Regulativs, (quae deductio in Comitiis *hoc* demum *anno* publici juris facta fuit) *pag.* 96. ex mente Nobilitatis Imperii immediatae haec legimus: dieses 1560ste Jahr, als das Geburths- Jahr der jetzigen Ritter-Verfassung, wird sofort weiter zu einem *anno normali & decretorio* zwischen den Ständen und der Ritterschafft also vorgestellet: daß, was vor Güther in der hoc anno verfertigten und Kayserl. Majestät exhibirten Ritter- Matricul enthalten, der Ritterschafft auf ewig verbleiben, das übrige aber denen Ständen endlich eingestanden seyn solle. ꝛc. Haec ibi. *Confer. pag.* 110. DIEM, absque ANNO, quod nunc propius & speciatim adtinet, ejus jura dudum latius explicarunt IO. VOLCM. BECH-

MANNVS

MEDICIS, hisque vel *proprii*, 299) vei cum illis *communes*,

MANNVS *in diss. de eo quod justum est circa dies*, *Ienae* 1673. P. MÜLLERVS, *de diebus juridicis*, *ibidem* 1687. & TH. BOLZ, *de die*, *Regiom.* 1734. Est vero alius naturalis, alius civilis, artificialis alius, alius naturalis, vid. AEG. STRAVCHIVS, *in brev. chronol. P. gen. L. I. cap.* 4. *pag.* 33. *sq.* alius continuus, alius utilis, alius fastus, alius nefastus, festus alius & profestus, alius vero non festus, vid. IAC. RAEVARDVS, *de diebus sessionum*, alius denique, ICtis praesertim, certus, alius incertus, quorum ille inprimis pro homine dici solet interpellare. *Numeros* eorum ab *uno* usque ad *centum* e legibus conquisivit B. LAVTERBACHIVS, *all. loco*, *Artic. IV.* §. 4. Omnium vero celeberrimus est *tricesimus*, de quo CASP. HORNIVS *Vitemb.* 1693. singulatim disseruit, uti CHR. WILDVOGELIVS, tum *de die dominico*, tum & *de diebus caniculatibus*. Falsa, quae diem (sive *datum*) dolose immutando committi solent, in sua *de repetita die diss. Halae*, *anno* 1700. edita, graphice descripsit S. P. GASSERVS, qui etiam, alia *disp.* quae demum *anno* 1729. prodiit, singulares *dierum & mensium in devolvendis haereditatibus praerogativas* (welche Tage es doppelt gut erben seye) adcurate evolvit. *Vnus* vero *dies*, in jure civili, exempli gratia, *decretorius* est, appellationis viva voce faciendae, *L.* 5. §. 5. *de appellationibus*, & potestatis judicis, sententiam suam supplendi, *L.* 42. *de re judic.* Neque vero plane contemnendum prorsusque rejiciendum putamus istud juris civilis argumentum, quod ad materiam nostram, habitae scilicet & exercitae, vel primo Ianuarii, vel quocunque alio die anni 1624. possessionis bonorum ecclesiasticorum, mediatorum & immediatorum, ex *L.* 1. §. 4. *de aqua quotidiana* duci potest. Ita vero ibi ICTVS D. VLPIANVS: *Quod autem scriptum est in interdicto, uti hoc anno aquam duxisti, hoc est, non cottidie, sed hoc anno, vel una die, vel nocte.* Sed confer *L.* 42. & 138. *de V. obl.*

299) Perantiqua sane, &, si probe purgetur, perutilis quoque est, in omni arte medica, uti *crisium* generatim, ita speciatim

nes, 300) nec non & PHILOSOPHIS, praesertim qua PHYSICIS & CHRONOLOGIS, *dies* sui CRITICI sunt atque DECRETORII, quos latiori & generaliori quodam significatu, cum nostro conferre omnino licet DIE DECRETORIO. 301) Quodsi enim ab omnibus & singulis hisce exemplis

tim quoque *dierum criticorum* & *decretoriorum* theoria. Praecipui, qui illam tradiderunt, & veluti *fontes*, sunt HIPPOCRATES, COVS, *vir*, ICTI PAVLLI elogio, in *L.* 12. *de statu hominum*, *doctissimus*, & CLAVDIVS GALENVS, PERGAMENVS, enarrator ejus fidissimus. Ejus enim *Librum de diebus decretoriis singularem*, in nostra *operum* illius editione, *Basileensi*, *de anno* 1526. deprehendimus *pag.* 327. *sq.* Hujus vero *tres libri de crisibus*, in ea extant *operum* illius editione, quam possidemus, pariter *Basileensi*, *de anno* 1529. *pag.* 488. distincti tamen ab aliis ejus *tribus libris*, de *diebus decretoriis*, quos IO. LALAMANTIVS latinos reddidit, commentariis illustravit & *Lugduni*, *anno* 1560. 4. edidit. E recentioribus, de diebus decretoriis, nominatim scripserunt ALPHONSVS DAZA, AVG. FERRERIVS, *Tholosanus*, qui potissimum PYTHAGORAE doctrinam suis illustravit libris, AM. LVSITANVS & ANDR. LAVRENTIVS. Vt L. GAVRICVM & H. OBICIVM, *illum* HIPPOCRATIS, & *hunc* GALENI hoc in argumento *commentatorem* taceamus, commendantes potius, tum GE. WOLFG. WEDELII *disp. de diebus criticis*, *Ienae* 1667. habitam, tum & IAC. *van* VELDE *diss. de crisi & diebus criticis*, *Marburgi* 1717. editam.

300) De quibus, tam *Medicorum*, quam *Iureconsultorum* sententias, post IO. EISENHARDTVM, *in disp. de die vulnerum critico*, *Helmst. anno* 1679. edita, luculenter satis proposuit IO. KLEINIVS, *in disp. juridica*, *de diebus criticis seu decretoriis*, von denen Gefähr-Tägen, qua insimul *articulos* 147. & 149. *Ord. C. C.* evolvit, *Ienae* haud ita pridem recusa. Iungatur IO. IOACH. SCHOEPFFERI *disp. de haemorrhagia vulneratorum*, *cap. II. num.* 98. *sq. pag.* 35. *sq.*

301) Mentem hic subit, quod apud jam supra laudatum FRID.

plis generalem iſtam tertiamque velut DIEI CRITICI & DECRETORII notionem abſtrahamus, hancque cum iſto contendamus conceptu, quem hactenus de *prima Ianuarii die* pluribus expoſuimus, ſufficiens illa ſatis adparebit ratio, cur utraque haec adpellatio in ipſismet *actis publicis*, praeſertim gravamina religionis deducentibus, in morem abierit obſervantiamque omnino laudabilem.

§. LVI.

QVVM vero non tam GRAMMATICI, 302) quam potius CHRONOLOGI, 303) generatim de vera, propria

CAR. MOSERVM, in dem Verſuch einer Staats-*grammatic*, *P. I. cap.* I. §. 5. *pag.* 11. legimus: In einer von einer großen Fürſtlichen Regierung Nahmens ihres Herrn an Ihro Kayſerl. Majeſtät erſtatteten wichtigen Haupt-Relation, war, unter mehreren geringern, dieſer ſtarcke Schreibfehler eingeſchlichen, daß ſtatt: *annus decretorius*, ANNVS DECEPTORIVS geſetzet worden. Turpiſſimum ſane *ſphalma* orthographicum! Omni namque veneratione digni ſunt, utrique religioni addictis proficui & utiles, ANNVS atque DIES, DECRETORII.

302) Praeſtantiora horum tradita conjunctim exhibentur *in novo linguae latinae Theſauro* GESNERIANO, voce: *Dies*, *col. Tomi I.* 155. *ſq.* Add. *eadem voce* CAR. du FRESNE.

303) *Quos* inter, magno ſtudio, multaque cura, de DIE *generatim*, egerunt, IOS. IVL. CAES. F. SCALIGER, *de emendatione temporum*, *fol. editionis Francofurtanae*, *de anno* 1593. 4. *d.* 34. *a.* 190. *a.* 269. *b.* & 300. *b.* FRID. SPANHEMIVS, *in Chronologia ſacra*, *Parte Operum Lugd. Batav. anno* 1701. editorum *I. cap. XIV. pag.* 66. *ſq.* DION. PETAVIVS, *S. I. in opere de doctrina temporum*, *Antwerpiae*, cum praefatione IO. HARDVINI, *anno* 1705. edito, *L. VII. cap. I. Tomo I. pag.* 348. &*in Tomo III. p.* 105. nec non AEGID. STRAVCHIVS, *in breviario chronologico*, *Parte generali*, *L. I. cap.* 4. *pag. edit. ſextae* 32. *ſq.*

pria & universali DIEI notione, ambitu & mensura, inter se dissentiant, neque unum idemque principium omnes populi DIEI assignaverint, 304) nec non in ipsa Germania 305) jam tempore conditae pacis, duplex

304) Vetus est *distichon* illud *memoriale*, quo varietatem auspicii dierum notarunt *Chronologi:*

Atticus *occasum* spectat, Babylonius *ortum*,
Nox media Ausoniis, *media* at *lux* perplacet Vmbris.

Sciendum namque, eos plerumque populos omnes, qui in annis & mensibus ordinandis *lunae* cursum observarunt, DIEM *ab occasu solis* auspicatos esse. Id quod de Iudaeis, Arabibus, *Atheniensibus*, Numidis, aliisque Orientis & Africae incolis testatissimum est laudatis paullo ante Autoribus. Conf. *Levit. cap. XXIII. v. 32.* *Babyloniis* contra, Chaldaeis, Syris & Persis, HIPPARCHVM & PTOLOMAEVM secutis, *ortus solis* absque omni dubio fuit diei auspicium. Quod vero hodienum, inde a PTOLOMAEO, Mathematici & Astronomi omnes, propter commoditatem calculi, cujus causa immobilitas meridiani est, diei auspicium capiunt, *meridiem* puta, vel praecedentis, vel subsequentis diei: idem & olim jam *Vmbros* atque *Hetruscos*, priscos Italiae, circa montes Apenninos & mare Adriaticum, incolas, cepisse testes sunt PLINIVS, *L. III. cap* 14. & SOLINVS *cap. VIII.* *Ausoniis* contra, hincque etiam *Romanis*, hodierno more, tantum non universali, diem a media nocte auspicantibus atque ad mediam usque noctem continuantibus. Conf. praeter ICTVM PAVLLVM, in *L.* 8. *de feriis & dilationibus*, cui jungi potest *cap.* 24. *x. de off. & pot. judicis delegati*, PLVTARCHVS *in probl.* VARRO & A. GELLIVS, in hujus *noctibus Atticis*, *L. III. cap.* 2. CENSORINVS, *cap. XXIII.* & PLINIVS, *L. II. cap.* 77. ubi tamen idem de *Aegyptiis* tradit, a multis ideo notatus. vid. STRAVCHIVS, *loco all. qu. XII. pag.* 40. 41. Variabat itaque DIEI auspicium secundum quatuor, quos vocant, CARDINES.

305) GALLOS nempe atque GERMANOS, moribus simillimos, stro-

ſtrenuosque LVNAE cultores (ſatis ſuperque hoc teſtantibus I. CAESARE, *de bello Gall. L. I. cap.* 50. PLVTARCHO, *in Caeſare*, CLEM. ALEXANDRINO, *Strom. L. I.* & PLINIO, *L. XVI. cap.* 44. *L. XXIV. cap.* 4.) non idem, cum *Romanis*, diei principium ſtatuebant, propius, ut videtur, ad inſtitutum Iudaeorum, diem ab occaſu ſolis auſpicantium, accedentes. Ita namque de illis, C. IVLIVS CAESAR, *de bello Gallico*, *L. VI. cap.* 18. *Galli, ſe omnes, ab Dite patre prognatos praedicant, idque Druidibus proditum dicunt. Ob eam cauſam ſpatia omnis temporis, non numero* DIERVM, *ſed* NOCTIVM *finiunt; & dies natales & menſium & annorum initia ſic obſervant, ut noctem dies ſubſequatur.* De hiſce vero C. C. TACITVS, diligens ille omnis, quod Romanos & Germanos mores intercedebat diſcriminis, indagator, *de moribus Germanorum, cap. XI.* haec memoriae prodidit: *Coeunt, niſi quid fortuitum & ſubitum inciderit, certis diebus, cum aut inchoatur* LVNA, *aut impletur. Nam agendis rebus hoc auſpicatiſſimum initium credunt. Nec dierum numerum, ut* NOS (Romani) *ſed noctium computant. Sic conſtituunt, ſic condicunt. Nox ducere diem videtur.* Ad quem locum eruditus alias TACITI *commentator*, I. CHR. DITHMARVS, *pag.* 70. 71. *nota* 5) Romanorum atque Germanorum mores, diſerte ill negante TACITO, eosdem fuiſſe perperam putavit. Romanis enim hac in re, neque cum Orientalibus, neque cum Germanis conveniſſe, ex antecedenti *nota* abunde patet. Recte vero idem ibidem obſervat, ex eodem hoc more in *legibus Salicis* cauſarum civilium intervalla ſaepiſſime per *noctes* diſtingui & numerari. Conf. AEG. STRAVCHIVS, *in diſp. de comp. vet. Germ.* §. 20. *ſq.* IO. GE. ECCARDVS, in *notis ad LL. Sal. pag.* 74. H. GROTIVS, *de veritate religionis chriſtianae, L. I.* §. 16. CAR. du FRESNE, voce: *nox.* IO. LOCCENIVS, *in antiquit. Sueo-Gothicis, L. I. cap. IV. p.* 18. IO. NIC. HERTIVS, *in vol. II. opuſcc. P. I. cap. IV.* §. 4. *pag.* 60. IO. GE. KEYSLERVS, in loco *ſupra nota* 91) *p.* 58. laudato, *pag.* 197. idem de aliis quoque ſeptendrionis populis obſervans, NIC. HIER. GVNDLINGIVS, *in Gundlingianis, parte XXVI. num.* 1. von der Sächſiſchen Friſt, §. 13. *ſq. p.* 12. *ſq.* CHR. G. HALTAVS, *in calend. medii aevi Germ. p.* 21. nec non IO. IAC. SORBERVS, *de comitiis veterum Germanorum antiquis, P. I. cap.* 3. §. 68. *pag.* 41.

306) Hi-

plex calendarium, 306) IVLIANVM sc. *vetus* & GREGORIANVM *novum* obtinuerit, posteaque *undecim dierum veteri calendario subtractarum* 307) discrimen accesserit: *duplex* potissimum *quaestio*; *una*, de tempore diei nostro decretorio adscribendo, num scilicet & noctem, sicque totum quatuor & viginti horarum spatium includat, nec ne? 308) altera

306) Historiam *kalendariae* illius litis, a GREGORIO XIII. P. R. sua *veteris & Iuliani kalendarii*, qua isthoc omnino indigebat, *emendatione*, in *Germania* excitatae, ex omnis generis actis publicis, nostrae quoque *pacis*, ejus *exsequutionis*, *comitiorum*que *Ratisbonensium*, quam amplissime recensuit IO. IAC. MOSERVS, in dem Teutschen Staats-Recht, *Parte III. L. II. cap.* 38. *pag.* 463. *m. sq.* & *Parte VIII. L. II. cap.* 156. §. 20. *pag.* 311. *m. sq.*

307) Quod demum introductum fuit *notissimo* illo & laudatissimo CORPORIS EVANGELICORVM *concluso*, *die XXIII. Septembris* 1699. exarato, quo inter alia & complura quidem ejus capita, undecim, decimum octavum Februarii diem, secundum vetus calendarium proxime subsequentes dies, proximo anno 1700. omittere sicque tum festum Divi Matthiae jam decimo octavo Februarii die celebrare jusserunt Evangelici. Quorum *undecim dierum*, *calendario subtractarum*, *jus* atque discrimen, *singulari* quidem *disputatione*, *Halae*, *anno* 1700. edita, prosecutus fuit IAC. BRVNNEMANNVS, verum nihil prorsus, quod nostris inservire potuisset usibus, adtulit.

308) Adfirmativae quaestionis hujusce responsioni perquam favet, quod *dies civilis*, 24. horis constans (qui, licet *naturali*, non nisi 12. horarum, diei opponatur, ipse tamen, intuitu *artificialis*, alio nempe sensu, *naturalis* adpellari solet) *diei* vocabulo simpliciter prolato, semper intelligatur atque in dubio intellectus praesumatur. Id quod, naturali prorsus ratione, non solum H. GROTIVS, *de jure belli ac pacis*, *L. II. cap.* 16. §. 5. induciarum exemplo firmat, verum etiam legum civilium argumento, communis lureconsultorum schola pro-

altera vero de primo *veteris* vel *novi* ſtyli 309) Ianuarii die, num primae vel alius vel hujus calendarii intelligendae ſint kalen-

la probat. Vid. IAC. CVIACIVS, *L. XV. obſ.* 32. ALBERICVS GENTILIS, *de diverſis temporum appellationibus, cap. V. in fine*, IO. FRANC. RIPA, *de tempore nocturno, cap. III. num.* 17. IO. GOEDDAEVS, *ad L.* 2. §. 1. *de V. S. num.* 12. 20. 25. 27. W. AD. LAVTERBACHIVS, *in diſp. de varietate temporum, Artic. IV.* §. 2. *pag.* 24. Cur vero in hoc ſaltem argumento *reſtitutionis*, adeo favorabili, reſtrictiva utamur interpretatione, non adparet. Praeſertim cum regulariter poſſeſſio ſemel & quidem interdiu corpore adprehenſa, noctu etiam absque dubio, ſolo etiam animo continuetur, ſicque is, qui vel *ultima* anni 1623. *nocte* adhuc poſſedit, *die* quoque noſtro *decretorio*, prima Ianuarii 1624. adhuc poſſediſſe, majori jure cenſeatur quam ille, qui poſſeſſionem *ea* demum *nocte* adprehendit, quae *ſecundam Ianuarii diem* proxime anteceſſit. Caeterum, non admodum utilem vel neceſſariam arbitramur quaeſtionem hanc, quum dictis praeciſe noctibus, circa poſſeſſionem bonorum eccleſiaſticorum immediatorum, nullibi forſan litigatum fuerit.

309) Admodum pauca ſunt, quae hujus quaeſtionis *reſponſioni* inſervire poterunt. In ipſis quidem paciſcentium congreſſibus, cauſam atque controverſiam iſtam *kalendariam*, plane non tractatam, ſed potius ad proxima ſaltem comitia, inque his deinceps, anno 1654. rurſus, inſtar pilae, ad quaevis alia proxima rejectam fuiſſe, praeter *noviſſimi Receſſus Imperii* §. 158. auctores ſunt MOSERVS, *all. loco*, *L. II. cap.* 38. §. 29. *Parte III. pag.* 481. & BRVNNEMANNVS, *all.* itidem *loco*, *cap. I.* §. 13. *pag.* 18. Quam ob rem in *actis* pacis noſtrae *publicis*, vid. *Tomus I. pag.* 821. *Tomus II. pag.* 529. 583. *Tomus III. pag.* 105. 285. 335. & *Tomus V. pag.* 481. 491. 498. nihil fere huc pertinens reperire licet, niſi quod *Legatus* SAXO VINARIENSIS, *die* 26. *Ian.* 1646. monuerit, daß das *datum* ſowohl nach dem neuen als alten Calender in denen Aufſätzen möge geſetzet werden. *Tomo II. pag.* 281. Recte vero

ſätzen

kalendae? moveri hocque loco reſponderi poſſet. Verum enim vero has aeque ac alias ejusmodi quaeſtiones heic intactas relinquere, quam vel inſtituti limites & conſuetos commentationis academicae fines migrare, vel quoque juſto & debito adparatu illas haud pertractare maluimus. Vnde *generali de* DIE DECRETORIO *tractatione* hac vice contenti, reliqua omnia, ex ſpecialiſſimis quibuscunque gravaminibus religionis, 310) per volumina hodie numerari ſolitis, haurienda, vel praeſtantiori nihilominus in *praefatione indicis actorum pacis* Weſtphalicae *univerſalis*, WALTHERIANI, *pag. II.* B. IO. GODOFR. de MEIERN obſervavit: Was die Zeit-Ordnung betrifft, ſo iſt bey denen auf dem *congreſs* vorgefallenen Handlungen, durchgängig der alte *ſtylus* beybehalten, und die vorkommende *data* des neuen *ſtyli* ſind nach dem alten mit Fleiß ausgerechnet worden. Ipſum quidem *Pacis Weſtphalicae* INSTRVMENTVM OSNABRVGENSE, utroque, & *priſco*, & *novo*, ſequentem in modum

Acta ſunt haec Oſnabrugis Weſtphalorum, Die { decima / vigeſima / quarta } Menſis Octobris, Anno Chriſti Milleſimo Sexcenteſimo Quadrageſimo Octavo.

ſubſcriptum fuit, *ſtylo*. Apud B. de MEIERN, *Tomo VII. pag. L.* Vt proinde oppido erraverit GOD. FERD. de BVCKISCH, *ad Art. V. §. 2. obſ. X. pag.* 140. *Inſtrumenta pacis*, *Caeſareo-Suecicum & Gallicum*, ſecundum *calendarium novum confecta* fuiſſe ſcribens. Licet de caetero ſententia ejus, quod *dies I. Ianuarii, ſecundum calendarium novum a Catholicis ſubintellectum*, computandus ſit, neque adeo improbabilis, neque Evangelicis adeo damnoſa ſit. Hoc enim modo decendium iſtud decreſcit anno 1624. & adcreſcit anno 1623. belli initio propiori. Nobis autem, quod *veteri formula* pronunciamus, NONDVM LIQVET.

310) Quorum multifariam, hodieque vix amplius enumerabilem,

tiori alterius cujusdam labori relinquimus, vel &, si hocce

bilem, injuriam, acerbe pariter arque facunde queſtus eſt B. GOTTL. SAM. TREVERVS, *in diſquiſitione optimae legitimaeque rationis componendi diſſidia circa ſtatum religionis in Germanico Imperio excitata*, publica oratione *in academia Iulia* (hodie Iulia Carolina) *d. XXVI. Nov. anni* 1723. expoſita, poſtea vero e legibus Imperii actisque fuſius illuſtrata, iterumque edita *anno* 1730. *pag.* 1. 2. *ſq.* Non enim, niſi perbreves & ſuccinctae potiorum ſaltem gravaminum recenſiones ſunt, quas tum BVRC. GOTTH. STRVVIVS, in der ausführlichen Hiſtorie der Religions-Beſchwerden, tum & CHRIST. GODOFR. HOFFMANNVS, in der gründlichen Vorſtellung der Religions-Beſchwerden, *Lipſ. anno* 1722. dederunt. Multo namque major eſt, quae, titulo *Corporis Actorum & Gravaminum Religionis* im Heil. Röm. Reich inſignita, STRVVII que *praefatione de ſimultaneo* exornata, paſſimque adaucta, *Francofurti ad Moenum anno* 1724. *III. Voluminibus* maximae formae, prodire coepit. Eorum, quae inde demum a *pace Badenſi* prodire coeperunt, ſatis longus & amplus index legitur in ANT. FABRI Europ. Staats-Cantzley *Tomo XXXIX. pag.* 491. *Tomo XLI. pag.* 492. & in *Tomo XLII. pag.* 427. Conf. IO. IAC. MOSERI *diſp. de gravaminibus religionis proviſorie ad ſtatum pacis Badenſis reducendis*, *Francof. anno* 1737. edita, *in Opuſcc. Academ. pag.* 36. *ſq.* Noviſſima vero & quotidie emergentia, tum in noviſſimis & quotannis prodeuntibus *cancellariae* iſtius partibus, tum & in *Selectis juris publici noviſſimis*, contineri atque recenſeri, quis eſt, qui ignoret? Caeterum vero idem, qui hodie utriusque hujus collectionis auctor eſt IO. CAR. KOENIG, celebris *Marburgenſium* ſive mox *Halenſium* Anteceſſor, *in adpendice diſquiſitionis de modo & jure intercedendi Corporis Evangelicorum*, *Marb. anno* 1746. edita, *num. III. pag.* 73. *ſq.* conſpectum literarum intercеſſionalium Corporis Evangelicorum, inde ab anno 1653. usque ad annum 1745. tam in cauſis religionis, quam politicis, exaratarum, multa cura atque diligentia conſcriptum exhibuit, GRAVAMINVM RELIGIONIS *noviſſimae hiſtoriae* apprime inſervientem.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/196 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

hocce forſan haud adeo diſplicuerit ſpecimen, propriae induſtriae, alii loco & commodiori occaſioni reſervamus, hicque, in aperto PACIS templo, eique dicata ARA, 311) ſub finem opuſculi, pro utriusque, & ſaecularis Weſtphalicae, & noviſſimae Aquisgranenſis, *aeternitate* ſupplicantes ſubſiſtimus.

311) Cujus *hiſtoriam* & *antiquitates*, tam *Graecas*, quam *Romanas*, e ſcriptoribus, nummis, inſcriptionibus, omnibusque reliquis vetuſtatis monumentis, non ſine diligentia, *in ſaecularem pacis Weſtphalicae memoriam* deſcripſit ſpemque majoris de *ſimulacro temploque pacis* operis haud injucundam fecit *clariſſimus* IO. FRID. FISCHERVS, in *commentatione de ara pacis, Lipſ. anno* 1748. propugnata.

TANTVM

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/197 gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

INDEX
RERVM PRAECIPVARVM.

Actus & ſtatus religionis, an ſit unum idemque? pag. 130. ſq.
- - illius continui & diſcontinui? 133
Aliunde, quid ſit? 61
- - omnes ſpeciales P. W. reſtitutionis cauſas continet, 61
Amneſtia, quid denotet? 17
- - differt variis modis a pace, 18. ſq.
- - nullo unquam modo a pace abeſſe poteſt, ibid.
- - conſiſtit vel in oblivione praeteritorum, vel conventam reſtitutionem continet, 19
- - P. W. commode in tres partes diſtinguitur, 27. ſqq.
- - prima illius, ſecunda & tertia, in quonam conſiſtant? ib.
- - an ſemper hoſtilitatem ſupponat, 34 ſq.
Annus MDCL. maxime memorabilis eſt ob executionem P. W. & reſtitutionem, 5. ſqq.
- - MDCC. an ſuperioris ſaeculi ultimus, num vero hujus primus vel ſecundus plane fuerit? ibid.
- - MDCXXX. Hoc famoſum iſtud edictum reſtitutorium jam executioni datum fuerat, 77
- - illum Imp. commendavit, imo praecepit, ibid.
- - MDCXLI. amneſtia Ratisbonenſi eſt celebris, ibid.
- - MDCXVIII. in tabulis pacis Weſtph. non diſerte exprimitur, ſed per aequipollentia modo verba, tam quoad amneſtiam generatim, quam circa reſtitutionem Palatinam ſpeciatim indigitatur, 114
- - toties quaecunque anni MDCXXIV. pars decretoria eſt, quoties de ipſo ſaltem religionis exercitio ſermo, 146
- - ſi totus nominatur, diem, ſed non v. v. dies annum, ſimul indigitare poteſt, 151
Antegravati, an ad amneſtiam rurſus confugere potuerint? 109
Auguſtanae C. addictorum jura, 54

B.

Belli definitio, 12
- - an medium detur inter illud & pacem? 12. ſq.
- - illius differentiae a pace, 13. ſqq.
- - an nomen ſuum acceperit a belluis? ibid.
- - illius effectus & cauſa, quomodo differant, 16

C.

Caecilia Didia lex, 129
Catholici inter terminum restitutorium in ecclesiasticis & politicis distinguebant, 88
- - illi annum MDCXXVII. huic vero ann. MDCXXX. assignabant, ibid.
Census non continuo actu exiguntur atque percipiuntur, 133
Certatio per vim, an possit bellum nominari, 11
Classes, tres antegravatorum, 110. sq.
Clausula amnestiae salvatoria, 44. sq.
- - salvatoria, civit. Donawerdanam adtinens, an sit specialis? 54
Communia utriusque restitutionis, quaenam sint? 45
Conciliatoribus pacis ad duo potissimum objecta respiciendum est, 15
Conformis erat Evangelicorum circa amnestiam & gravamina intentio, cum Suecorum Gallorumque propositionibus, 83. sqq.

D.

Decimae discontinuo actu percipiuntur, 133
Decretorius, unde originem trahat, 180
Decretum comitiale, an sit causa restitutionis, singulari nomine haud donata? 61. sqq.
Decretum hoc unicum Donawerdae refugium erat, 65
Deputati Lengericenses autores distinctionis inter diem & annum, 103
Dies decretorius, an aeque ac universus annus sit terminus restitutionis? 10
- - ejus definitio, 177
- - & annus, cuinam praerogativa tribuenda? 107
- - variis quoq; elogiis & cognominibus exornatur, 178
- - an etiam criticus possit adpellari? 181. sqq.
- - quotuplex sit, 184
- - illius & anni discrimen aliqui in eo quaerunt, quod restituendorum alii mediati, alii immediati sint &c. 118
- - alii distinxerunt inter exercitium religionis, & bonorum ecclesiasticorum possessionem, 117. sq.
- - alii solam possessionis diversitatem considerarunt, 122
- - alii distingunt inter actus exercit. relig. & possess. bonorum ecclesiast. continuos & discontinuos, 123. sqq.

E.

Evangelici & Sueci semper ann. MDCXVIII. tanquam verum totius belli principium constituerunt, 75. 89 sq.
- - quid de gravaminibus senserint? 75. sqq.

Evangelici illum annum ſemper prae oculis habuerunt, 91.ſqq.
- - tandem amneſtiam a gravaminibus ſepararunt, & ab anno illo diſcedere coeperunt, 99

F.

Foedera, quae hic intelligantur, 43

G.

Galli non ſemper pro ſcopo habuerunt ann. MDCXVIII. 93
Generalis regula, cujus vigore reſtitutiones faciendae erant, duplex potiſſimum eſt, altera amneſtiae, altera gravaminum, 26
Gratia, an recte ſumatur pro cauſa ſpecialis reſtitutionis ſingulari nomine haud donata? 61. ſqq.
Gravamina, tum eccleſiaſtica, tum politica, quid ſint? 30
- - eccleſiaſticorum compoſitio omnium maxime ſpectabilis, 49

H.

Hoſtilitas, quae in amneſtia ſemper ſupponitur, an recte dicatur turbativa ſaltem, vel occupativa quoque & ablativa? 35

I.

Imperator Ferdinandus II. forſan nullas primarias preces exercuit die primo Ian. MDCXXIV. 134
Imperatoris reſponſum ad articulos Succorum & Gallorum, 81. ſq.
Inſtrumenti Pac. Weſtph. Art. V. inter reliquos eſt maxime ſcrupuloſus, 30
Ius ſumitur recte pro cauſa ſpeciali reſtitutionis, ſingulari nomine haud donata, 61. ſqq.
Iura, nonne bona ſint eccleſiaſtica, quae ab utriusque religionis conſortibus poſſideri poſſunt, 165

K.

Kalendae, an ſemper primam cujusque menſis diem ſignificent? 118
- - ubi kalendae Ianuar. terminum decretorium conſtituunt, an ibi etiam de mediatis ſcil. ſubditis &c. ſermo ſit? 161

L.

Legati Caeſaris Monaſterienſes in ſuis duplicis diſtinxerunt inter exteros & Status, 91
Lex oblivionis quid denotet? 7

M.

Mediatoribus ad duo potiſſimum objecta reſpiciendum eſt. vid. Conciliatores.
Medicorum & Phyſicorum &c critici dies an poſſint cum noſtro die decretorio comparari? 184. ſqq.

N.

Natalis, 2. 4.
Nocte ultima anni MDCXXIII. qui adhuc poſſedit, an cenſeatur. adhuc poſſediſſe die decretorio? 190
Norma, in quo ſenſu ſit unumidemque cum regula? 179

Obli-

O.

Oblivio, an a pace differat? 17
- - an sit pacis accessorium? ibid. sq.
Onus probandi, quod tam Evangelicis, quam Catholicis subditis injungere videtur pax Westphalica, quorsum pertineat? 140
Origo anni decretorii MDCXXIV. in tractatione particulari Legatorum Saxonicorum latet, 94

P.

Pacem quamcunque celebrare decet, 3. sqq.
- - illius emolumenta, 4
- - an solum a juris publici DD. & non in ipsis quoque LL. actis, & scriptis publicis ornetur & cumuletur elogiis? 3
- - illi *opponitur bellum*, 13 sqq.
Pax, an differat ab amnestia? 18. sqq. 31.
Pactum, an sit causa specialis restitut. singulari nomine haud donata? 61. sq.
- - ejus exempla, 62
- - in quo sensu sumatur in Art. II. Instr. Pac. Westph. 43
Pensiones non uno actu continuo exiguntur atque percipiuntur, 133
Probare, quid hic in se contineat? 138. sqq.
Proceres utriusque religionis, qua occasione inchoarint distinguere inter restitutionem ex capite amnestiae & restitutionem ex capite gravaminum, praesertim in ecclesiasticis, 109
Propositiones pacis Suecorum & Gallorum recensentur, 72. sqq.

Q.

Querelae rel. publ. Statuum, 80

R.

Reditus non continuo actu exiguntur, 133
Regulae duae, quibus omne anni & diei discrimen continetur, extant, 146. 162
Replica Evangelic. & Suecorum ad responsiones Caesaris, 86. sq.
Restitutio laesorum erat primum momentum maxime controversum in congressu P. W. 23
- - alia est generalis, alia specialis, 28. sq.
- - non uno eodemque semper significatu accipitur, 24
- - an etiam sumatur pro quacunque praestatione? ibid.
- - inter hanc circa W. P. ex capite amnestiae & ex capite gravaminum magnum intercedit discrimen, 32. sqq. 47. sqq.
- - ex capite amnestiae, an solum ad possessorium spectet? 36
- - & possessio bonorum ecclesiasticorum mediatorum Evangelicis pleniſſime confirmatur, 51
- - quae huic indoli & naturae restitut. ex capite gravaminum opponi, vel inde excipi possent, recensentur, 53. sq.

Reſtitutio, circa reſtitutionem pleniſſimam liberarum Imperii civitatum in ſtatum anni MDCXXIV. quaedam excipiuntur, 55
- - antegravatorum commodiori reſervabatur occaſioni, 106
Reſtituens, definitur. 24
Reſtituendus, quis dicatur? ibid.
Reſtitutus ex capite amneſtiae, an novum jus adquirat? 32
Retractuum ultimus finis & terminus fatalis ſecundum jus Provinc. Würtembergicum eſt criticus nempe & decretorius ille annus & dies, 182. ſq.

S.

Saxonici Legati, an ſe ſeparaverint a reliquis Evangelicis? 93 ſq.
Scriptores de anno decretorio recenſentur, 10
Sententia recte nominatur cauſa ſpecialis reſtitutionis, ſingulari nomine haud donata, 61. ſqq.
- - exempla talis reſtitutionis, 65. ſq.
Simultaneum, an poſſit nominari juſtum & licitum, 170
- - hoc magis compoſſeſſionem templorum, quam ipſum religionis exercitium comprehendit, ibid.
Solemnitas prima teſtamenti ordinandi quid ſit? 129
Sueci ultra L. antegravatos ab iſto termino excipiendos, atque adeo pure & ſimpliciter reſtituendos nominarunt, 111. ſq.

T.

Templorum poſſeſſio, an ad exercitium religionis pertineat? 147
Terminus reſtitutionis ex capite gravaminum, an recte praeferatur termino reſtitutionis ex capite amneſtiae? 57
- - a quo, & ad quem, quomodo differant? ibid.
- - ad quem proprius eſt reſtitutioni ex capite gravaminum, ibid.
- - a quo, utrique reſtitutioni communis, 58
Tractatus Schoenbeckiani, 71
Transactio, an poſſit nominari cauſa ſpecialis reſtitutionis, ſingulari nomine haud donata? 61. ſqq.
- - exempla. 62. ſqq.

V.

Vinarienſis & Altenburgicus Legatus inclinare coeperunt in annum MDCXXIV. 103. ſqq.
Vndecim dierum veteri calendario ſubtractarum, diſcrimen, 189

W.

Weſtphalicae pacis Art. II. plenus eſt exemplis reſtitutionis ex capite amneſtiae. 37
Wurtembergicae Domus reſtitutio ex capite amneſtiae & gravaminum. 40. ſq.

ERRATA,

quae in nonnullas, ab ipſomet auctore haud reviſas irrepſerunt plagulas, B. L. ſic corriget:

Pag. 131. lin. 15. deeſt vocula *cui* poſt *annum* inſerenda. Pag. 132. lin. 17. lege RICCRVNTVS loco RICCRVNFVS. Pag. 183. lin. 1. loco *poſſeſſio* lege *poſſeſſionem*, lin. 23. all. *nota* 210. eſt *nota* 239. *pag.* 140. Pag. 134. lin. 10. dele vocula m *illius*. Pag. 146. lin. 14. loco *nullum*, lege *multum*. Pag. 148. lin. 2. loco *adductio* lege *adducta*, & lin. 16. loco *eccleſiaſticorum* lege *eccleſiaſticum*.

Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/202
gefördert von der Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG

Datum der Entleihung bitte hier einstempeln!

Sächsische Landesbibliothek –
Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
http://digital.slub-dresden.de/ppn336489846/204
gefördert von der
Deutschen Forschungsgemeinschaft DFG